

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИРОДНИЧО-ГУМАНІТАРНИЙ КОЛЕДЖ ДВНЗ
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ ДВНЗ
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УЖГОРОДСЬКА МІСЬКА РАДА

РАДА АДВОКАТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ
КВАЛІФІКАЦІЙНО-ДИСЦИПЛІНАРНА КОМІСІЯ АДВОКАТУРИ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

СТУДЕНТСЬКИЙ ВИМІР ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ У ПРАВОЗНАВСТВІ

Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(11 грудня 2018 року, м. Ужгород)

Ужгород 2019

Редакційна колегія:

- Росоха В.В.** – директор Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», відмінник освіти України
- Рогач О.Я.** – проректор із науково-педагогічної роботи ДВНЗ УжНУ, д.ю.н., проф.
- Лазур Я.В.** – декан юридичного факультету ДВНЗ УжНУ, д.ю.н., проф.
- Немеш П.Ф.** – голова кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Закарпатської області, професор, к.ю.н.
- Карабін Т.О.** – зав. кафедри адмін., фінанс. та інформ. права ДВНЗ УжНУ, д.ю.н.
- Черевко П.П.** – заступник декана юридичного факультету ДВНЗ УжНУ, доцент, к.ю.н.
- Пащук Г.Я.** – заступник директора з навчально-виховної роботи Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»
- Сидор Р.М.** – заступник директора з навчально-методичної роботи Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»
- Менджул М.В.** – доцент кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ УжНУ, к.ю.н.
- Лейба Є.В.** – голова циклової комісії юридичних дисциплін Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», к.ю.н., адвокат
- Тернушак М.М.** – викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», старший викладач кафедри адмін., фінанс. та інформ. права ДВНЗ УжНУ, к.ю.н., адвокат.
- Гошовська О.І.** – викладач-методист Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»
- Черниченко І.В.** – викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», доцент кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ УжНУ, к.ю.н.
- Васильчук Л.Б.** – викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ УжНУ, к.ю.н., адвокат
- Гребченко І.П.** – викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», заслужений юрист України
- Петрик В.В.** – викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», к.ю.н., доцент кафедри господарського права ДВНЗ УжНУ, адвокат
- Ворон Д.І.** – викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», викладач кафедри адмін., фінанс. та інформ. права ДВНЗ УжНУ
- Черевко І.І.** – викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Оргкомітет XI-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Студентський вимір щодо актуальних проблем в правознавстві» може не поділяти думку учасників. Відповідальність за зміст і достовірність поданого матеріалу несуть учасники та їхні наукові керівники

ВСТУПНЕ СЛОВО

У сучасних умовах, враховуючи складну політичну, суспільну ситуацію в нашій державі, складно уявити собі будь-які процеси без молоді, їхніх наукових, навчальних доробків тощо.

Проведення XI-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Студентський вимір щодо актуальних проблем у правознавстві» є знаковим заходом як для нашого закладу, так і для науки й освіти в цілому. Ідея проведення конференції обумовилась одразу ж після відкриття спеціальності «Право» у Природничо-гуманітарному коледжі ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Однак, час і зусилля студентів та колективу коледжу надали поштовх для згуртування молоді в більш серйозні наукові об'єднання, що і дало можливість провести конференцію на всеукраїнському рівні. Конференція проходить у дуже складний і відповідальний момент розвитку сучасних суспільних відносин: війна, окупація територій, реформи.

Світова спільнота увійшла у якісно новий етап свого історичного розвитку, для якого притаманні універсалізація і глобалізація міжнародних відносин, формування загального економічного, правового та інформаційного простору, вироблення єдиних підходів до забезпечення прав людини. У зв'язку з цим студентство повинно активно підключатися у різних формах до даних процесів, щоб об'єднати навколо себе суспільство в цілому. Вирішення більшості важливих і складних питань можна досягти лише спільними зусиллями представників вітчизняних наукових шкіл у їх співпраці зі студентством.

Давайте разом прагнути до досягнення нашої спільної мети: зробити право основним і найважливішим інструментом внутрішньої та зовнішньої політики не лише України, але й усього нашого суспільства. Бажаю учасникам конференції активної та плідної роботи.

Щиро зичу всім учасникам XI-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Студентський вимір щодо актуальних проблем у правознавстві»

залишатися такими багатими енергії, активності та, головне, – чітко знати свою мету!

**Рогач О.Я.,
доктор юридичних наук, професор,
проректор ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники XI-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Студентський вимір щодо актуальних проблем у правознавстві», дорогі друзі, колеги!

У першу чергу, хочу висловити подяку всім, хто знайшов можливість взяти участь у XI-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Студентський вимір щодо актуальних проблем у правознавстві». Наш заклад надзвичайно пишається тим фактом, що до конференції виявлено значний інтерес, і, незважаючи на складну ситуацію в країні, географія гостей нашого заходу є досить широкою.

Цілком зрозуміло, що реформа юридичної галузі, яка розпочата в Україні, неможлива без розвитку юридичної освіти та співпраці з молоддю. Переконаний, що професіоналізм, знання, досвід і високі людські якості наших правників, потужний науковий, освітній та технологічний потенціал держави дають усі можливості ефективно модернізувати вітчизняну систему права й вивести українську юридичну науку на найвищий європейський рівень.

У досягненні цієї мети велике значення має обмін досвідом. Тому висловлюю особливу подяку студентам та їх науковим керівникам за надану можливість поспілкуватися з колегами з різних ВНЗ та збагатитися новими знаннями у сфері права.

Бажаю учасникам науково-практичної конференції плідної роботи та нових творчих здобутків в ім'я збереження прав і свобод громадян нашої країни!

Лазур Я.В.,
доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники наукової конференції!

У нашому коледжі навчаються молоді люди, які обрали високе призначення бути мудрими, освіченими на рідній землі, які прагнуть вершити правосуддя, захищати права людей тощо. Наш навчальний заклад дав державі сотні спеціалістів, які працюють у різних куточках України та світу, у різних установах, підприємствах, на різних посадах.

Зберігаючи історичні традиції і національний характер вищої освіти, коледж успішно інтегрується у європейський і світовий освітній простір. Сьогодні наші студенти мають реальну можливість здобувати освіту, рівень якої відповідає міжнародним, національним стандартам навчання, що дозволяє їм бути конкурентоспроможними на ринку праці. У зв'язку з цим коледж постійно проводить Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Студентський вимір щодо актуальних проблем у правознавстві».

Проводячи цей захід, наш коледж виходить із того, що виховання у майбутніх фахівців самостійності, творчого мислення та відповідальності є основним завданням вищих навчальних закладів України та світу. Важливою передумовою вдосконалення цих якостей була і залишається наука. Зрозуміло, що сучасна юридична наука не в змозі розвиватися без обміну досвідом між різними науковими школами та пошуку можливостей для апробації та впровадження результатів досліджень. Наукове життя не мислимо без молодих науковців, у тому числі студентів та аспірантів, які тільки починають свій шлях на науковій ниві. З одного боку, їх сучасне бачення проблем дозволить винайти оригінальні рішення завдань, які ставить перед собою наука. З другого – формування професійної свідомості юриста-науковця або практика можливе лише за умови набуття навичок наукової діяльності, які, до речі, стануть у нагоді й у фаховій реалізації. Для того, щоб глибоко та повно оволодіти матеріалом навчальних та наукових програм, необхідно, передусім, сформувати якості дослідника, розширити науковий світогляд і ерудицію. Саме для цього і проводяться наукові конференції.

Сподіваємося, що плідна робота конференції і перебування в Ужгороді її учасників залишать тільки позитивні враження і дадуть поштовх до подальших наукових досліджень. Традиція проводити подібні заходи не буде порушена, і вже наступного року ми зустрінемося на XII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Студентський вимір щодо актуальних проблем у правознавстві».

Росоха В.В.,
директор Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»,
відмінник освіти України

Пленарне засідання
«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ»

Бабич А.В.,

студентка 3-го курсу спеціальності «Право» Природничо-гуманітарного
коледжу ДВНЗ «УжНУ»

У кожній демократичній державі актуальним є питання ефективного захисту прав і свобод людини і громадянина. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Сьогодні гостро поставлено питання про міжнародно-правові гарантії дотримання основоположних прав особи. У разі ж порушення чи посягання на права чи свободи, які гарантовані Конвенцією з прав людини, особа може звернутися до судових органів, як на національному, так і на міжнародному рівні. Основним міжнародним засобом захисту прав людини є Європейський суд з прав людини.

Предметом дослідження є історія створення та функції Європейського суду з прав людини як найвищої судової інстанції, куди особа може звернутися за захистом свого порушеного права

Актуальність теми обумовлена тим, що питання прав і свобод людини і громадянина на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Під час дослідження питання проаналізовано особливості формування Європейського Суду з прав людини, основні принципи рівності, коло осіб, які можуть звертатися за захистом свого порушеного права, та порядок розгляду звернень.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), як міжнародний суд, створений 21 січня 1959 року для контролю за дотриманням прав і свобод

людини та громадянина. Підставою для створення Європейського Суду з прав людини стало прийняття та ратифікація країнами-членами Ради Європи у 1953 році Конвенції з прав людини. У зв'язку з цим виникла потреба у створенні органу, який би захищав та обстоював права і свободи, зафіксовані у Конвенції [2:54].

Місцем розташування є місто Страсбург на території Франції. Спочатку він складався із трьох установ:

- 1.Європейська комісія з прав людини;
- 2.Європейський суд з прав людини;
- 3.Комітет міністрів Ради Європи.

У 1998 році було проведено реформу, згідно з якою перші дві установи було об'єднано в одну – Європейський Суд з прав людини.

Офіційними мовами Суду є англійська та французька, але за бажанням дозволено звертатися до Секретаріату Суду офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію. Процедура розгляду справи безкоштовна.

Порядок формування та діяльності Суду, його компетенція, процедура розгляду ним справ тощо регламентуються розділом II Конвенції, Протоколами до неї та Регламентом Суду.

Основними принципами, на яких будується робота Європейського Суду з прав людини, є:

1) принцип дії Конвенції в часі, тобто береться до уваги час набуття чинності Конвенцією для країни-члена. Суд розглядає заяви щодо фактів, які мали місце після набрання чинності Конвенцією у межах національної правової системи. Також, із заявою до Суду слід звернутися протягом шести місяців після винесення остаточного рішення на національному рівні або після завершення ситуації, на яку скаржиться заявник, і щодо якої стверджується відсутність ефективних засобів правового захисту;

2) за колом осіб – Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації, групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з високих договірних сторін порушення прав, викладених у

Конвенції або протоколах до неї, а також Суд може приймати заяви держави проти держави;

3) принцип предметної юрисдикції, який означає, що заявник може скажитися на порушення лише прав та свобод, що гарантуються положеннями Конвенції (право на життя, право на справедливий суд, право на свободу та безпеку, заборона катувань тощо);

4) принцип вичерпності всіх національних засобів судового захисту означає, що заявник може звернутися до Суду лише після вичерпання всіх внутрішньодержавних засобів захисту свого права і, насамперед, судових засобів такого захисту (для України це – проходження справи в 3-х інстанціях).

До складу Суду входить 47 суддів, по одному від кожної держави-члена Ради Європи.

Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з трьох кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

Судді обираються строком на дев'ять років. Вони не можуть бути переобрані повторно. Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку.

Кандидати на посаду судді повинні мати високі моральні якості, відповідну кваліфікацію, необхідну для призначення на посаду, досвід у галузі захисту прав людини; повинні мати достатній рівень знання однієї з офіційних мов Суду.

Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися ніякою діяльністю, що є не сумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі.

Європейський Суд з прав людини може розглядати лише ті заяви, в яких йдеться про порушення гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї прав державами – сторонами Конвенції. Звернутися до Суду можна лише зі скаргами, предмет яких перебуває у сфері відповідальності суб'єкта владних повноважень (наприклад: парламенту, суду, прокуратури, тощо) однієї з цих

держав. Суд не розглядає заяви, спрямовані проти приватних осіб або недержавних інституцій.

Відповідно до статті 34 Конвенції з прав людини, Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які стверджують про порушення з боку держав-учасниць Конвенції їх прав [1;60].

Секретаріат Європейського Суду з прав людини забезпечує юридичну, технічну, адміністративну підтримку його роботи, що визначено у Регламенті Суду.

У випадку, якщо скарга до Європейського Суду з прав людини складена у довільній формі, або в ній викладені не всі необхідні питання, важливі для подальшого розгляду справи, Секретаріат Суду направляє заявнику відповідний стандартний формуляр, який підлягає заповненню.

Згідно з положеннями правила 47 Регламенту Суду у заяві потрібно:

- 1) навести стислий виклад фактів та суть скарги;
- 2) зазначити про порушення прав;
- 3) назвати національні засоби юридичного захисту, якими заявник скористався;
- 4) навести перелік рішень судів у справі, із зазначенням дати кожного рішення та органу, а також коротку інформацію про зміст цього рішення. До листа необхідно додати копії самих рішень.

Суд приймає лише ті заяви, які надіслані поштою (а не по телефону). Якщо відсилається заява електронною поштою або факсом, обов'язково потрібно продублювати її звичайною поштою. Немає необхідності для заявника бути особисто присутнім у Суді для усного викладення обставин справи.

Після прийняття заяви до розгляду та початку процесу комунікації Суду з урядом сторони можуть розпочати процедуру дружнього врегулювання, що регулюється ст. 38 Конвенції. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, ухваливши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення питання. Якщо не вдається вирішити справу дружнім врегулюванням, то Суд розглядає справи в трьох формах [3;12].

Стаття 27 Конвенції передбачає створення в межах Суду трьох різних типів органів: комісій, палат і Великої палати.

Комісія, до складу якої входять троє суддів, може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ індивідуальну заяву, якщо таке рішення може бути винесено без додаткового вивчення питання.

В палатах, на другому рівні організаційної структури Суду, здійснюється більша частина його роботи. Палата формує комісії, про які йшлося вище, а також палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних і індивідуальних заяв, які не були визнані неприйнятними у комісіях.

Велика палата — третій рівень, на якому здійснюється робота Суду. Велика палата вповноважена розглядати лише ті справи, які були передані до неї, і лише в трьох випадках, відповідно до статті 30, вона може відмовитись від своєї юрисдикції на користь Великої палати за таких обставин:

- якщо справа, яку розглядає палата, порушує серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи Протоколів до неї;
- якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може призвести до результату, несумісного з рішенням, постановленим Судом раніше;
- якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Слухання проводяться у відкритому засіданні, якщо Суд у виняткових випадках не вирішить інакше.

Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.

Україна підписала Конвенцію з прав людини 9 листопада 1995 року, а ратифікувала її 11 вересня 1997 року. 3 травня 2001 року ЄСПЛ виніс перше рішення у справі щодо України («Кайсин та інші проти України»).

З моменту набуття чинності для нашої держави Конвенції з прав людини, коли Україна декларує себе як демократична держава, де, на жаль, кількість звернень не зменшилась, а збільшилась, тепер ми на 3 місці за кількістю

звернень. На розгляді в Суді знаходилося 8396 нерозглянутих заяв. Найбільше порушень встановлено щодо прав:

1. на справедливий суд,
2. права власності,
3. права на свободу,
4. права на ефективний засіб правового захисту.

Висновок

Європейський суд формує стандарти захисту прав людини, які впливають на правові системи практично всіх держав Європи, і робить вирішальний вплив на національне законодавство та практику у найрізноманітніших галузях. Судова практика Європейського Суду з прав людини є дуже важливим джерелом для національного правосуддя і є об'єктивним критерієм оцінки правової системи кожної держави — учасниці Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Україна є державою, яка орієнтується на європейський досвід, тому для становлення її як правової держави є важливою така судова практика. Поступове впровадження в життя судового прецеденту є необхідним процесом для забезпечення верховенства Конвенції, яка гарантує основні права та свободи людини та громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 02.10.2013
2. Маляренко В. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України. К., Юрінком Інтер.- 2004.-с. 69 – 146.
3. Організація судових та правоохоронних органів. Навч. посібник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів освіти/ І.Є Марочкін, В.В.Афанасьєв, В.С.Бабкова та ін., За ред. І.Є Марочкіна, Н.В.Сібільової, О.М.Толочка. – Харків: Право, 2000.
4. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Навч. посіб./ В.С. Ковальський, В.Т.Білоус, С.Е.Демський та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002.

5. Стефанюк В. Судова система України та судова реформа. – К.: Юрінком Інтер, 2003.

Науковий керівник: к.ю.н., викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ», адвокат Васильчук Л. Б.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Білоусюк В.В.,
студентка групи ПБП-16-4 Університету Державної фіскальної служби
України

Міжнародне інформаційне право – це відносно «нова» галузь міжнародного права, оскільки потреба в нормах, які б регулювали діяльність щодо використання інформації, значною мірою зросла з появою можливостей для її масової транскордонної передачі, а саме: електронних інформаційних комунікацій за останні два десятиліття. Хоча зародження міжнародно-правового забезпечення транскордонної передачі інформації відбувалось впродовж не одного століття (наприклад, ще у XV ст. у період колонізації Нового світу Іспанією, теологом Франческо де Віторія використовувалась доктрина *jus communicationis*, що виправдовувала присутність колонізаторів на чужих землях, під приводом т.зв. «природного спілкування»), найбільш активного розвитку ця галузь зазнає саме у теперішній час [1].

Роль інформаційного права в інформаційному суспільстві XXI століття переоцінити важко. В інформаційному суспільстві практично відсутні

географічні і геополітичні межі, навіть часові рамки і годинні пояси, а також, як правило, не діють національні законодавства. Інформаційне право, як правове відображення такого суспільства, має будуватись, переважно, на нормах міжнародного права, що регулюють основні групи інформаційних відносин на міждержавному рівні. Зазначеним питанням приділяється все більше уваги у правовій науці, у тому числі з погляду міжнародно-правової доктрини, адже правові відносини з стосовно транскордонних інформаційних комунікацій неминуче виходять за рамки національних юрисдикцій [1].

У вітчизняній правовій науці окремим аспектам цієї проблеми свої дослідження присвячують О. А. Баранов, І. Л. Бачило, В. Н. Лопатін, М. А. Федотов, О. А. Городов, І. М. Забара, Ю. М. Колосов, В. А. Копилов, І. І. Лукашук, А. І. Марушак, М. М. Рассолов, В. С. Цимбалюк, В. Д. Павловський, В. В. Грищенко, К. С. Шабхазян та інші.

Досліджуючи роль міжнародного права в регулюванні інформаційних відносин, варто враховувати системний, але децентралізований характер правових відносин в інформаційному середовищі. Сформульоване Ю. М. Колосовим положення про наявність двох основних предметів міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері – поширення інформації, а також діяльності засобів масової інформації, на наш погляд, вимагає актуалізації. Сучасну складну систему інформаційних відносин, які виникають і реалізуються в глобальній інформаційній сфері, неможливо обмежувати виключно відносинами, пов'язаними з діяльністю засобів масової інформації. Адже засоби масової інформації в традиційному їх розумінні є одним із суб'єктів інформаційної діяльності, учасником т. н. «медійної екосистеми» (англ. media ecosystem). Наведене «екологічне» розуміння взаємозв'язку між учасниками інформаційних процесів ще більше підкреслює наднаціональний характер сучасної інформаційної сфери, яка не обмежується національними кордонами, та необхідність її міжнародно-правового регулювання. Створене поєднанням комп'ютерів, мереж і комунікаційних технологій як індивідуального, так і масового характеру мультимедійне середовище надало

людині можливості перетворитися зі споживача комунікаційного продукту в його творця та комунікатора. Особливо це стало помітним після появи інтерактивних пристосувань для індивідуальної багатоцільової комунікації в інтернеті незалежно від національних кордонів [3].

Зазначені міжнародні інформаційні відносини також виступають об'єктом міжнародно-правового регулювання у зв'язку з тим, що носять наднаціональний характер, існують між суб'єктами права, які здійснюють інформаційну транскордонну діяльність, фізично знаходячись у різних національних юрисдикціях. В силу того факту, що міжнародне інформаційне право є комплексною галуззю міжнародного публічного права, його структура відображає зазначену особливість.

Завдання міжнародно-правової норми – регулювання інформаційного обміну незалежно від застосовуваних комунікаційних засобів (зокрема, це норми, що стосуються забезпечення свободи інформації як фундаментальної основи демократичного суспільства та обмеження поширення незаконної інформації; міжнародно-правового режиму безперешкодної транскордонної передачі персональних даних; забезпечення інформаційного розмаїття, міжкультурної комунікації) [4]. Здебільшого поширення в цьому напрямку міжнародно-правового регулювання набули принципи вільного (безперешкодного) поширення інформації через кордони (Ст. 19 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права, 1966; Ст. 10 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод, 1950); санкціонування державами масової передачі інформації за допомогою електров'язку всередині внутрішньодержавного інформаційного простору (Преамбула Статуту Міжнародного союзу електров'язку, 1992); підбурювання до геноциду (Ст. 3 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, 1948) або вчинення інших злочинів проти людства (Додатковий протокол до Європейської Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, 2003); виступ на користь національної, расової чи релігійної

ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства (п. 2 Ст. 20 Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права, 1966); дитяча порнографія (Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, 2000; Ст. 9 Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, 2001); підбурювання до вчинення терористичного злочину (Ст. 5 Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, 2005) тощо [4].

Важливе місце в законодавстві відводиться нормативним документам, які регулюють спільне використання інформаційних ресурсів, аудіовізуальної продукції, сприяють розвитку інформаційно-телекомунікаційному розвитку країн регіону. Законодавство про свободу інформації має широке застосування в державних установах країн Західної Європи. Чим ширший обсяг прав у сфері суспільного доступу до інформації, тим більш демократичне законодавство. Доступ до урядової інформації в країнах Західної Європи є різним [5].

Так, у Великій Британії немає закону про свободу інформації. У Франції закон кожному надає право доступу до державних документів. Рішення державного органу про відмову в наданні інформації може бути оскаржене в суді. У Німеччині закони містять положення про право на доступ до інформації уряду. Федеральні уряди можуть відмовити засобам масової інформації в наданні інформації в тому разі, коли її публічність може перешкоди судочинству тощо. В інших країнах Європи доступ до урядової інформації регулюється законами, схожими із законодавством Франції та Німеччини [6, с.92]. Діяльність законодавчих органів влади іноді може бути обмежена конституційними та міжнародними нормами. У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1976 р.) зазначається, що держави учасниці повинні визнавати право на одержання інформації. При цьому чітко названі єдино можливі підстави, за наявності яких можуть допускатися обмеження щодо доступу до інформації. Європейська конвенція з прав людини (1950 р.) визначає, щоб держави, які її підписали, гарантували право на свободу слова. У контексті свободи інформації важливо, щоб такі обмеження були адекватними встановленій законом мети і спроможними досягати цієї мети. В документі

Ради Європи «Про доступ до офіційних документів» (2002 р.) наголошується на важливості прозорості діяльності державних органів і доступності інформації з питань, що мають суспільний інтерес, для розвитку демократичного суспільства [7, с.53-54].

Отже, міжнародне інформаційне право – нова галузь права, яка відіграє визначальну роль у розвитку сучасного суспільства XXI ст. Основу інформаційного права, його юридичний базис складають інформаційні права і свободи, забезпечення гарантій яких є основною метою цієї нової галузі права, міжнародно-правові відносини (на прикладі Великої Британії, Франції, Німеччини) з приводу правового регулювання в інформаційній сфері, міжнародного співробітництва з питань протидії інформаційній агресії, підтримання кібер-миру. Усі країни Західної Європи життєво зацікавлені у розвитку глобального інформаційного суспільства і використанні нових можливостей, які з'являються завдяки покращенню процесу регулювання інформаційного сектору, прийняттю законів, спрямованих на забезпечення рівного доступу до інформації та використання інформаційних ресурсів країнами регіону. Урядам країн необхідно сприяти підвищенню ефективності інформаційного права, здійснювати правове регулювання власності на засоби масової інформації, вирішувати проблеми концентрації ЗМІ, що має такі негативні явища як обмеження свободи слова, плюралізму думок тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Задорожний А. В., Пазюк А. В. Международное информационное право. Учебное пособие: Том 1 / Киевский национальный университет шимени Тараса Шевченко, Институт международных отношений. – К. : ЧП «Фенікс», 2013. – 854 с. – (Библиотека кафедры международного права)

2. Массовая информация и международное право / Колосов Ю. М. – М. : Междунар. отношения, 1974. – 168 с.

3. Mayer-Schonberger Victor. The Shape of Governance : Analysing the World Internet Regulation // Virginia Journal of International Law. – 2002. – Vol. 43

4. Макаренко Є. Європа у XXI столітті: інформаційний вимір інтеграції. URL: <http://www.franko.lviv.ua> (дата звернення: 25.10.2018)

5. Christoph Engel. Gemeinschaftsgüter : Recht, Politik und Ökonomie / Preprints aus der Max-Planck-Projektgruppe Recht der Gemeinschaftsgüter. – Bonn, 2002

6. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2007. – С. 91 – 93

7. Задорожній О.В. Категорія інформації в міжнародному праві: до питання визначення //Український часопис міжнародного права. - № 3/2012. –С. 51-56.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету Державної фіскальної служби України Литвин Н.А.

ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ МІСЦЕ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Ботош А. С.,
студентка Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»
спеціальності «Право»

Україна декларує себе на міжнародній арені як правова держава, де верховенство закону панує у всіх сферах суспільного життя. Правова держава визнає за індивідом певну сферу свободи, за межі якої втручання держави неприпустимо. Обов'язок "невтручання" державної влади відповідає праву індивіда вимагати дотримання цього. У разі порушення цього права воно

забезпечується захистом. Саме з метою захисту осіб від правопорушень та зловживань правом із боку суспільства, держави, місцевого самоврядування, недержавних об'єднань людей та окремих фізичних осіб в Україні утворені правозахисні організації.

Метою роботи є розкриття змісту правозахисної діяльності через призму діяльності правозахисних організацій та їх ролі у реалізації прав і свобод людини та громадянина України.

Правозахисні організації покликані вирішувати такі завдання:

1) захищати права і свободи людини, що закріплені в Конституції і національному законодавстві (включно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана парламентом).;

2) бути джерелом інформації про права людини для народу та органів влади, підвищувати рівень освіченості в галузі прав людини, заохочувати становлення цінностей і розвиток настанов, що сприяють повазі й усвідомленню прав людини;

3) аналізувати ситуацію щодо прав людини у країні та її окремих регіонах.

Правозахисні організації поділяються на **державні** та **недержавні**.

Державними правозахисними організаціями в Україні є:

1. Органи юстиції, до яких відносять:

- виконавчу службу;
- державних нотаріусів;
- органи РАЦСу (органи реєстрації актів цивільного стану)

2. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

3. Міжнародні міжурядові правозахисні організації. До правозахисних міжнародних міжурядових організацій, що впливають на захист прав людини в Україні, можна віднести:

- загальні міжнародні організації, які беруть участь у забезпеченні прав людини під патронатом ООН (Організація Об'єднаних Націй).
Наприклад: Комітет з прав людини.

- регіональні, серед яких: Рада Європи (РЄ), Європейський Союз (ЄС), Організація Північноатлантичного альянсу (НАТО), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Співдружність незалежних держав (СНД) тощо.

До недержавних правозахисних організацій в Україні слід віднести:

- адвокатуру та адвокатів;
- приватних нотаріусів;
- міжнародні неурядові правозахисні організації, до яких належать: Міжнародна амністія, Міжнародний пен-клуб, Група з прав меншин, Міжнародна федерація прав людини, Система інформації та документації прав людини, Світова Рада церков, Міжнародна Гельсінська федерація прав людини;
- громадські правозахисні організації.

Діяльність громадських правозахисних організацій стала притаманна Українській державі у часи становлення та здобуття незалежності. Відродження політичного плюралізму наприкінці 1980-х - на початку 1990-х рр. сприяло виникненню незалежних громадських організацій в Україні. Найпершими на політичній арені заявили про себе дисидентські правозахисні групи, що стежили за дотриманням гуманітарної частини Гельсінських угод 1976 року. Влітку 1988 року Українська Гельсінська Спілка (УГС) оприлюднила «Декларацію принципів» і почала діяти не як суто правозахисна, а як політична організація.

Конституція України закріпила демократичні здобутки у сфері громадянського суспільства. Стаття 36 Конституції України стверджує: «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів...».

Громадські правозахисні організації – це особливий вид громадських організацій, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод людини, контроль за їх дотриманням державою, її органами та посадовими особами.

Для вирішення зазначених завдань організації покликані виконувати такі функції:

- розгляд заяв громадян про недотримання прав і свобод людини, закріплених у Конституції, міжнародному праві і національному законодавстві;
- докладання зусиль для відновлення порушених прав і свобод в межах правового поля;
- участь у судовому процесі з метою захисту і відновлення порушених прав і свобод заявника;

Для виконання вищевказаних функцій правозахисні організації використовують законні інструменти, зокрема:

- 1) вільний доступ до документів, що зберігаються державними органами та архівами, які необхідні для розгляду заяви (Закон України «Про доступ до публічної інформації»);
- 2) право проводити розгляд заяви на місці;
- 3) право на вільний доступ до законотворчої роботи, зокрема:
  - оправо одержувати проекти законів від комітетів парламенту;
  - оправо брати участь в обговоренні законопроектів на засіданнях комітетів;
  - оправо звертатися до суб'єктів законодавчої ініціативи.
- 4) право на одержання офіційних доповідей, що держава повинна направляти органам і комітетам ООН, ОБСЄ, Ради Європи та до інших міжнародних організацій.

До найбільш відомих правозахисних організацій в Україні можна віднести такі: Харківська правозахисна група, Українська Гельсінська спілка з прав людини, Вінницька правозахисна група, Правозахисний центр «Проступ» та інші.

Тепер флагоманом правозахисту можна назвати Харківську правозахисну групу, лідер якої – Євген Захаров – був одним із кандидатів на посаду Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (омбудсмена).

Харківська правозахисна група (ХПГ) [Інформаційний портал Харківської правозахисної групи] — одна із найстаріших та найактивніших українських правозахисних організацій. Як окрема юридична особа ХПГ була зареєстрована у листопаді 1992 р., хоча вона була відома як правозахисна група Харківського «Меморіалу» ще з 1988 р. Окремі члени групи брали участь у правозахисному русі 60-80-х років, дехто з них був за це засуджений. У 1988-1990 рр. багато в чому завдяки зусиллям членів групи було припинено переслідування громадян за використання національної символіки, за розповсюдження демократичної преси. Група надавала моральну, юридичну та матеріальну допомогу особам, засудженим за політичними мотивами.

Основні напрямки роботи:

- допомога особам, чиї права порушені, громадські розслідування фактів порушення прав людини;
- правове просвітництво, пропаганда правозахисних ідей через публічні заходи і видавничу діяльність;
- аналіз стану з правами людини в Україні (насамперед, громадянськими правами і свободами).

Із 1993 р. робота зі скаргами на порушення прав стала систематичною. Було створено бюро для надання допомоги жертвам порушень. За допомогою засобів масової інформації оголошено контактну адресу ХПГ. У 1992 р. було розпочато створення системи збирання та поширення інформації про порушення прав людини в Україні, взаємної допомоги, обміну інформацією та досвідом. У 1993-1996 рр. ХПГ отримувала щороку близько 160 письмових заяв про порушення прав та велику кількість усних скарг, а вже в 2008-2011 рр. – близько 2500. З цього приводу ХПГ звертається до місцевих і центральних органів влади, відвідує виправно-трудова заклади, залучає до співробітництва високопрофесійних вчених-правознавців і адвокатів. Іноді члени ХПГ беруть

участь у судових процесах як громадські захисники. Щороку ХПГ готує звіт про роботу Бюро. У 2003 р. був створений Центр захисту від катувань і відповідний Фонд.

З 1995 р. почала працювати громадська бібліотека, де мешканці міста мають змогу отримати інформацію про механізм захисту прав людини, ознайомитися з документами, отримати юридичну консультацію. Надаються також консультації для неурядових організацій і фахівців. Створена і регулярно поповнюється також електронна бібліотека з прав людини.

ГО «Правозахисна організація «Права людини» [<http://prava-ljudyny.org/pro-nas/>] заснована у листопаді 2011 року. Спеціалізується на захисті прав і свобод людини.

Пріоритетні напрямки діяльності:

- захист прав людей з інвалідністю;
- захист прав соціально незахищених громадян (малозабезпечених осіб, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, людей похилого віку, біженців, внутрішньо-переміщених осіб у ході анексії Криму і військового конфлікту на Донбасі, ветеранів війни, в тому числі учасників АТО);
- боротьба з корупцією у галузі державних закупівель на місцевому, регіональному та державному рівні;
- проекти, спрямовані на поліпшення якості послуг, що надаються органами місцевого самоврядування та органами державної влади населенню.

Завдання організації:

- сприяння процесу розвитку правової держави в Україні, сприяння становленню в суспільстві верховенства права, забезпеченню рівності прав і свобод громадян України всіх національностей;
- сприяння гармонізації українського законодавства із міжнародним законодавством, що визнане Україною, та його реформуванню з використанням досвіду розвинених демократичних країн.

ВИСНОВОК. Отже, ми можемо зробити висновок, що правозахисні організації в Україні відіграють важливу роль у захисті основоположних прав і свобод людини. Здійснюючи свої функції, правозахисні організації сприяють розбудові України як правової держави, формують громадянське суспільство на засадах принципу верховенства права, захисту конституційних та міжнародновизнаних прав, свобод та законних інтересів громадян. Формується індивідуальна правова і політична свідомість і культура українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація про право і обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини та основні свободи : прийнята Резолюцією 53/114 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1153998285>

2. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 р.

3. Загальні механізми захисту прав людини. Україна: доповідь Коаліції Громадських організацій, представлена на Універсальному періодичному огляді ООН 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://csdp.org.ua/upload/file/UPR%20Ukraine%202012%20Stakeholders%20Reports_Ukr.pdf

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст.141.

5. Міжнародний пакт про громадські та політичні права [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042

6. Правозахисники: захищаючи права людини. Виклад фактів №29 / ООН. – Х.: Харківська правозахисна група, 2006. – 56 с.

Науковий керівник: к.ю.н., викладач Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ», адвокат Васильчук Л. Б.

ПРОБЛЕМА АУДИТУ ЕЛЕКТРОННИХ КОШТІВ У БАНКАХ

Браславець І.В.

студент Навчально-наукового інституту права групи ПБП 16-5,
Університет Державної фіскальної служби України

Діяльність банківських установ пов'язана з обігом грошових коштів, тому на особливу увагу завжди заслуговує питання їх використання та роботи з ними відповідно до чинного законодавства України. Це пояснюється, з одного боку, роллю банків у забезпеченні економічної безпеки держави, а з іншого – соціальною значимістю банківських установ. Із запровадженням сучасних технологій в фінансово-кредитному бізнесі, технічна і організаційна готовність банків до емісії електронних грошей і до роботи з ними не викликає сумнівів. Актуальним залишається питання організації саме обліку та аудиту операцій з електронними грошима, оскільки Національним банком України поки що не розроблено нормативно-правових актів щодо бухгалтерського обліку банків при роботі з ними.

Питанням аудиту у сучасній науковій літературі присвячено досить багато праць, починаючи від фундаментальних робіт Р. Маутца, Х. Шарафа до сучасних авторів, зокрема, вітчизняних, серед яких варто виділити М. Білуху, Г. Давидава, С. Івахненкова, О. Петрик, О. Редька, В. Рудницького, Б. Усача та інших.

Основним етапом проведення аудиторської перевірки є виявлення правильності відображення в бухгалтерському обліку проведених операцій. На сьогодні Національним банком України не визначено окремі правила здійснення в банках бухгалтерського обліку операцій з електронними грошима. Проте, враховуючи функціонування такого механізму за принципами, аналогічними тим, що використовуються при роботі банків за операціями з клірингових розрахунків, а також те, що ці операції передбачають

використання пристроїв для зберігання інформації, певні дані про емітовані електронні гроші, у тому числі пластикові картки. На нашу думку, при здійсненні операцій з електронними грошима банкам слід керуватись правилами бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України, а також «Інструкцією з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України».

На законодавчому рівні запроваджено поняття електронних грошей та механізм їх функціонування з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» [4]. Щодо отримання вищезазначених коштів, то їх можна отримати у такий спосіб: через касу банку емітента електронних грошей; шляхом перерахування безготівкових коштів на користь банку емітента електронних грошей; через агентів із обмінних операцій; через агентів із розрахунків, які приймають електронні гроші в обмін на готівкові чи безготівкові кошти; через інші банки, які є членами системи електронних грошей та які є відповідно членами платіжної системи, тощо.

Сама по собі операція придбання електронних коштів передбачає внесення готівки клієнтом до каси банку з метою поповнення свого електронного гаманця, тобто здійснення обміну грошових коштів на електронні гроші. Облік у банку слід здійснювати з урахуванням «Інструкції з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України» [5] у частині, коли приймання готівки в касу банку здійснюється без відкриття рахунку клієнта з метою подальшого переказу. Підтвердженням поповнення користувачем електронного гаманця є роздрукована касиром через АРМ агента, ПТКС або POS-термінал паперової квитанції із зазначенням суми поповнення, дати і часу операції, номера гаманця, реквізитів емітента і його агента.

Завданнями аудиту роботи банку з емітованими електронними грошима є перевірка відповідності проведеної роботи вимогам чинного законодавства України та інших нормативно-правових актів, у тому числі Національного

банку України. Під час перевірки необхідно звертати увагу на документи, якими зафіксовано суму коштів, що надійшла від користувачів та агентів у готівковій чи безготівковій формі при здійсненні обміну електронних грошей, та на документи, якими зафіксовано їх емісію та завантаження на електронний пристрій. Її розмір повинен бути не меншим, ніж сума емітованих електронних грошей, яка не може бути більшою 2 000 гривень для пристроїв без функції поповнення та 8 000 гривень для пристроїв із функцією поповнення [1].

Отже, ми дійшли висновку, що із впровадженням законодавчого регулювання діяльності банків в Україні з електронними грошима постало питання про забезпечення належного контролю за діяльністю банків також регламентації механізму здійснення даних операцій. На сьогодні також залишається не вирішеним питання правил здійснення в банках бухгалтерського обліку операцій з електронними грошима. Загалом, банки створюють системи електронних грошей з метою забезпечення учасників розрахунків зручним інструментом, технологією обміну фінансовою інформацією для проведення швидких, надійних та безпечних розрахунків. В майбутньому випуск центральними банками електронних грошей забезпечить довіру до них з боку всього суспільства, тому буде подоланий психологічний бар'єр щодо використання цього платіжного засобу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III “Про банки і банківську діяльність” зі змінами і доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0398-99>.

3. Литвин Н.Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ): Підручник. – К.: “Хай&Тек Прес”, 2010. – 608 с.

4. Закон України від 18.09.2012 р. № 5284-VI “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.

5. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України”, затверджена постановою Правління Національного банку України від 20.10.2004 р. № 495. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1425-04>.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету Державної фіскальної служби України Литвин Н.А.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДМЕТУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ПРАВА

Вовчук Д.С.,
студент I курсу магістратури ДВНЗ «УжНУ»

На сьогоднішній день вітчизняними вченими-адміністративістами чітко не вирішено питання відносно місця адміністративно-процедурного права в якості окремого інституту галузі адміністративного права чи взагалі серед дисциплін адміністративно-правового циклу, зокрема адміністративного процесу.

Адміністративне право у зв'язку з сучасними тенденціями розвитку розширює коло регульованих ним питань, перш за все через потребу суспільства у публічному адмініструванні, через технологічний розвиток, у

тому числі, через прагнення людей полегшити та спростити повсякденне життя, що призвело до виникнення такого поняття як «адміністративна процедура». Спочатку в межах адміністративного права та процесу, а тепер на теренах України намагається затвердитись як самостійна галузь, оскільки, як показує зарубіжний досвід, потреба у адміністративно-процедурному праві тільки зростає в ХХІ ст., чого не було раніше: база даних демосу на електронних носіях, один документ для громадянина – безліч можливостей реалізації щодо задоволення публічних потреб: електронні ресурси без черг, емоцій та затрат зайвого часу, що так дорогоцінно для сучасної особи. Україною були вчинені спроби реалізувати становлення адміністративно-процедурного права шляхом прийняття Адміністративно-процедурного кодексу, проте ні у 2001, ні у 2008, ні у 2012 роках не було прийнято, ба більше – не винесено далі розгляду комітету Верховної Ради України.

Якщо розглядати адміністративні процедури у контексті окремого інституту регулювання правовідносин між суб'єктами владних повноважень та фізичних чи юридичних осіб, взаємовідносин між публічними суб'єктами адміністративного права тощо, то можна неозброєним оком помітити ряд прогалин. Зокрема, з практичної сторони варто звернути увагу на відсутність правового регулювання щодо великого значного будівництва та видачі земельної ділянки органом місцевого самоврядування, оскільки часто після завершення будівництва виникає купа питань, зокрема, у громадських діячів та соціуму в цілому щодо законності видачі такого адміністративного акта, оскільки на практиці було порушено певні інтереси осіб (знесення дитячого майданчика під забудову).

Саме тому вважаємо за доцільне дослідити адміністративне та адміністративно-процедурне право через особливості публічних правовідносин, що складають предмет кожного з них.

Насамперед, варто пам'ятати, що адміністративне право як галузь права є регулятором правовідносин публічного управління (адміністрування), які реалізуються у зв'язку з діяльністю органів публічної адміністрації, в той час,

як адміністративно-процедурне право регулює публічні правовідносини щодо прийняття адміністративного акта і його виконання.

Адміністративне право найтісніше пов'язано з виконавчою владою та органами місцевого самоврядування та, в свою чергу, через неодноразове реформування адміністративного законодавства зумовило в межах теорії виділяти чотири групи правовідносин:

- правовідносини публічного управління (щодо вступу, проходження та припинення публічної служби);

- правовідносини з приводу надання адміністративних послуг (щодо здійснення дозвільних, реєстраційних, ліцензійних та інших процедур);

- адміністративно-деліктні правовідносини (щодо притягнення до адміністративної відповідальності);

- адміністративно-судові правовідносини (щодо захисту прав та інтересів юридичних та фізичних осіб в порядку адміністративного судочинства).

На нашу думку, можна стверджувати, що адміністративне право за своєю юридичною природою охоплює правовідносини не тільки з моменту їх виникнення у публічному адмініструванні, а регулює залежно від подальшого передбаченого законодавством розвитку, беручи до уваги надання публічної адміністрацією послуг на задоволення суспільних потреб, а також встановлює порядок захисту суб'єктивних прав та інтересів, якщо вони були порушені відповідно до адміністративного процесуального законодавства та правовідносини з приводу притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності; таким чином адміністративне право охоплює всі групи правовідносин, які мають ознаки адміністративних (одна зі сторін – суб'єкт владних повноважень, є юридична підстава, яка реалізується шляхом прийняття нормативно-правового акта, правове передбачення рівності та нерівності сторін, тобто субординація та координація між суб'єктами правовідносин, ініціатором сторони із стороною з владними повноваженнями є сторона без владних повноважень). З цього випливає теза про включення до ознак правовідносин адміністративного права і специфічні ознаки інших галузевих

правовідносин не тільки адміністративно-процедурного права, а і таких, як адміністративно-процесуальне право, адміністративно-деліктне, які включені до нього на загальних теоретично-правових підставах. Як і кожне з перелічених адміністративно-процедурне право має також власні специфічні ознаки предмету регулювання, які знаходять своє відображення у проекті адміністративно-процедурного кодексу та регулюють такі відносини, як відносини державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з фізичними і юридичними особами (далі — особи) щодо прийняття адміністративного акту та його виконання [2].

Проаналізувавши подані раніше проекти адміністративно-процедурних кодексів та проекту закону «Про адміністративну процедуру», можна впевнено стверджувати, що кожен із запропонованих нормативно-правових актів регулював би умовно три групи правовідносин, які забезпечуються та контролюються органами публічної адміністрації:

- щодо реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб (щодо реалізації права на здійснення підприємницької діяльності);
- щодо захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб (щодо оскарження рішення, діянь органів публічного адміністрування);
- щодо виконання обов'язків фізичними та юридичними особами (проведення контролюючим органом відповідних перевірок).

На основі вищезазначеного, на нашу думку, є найдоцільнішим прийняття відповідного нормативно-правового акту щодо регулювання правовідносин адміністративної процедури, оскільки в ньому є дійсно нагальна потреба суспільства, яку було доведено раніше. Тому, визначивши предмет адміністративного права та виокремивши певні особливості адміністративно-процедурного права, ще рано стверджувати про галузеву незалежність останнього, проте, маючи власні характерні особливості (на кшталт, регулювання діяльності органів публічного адміністрування у адміністративному провадженні, яке повинно завершуватись виданням відповідного нормативно-правового адміністративного акту), можна розглядати

його в контексті інституту адміністративного права (до прикладу, наявність інституту сімейного права в системі цивільного права), що зумовило б більший інтерес науковців до дослідження даної групи правовідносин, а також через підвищення суспільного інтересу є надії щодо законодавчого закріплення адміністративної процедури, що дало б поштовх, як науці адміністративно-процедурного права, так і як галузі права в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. 2747-IV // Відомості Верховної Ради URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 30.11.2018 р.)

2. Проект Адміністративно-процедурного кодексу 03.12.2012 р. 11472// URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893 (дата звернення 30.11.2018 р.)

3. Проект Адміністративно-процедурного кодексу 18.07.2008 р. 2789 // URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua%2Fpls%2Fzweb2%2Fwebproc34%3Fid%3D%26pf3511%3D33073%26pf35401%3D125659&usg=AOvVaw3yO-vckd5UzpJZQ2YEDaty> (дата звернення 30.11.2018 р.)

4. Проект Адміністративно-процедурного кодексу України 2003 р. // URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/2565-> (дата звернення 30.11.2018 р.)

Науковий керівник: к.ю.н., старш. викл. кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Тернушак М.М.

СТАН І ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З НАРКОМАНІЄЮ. НАРКОЗЛОЧИННІСТЬ

Гавриляк Д.С.,

студентка 3 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Актуальність дослідження. Протидія наркоманії і наркобізнесу в будь-якій державі, недопущення розвитку їх антисоціальних тенденцій, а також регуляторна державна політика в цій сфері на сучасному етапі є необхідною умовою існування сучасного суспільства, важливим фактором його економічного, культурного та правового рівня.

Мета статті. Здійснити аналіз проблем боротьби з наркоманією та заходів протидії наркозлочинності, що закріплені у національному та міжнародному законодавстві.

У сучасному суспільстві проблема наркоманії набула досить великої популярності. За останні роки у нашій державі різко збільшився темп розвитку цієї проблеми. Наразі Україна входить до лідерів з уживання наркотиків серед європейських держав. За даними МВС України, станом на 1 січня 2011 року тільки на офіційному обліку перебувало 165006 осіб, які постійно вживають наркотики не за медичним призначенням, у 2015 році ця кількість осіб збільшилась майже на 10%, а у 1993 році число наркозалежних становило лише 33000 [1, с. 121].

Особливо небезпечною є тенденція збільшення кількості споживачів наркотиків серед підлітків та зростання їх криміналізації на тлі низької ефективності медичної допомоги наркохворим, вкрай обмеженого використання сучасних програм їх психосоціальної реабілітації та адаптації в суспільстві.

Зі збільшенням наркозалежних, відповідно, збільшується попит на наркотичні та інші психотропні речовини, що спричиняє нелегальний обіг таких речовин у суспільстві. Це значно погіршує загальний стан криміногенної обстановки у країні, спричиняє шкоду генوفонду держави та загрожує її національній безпеці. Злочини у сфері обігу наркотиків є однією з причин та умов зростання рівня злочинності загальнокримінальної спрямованості [2, с. 285].

У 2013 році Кабінетом Міністрів України була схвалена Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року. В ній зазначені мета, завдання та принципи наркополітики. Одним із завдань є зниження незаконного попиту на наркотики, що включає профілактику, подолання стигматизації, лікування та реабілітацію осіб, хворих на наркоманію, що є визначальним чинником переорієнтації наркополітики з кримінально-карного ухилу на пріоритетність здійснення заходів із зниження незаконного попиту [3].

У КК України присвячено цілий розділ злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (розділ 13 «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» [4]), а також існує закон та інші підзаконні акти, які врегульовують питання обігу засобів, зазначених вище. Тобто, нормативна база порушеної проблеми є достатньо насиченою в Україні.

Незаконний обіг наркотиків – специфічна область організованої злочинної діяльності (чітка ієрархія, наявність керівного ядра, ролевий розподіл функцій членів організації, жорстка дисципліна і строга конспірація, зв'язки з корумпованими урядовцями різних служб держaparату і владних структур, наявність комерційних каналів легалізації злочинних прибутків, прикриття злочинної діяльності). Найбільш поширеними способами здійснення незаконного обігу наркотиків є: контрабандне ввезення наркотиків через кордон і їх реалізація як на території України, так і за її межами; виготовлення і реалізація наркотиків в Україні; виготовлення наркотиків в Україні і їх

контрабандний вивіз за кордон; контрабандний транзит наркотиків через територію України.

Звичайно, що вагому роль в боротьбі із наркозлочинністю відіграють правоохоронні органи, але їх діяльність у цій сфері все ще є недостатньо ефективною, не дивлячись на сильне правове регулювання. Це підтверджується тим, що, як правило, покарання несуть особи, які є «покупцями», а не ті, що виготовляють та розповсюджують наркотичні речовини. Відтак, необхідно вдосконалити напрямки діяльності правоохоронних органів, а саме: підвищити рівень виявлення контрабанди наркотиків, викриття системних зв'язків наркобізнесу, а також припинити корупційні схеми, пов'язані з наркозлочинністю.

Дослідження питань виробництва і продажу наркотиків проводяться відповідними місцевими та державними органами. Взагалі, розслідування даної категорії злочинів, має деякі особливості. Так, одним із найбільш ефективних засобів установлення наркодилера є проведення оперативної закупівлі згідно з п.2 ст.8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст.5 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [5, с.57].

Слідами незаконного обігу наркотичних речовин є частини рослин, устаткування або предмети, що використовуються на різних стадіях технологічного процесу при переробці рослинної сировини, синтезі або очищенні, і відходи виробництва, готові наркотики, упаковка, контейнери, тайники (у тому числі і в тілі перевізників), сліди наркотичних речовин на одязі, шприци, сліди ін'єкцій на тілі, рецептура, спеціальна література, чорнові записи і багато інших.

Проблеми контролю над наркозлочинністю періодично обговорюється на Генеральній Асамблеї та Конгресах ООН, Економічній і Соціальній Раді ООН, на яких приймаються відповідні стандарти, принципи та рекомендації, що закріплені в документах, в численному ряді декларацій, конвенціях, резолюціях тощо. Сучасну основу системи міжнародного контролю над наркотиками

становлять Конвенція про наркотичні засоби 1961 року з поправками, внесеними до неї згідно з Протоколом 1972 року, Конвенція про психотропні речовини 1971 року і Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року. Приєднання всіх держав до цих Конвенцій і належна імплементація їх положень є непорушною умовою ефективного контролю над наркотиками в усьому світі [6, с.65].

Україна підтримує ініціативи міжнародної спільноти щодо боротьби з незаконним розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Вона ратифікувала відомі Конвенції ООН 1961, 1971, 1988 рр. Додатковим засобом боротьби з наркозлочинами стала Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята у 2000р. Основною метою цього документа є усунення законодавчих прогалин у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, у тому числі у сфері обігу наркотичних засобів. Прийняття міжнародним співтовариством такого документа є важливим кроком у протидії злочинам міжнародного характеру [2, с.285].

Проблемою залишається те, що окремі держави порушують міжнародні принципи, що приймаються, узгоджуються та повинні виконуватись близько двомастами країнами. Як наголошує Міжнародний Комітет ООН з контролю за наркотиками, дискусії з питань легалізації використання наркотиків у немедичних цілях, що підлягають міжнародному контролю, а також висвітлення цього питання засобами масової інформації відображає широко поширене нерозуміння учасниками міжнародних угод з контролю за наркотиками своїх обов'язків. Наприклад, в Нідерландах застосування гашишу є легалізованим, що прямо порушує основний принцип міжнародного контролю – принцип універсального застосування всіх положень міжнародних конвенцій [7, с. 51].

Також не простим є завдання послідовної реалізації політики протидії наркозлочинності і в соціальній практиці. Річ у тому, що на етапі реалізації виникає значне число як стихійних перешкод, так і свідомої протидії, що дуже

яскраво простежується на прикладі вибудовування полярної антинаркотичної політики протидії розповсюдженню наркотиків під час існування радянської влади і боротьби з наркозлочинністю на території України в сучасний період [8, с.69]. Уберегти українську молодь від наркоманії можна лише шляхом створення відповідних соціальних умов, що не сприяли б популяризації наркотиків у суспільстві.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що в Україні продовжує розвиватись наркозлочинність. Питання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів є добре врегульовано на правовому рівні, але механізм реалізації передбачених законодавством програм та заходів з протидії незаконному обігу наркотиків є недосконалим. Основними напрямками діяльності органів у цій сфері є вдосконалення протистояння розвитку наркозалежності та нелегальному обігу зазначених речовин. Необхідним є продовження реформування правоохоронної системи задля збільшення ефективності їх діяльності у сфері протидії наркозлочинам. Діяльність органів міжнародного рівня впливає на боротьбу України з такою проблемою як розповсюдження наркотиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Рощина І.О. Стан і проблеми боротьби з наркоманією. Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листопада 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С.121-123.

2.Суховолец У.А. Протидія злочинам у сфері обігу наркотичних засобів: кримінологічний аспект. *Митна справа*. 2015. №1 (2.2). С.284-289.

3.Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 28.08.2013 №735-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-p> (дата звернення: 20.11.2018).

4.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст.131.

5.Мазур О. В. Кримінально-правові аспекти протидії наркоманії. *Правничий вісник Університету "КРОК"*. 2012. Вип. 14. С.55-58.

6.Балабан І.М. Незаконний обіг наркотиків та боротьба з ним. *Європейські перспективи*. 2012. №3. Ч.3. С.64-67.

7.Васильєва В.О., Ємченко І.В. Експертиза наркотичних та вибухонебезпечних речовин. Підручник. Львів: «Компакт-ЛВ », 2005. 304 с.

8.Ступник Я.В., Григаш Д.М. Про кримінологічну складову політики протидії наркозлочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2015. Вип. 31. Том 3. С.66-69.

Науковий керівник: викладач кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «УжНУ» Реплюк Н.М.

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ

Гартавер Г.Е.,

студентка 3 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Мета дослідження. Визначення поняття «інформація» як предмета злочину в кримінальному праві, виділення видів інформації, дослідження необхідності вдосконалення законодавчого врегулювання деяких аспектів злочинних дій, предметом яких є інформація.

Актуальність даної теми дослідження. В умовах сьогодення велика кількість злочинів, передбачених чинним законодавством, посягає саме на інформаційну безпеку суспільства та його окремих елементів. Дослідження

даної теми є актуальним, адже через стрімкий розвиток інноваційних технологій, кількість злочинів у даній сфері помітно зростає та набирає нових обертів. Суттєвий внесок у дослідження інформації як предмета злочину зробили, зокрема, такі вчені як Д. Азаров, Г. Андрощук, М. Галянтич, В. Голубєв, В. Гавловський, С. Орлов, О. Кахановська, М. Коржанський, П. Крайнев, Є. Лащук, О. Мазуренко, О. Радутний, Н. Розенфельд, В. Сасенко, О. Самойлова, В. Тацій, О. Чубукова та інші.

Виклад основного матеріалу. Конституцією України гарантується право громадян не зазнавати втручання в особисте і сімейне життя, а також не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. В Основному Законі також зазначається право громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Держава виступає гарантом судового захисту: права спростування недостовірної інформації особою про себе і членів своєї сім'ї; права вимагати вилучення будь-якої інформації; права на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації [1].

Предметом складів злочинів, які посягають на приватність особи в інформаційному аспекті, є інформація, яка відображена в матеріальному об'єкті, так і така, що відома лише особі та знаходиться в її пам'яті, яку за змістовними ознаками можна віднести до певних видів (конфіденційна інформація про особу, таємниця усиновлення (удочеріння), інформація про стан здоров'я, зміст телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, інформації, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер тощо). Вирішення питання про можливість визнання інформації предметом складів злочинів проти приватності, дозволило визначити його ознаки: фізичну, соціальну та економічну [2, с. 5].

У наш час інформація визнається повноправним об'єктом правовідносин (було виділено навіть особливий тип суспільних відносин та правовідносин, а саме, інформаційний) не лише на доктринальному рівні, але й в нормах інформаційного законодавства, що має розгалужену структуру. Особливо слід підкреслити, що інформацію було визнано не лише об'єктом права інтелектуальної власності, але й права так званої майнової власності (речового права). Все це, а також важливість та потенціал інформаційних ресурсів й інформаційних технологій в інформаційному суспільстві, дає підстави закономірно розглядати інформацію як предмет злочину.

Взагалі, інформацію доречно поділяти на дві основні категорії:

- 1) відкрита інформація;
- 2) інформація з обмеженим доступом.

До відкритої інформації зазвичай належить інформація, яка розповсюджується в засобах масової інформації, надходить до загальнодоступних баз даних, та інформація, що захищається за допомогою законодавства про інтелектуальну власність.

Що стосується інформації з обмеженим доступом, то на законодавчому рівні її поділ відбувається за ступенем секретності та рівнем важливості (зокрема, для держави) із різним ступенем деталізації. В Україні інформація з обмеженим доступом поділяється на категорії: конфіденційна, таємна та службова інформація.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 р., конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [3]. Критерієм розмежування злочинів, предметом яких виступає інформація з обмеженим доступом, є суб'єкт інформаційних відносин, якому фактично вона належить. Якщо інформацією із зазначеним доступом володіє фізична або

юридична особа та розголошення останньої може завдати шкоди інтересам лише даного суб'єкта, то її слід відносити до конфіденційної.

До різновидів конфіденційної інформації, за розголошення якої передбачена кримінальна відповідальність, належить, наприклад, така інформація:

а) медична таємниця (виходячи зі змісту ч. 1 ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. медична таємниця – це сукупність певної медичної та немедичної інформації, що не підлягає розголошенню [4]. За розголошення таких відомостей передбачена кримінальна відповідальність ст. 132, 145 КК України);

б) таємниця голосування (відповідно до ст. 71 Конституції України вибори до органів державної влади й органів місцевого самоврядування відбуваються на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування [1]. За умисне порушення таємниці голосування передбачена кримінальна відповідальність (ст.159 КК України);

в) таємниця особистої кореспонденції (Конституція України гарантує кожному громадянину таємницю кореспонденції. Це право поширюється як на юридичних, так і фізичних осіб (ст.31). За порушення таємниці особистої кореспонденції передбачена кримінальна відповідальність (ст.163 КК України);

г) таємниця усиновлення (за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (удочерителя) передбачена відповідальність відповідно до ст.168 КК України) [5];

д) конфіденційна інформація про особу (відповідно до ст.32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Основним Законом. Ст. 182 КК України передбачає кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя);

е) комерційна та банківська інформація (комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого й іншого характеру, за винятком тих, що відповідно до закону не можуть бути віднесені до

комерційної таємниці (ч.2 ст.505 ЦК України [6]). На відміну від комерційної, банківська таємниця – це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним, чи третім особам при наданні послуг банку (ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р.) [7];

є) професійна таємниця (згідно зі ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності. Отже, предметом злочину, передбаченого ст.397 КК України, – «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» – слід вважати адвокатську таємницю) [8];

ж) комп'ютерна інформація з обмеженим доступом (конфіденційною може бути також інформація, що, зокрема, може міститися в комп'ютерній мережі, доступ до якої здійснюється лише з дозволу особи, якій вона належить. Кримінальна відповідальність за несанкціоновані збут або розповсюдження такої інформації, несанкціоновані зміну, знищення або блокування інформації передбачена статтями 361-2, 362 КК України) [9, с.79-82].

До конфіденційної інформації, відносини щодо якої безпосередньо не забезпечені кримінально-правовою охороною, відноситься, зокрема, така інформація: таємниця нотаріальних дій, таємниця страхування, таємниця заповіту, таємниця сповіді.

Різновидом інформації з обмеженим доступом є також таємна інформація. До таємної інформації відносимо державну таємницю. Відповідно до Закону України «Про державну таємницю» державна таємниця (далі також - секретна

інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою [10]. Державна таємниця є предметом наступних злочинів: державна зрада (ст. 111 КК України); шпигунство (ст. 114 КК України); розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України); втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329 КК України); розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422 КК України) [5].

Висновки. Отже, провівши дане дослідження, можна дійти кількох ключових висновків. Перш за все, в сучасному світі «інформація» виступає повноцінним предметом злочину, з певними властивостями якого кримінальне законодавство пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину. Слід також зазначити, що існує потреба в удосконаленні класифікації інформації з обмеженим доступом, на основі якої будуть розроблені критерії віднесення інформації до категорії «таємна», «конфіденційна» та «службова інформація», що дозволить розмежувати суміжні склади злочинів. Не менш важливим є питання про необхідність доповнення КК України статтями, які б встановлювали кримінальну відповідальність за розголошення чи використання інформації, отриманої під час сповіді, вчинення нотаріальних дій, дій, пов'язаних із страхуванням особи та її майна тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141.
2. Лацук Е.В. Предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 21с.

3. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992р. №2657-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 19.11.2018).

4. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992р. №2801-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 19.11.2018).

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. №2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст.131.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. №435-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40-44. Ст.356

7. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000р. №2121-ІІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 19.11.2018).

8. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012р. №5076-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 19.11.2018)/

9. Прохніцький О. Конфіденційна інформація як предмет злочину. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С.79-82

10. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994р. №3855-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення: 19.11.2018).

Науковий керівник: викладач кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «УжНУ» Реплюк Н.М.

КАТЕГОРІЯ ВОЛІ ЯК УМОВА ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ

Гоблик Є. І.,

студент магістратури юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»

Будь-який правочин є, насамперед, вольовим актом, тобто наміром особи створити певні юридичні наслідки (внутрішня воля), доведеним до відома інших суб'єктів, як учасників даних цивільних відносин, так й інших осіб (волевиявлення). Залежно від адекватності в правочині волі й волевиявлення осіб, які його здійснюють, вирішується питання про дійсність правочину або його оспорюваність внаслідок дефекту вольового елементу.

Розробкою теорії волі у праві загалом й у цивільному праві зокрема займаються такі вітчизняні науковці: Бахасва А. [1], Денисюк В.В. [2], Кісель В. [3], Коваленко О.О. [4], Культенко О.В., Кравченко В.В. [5], Литовченко Л.А. [6], Скіданов К. [7], Спаська М.О. [8], Цюкало Ю. [9] та інші. Ними розглядалися питання недійсності правочинів із дефектами волі, правосуб'єктності юридичної особи, способів виявлення волі й порядку здійснення волі через представника. Комплексних досліджень категорії волі, її місця у цивільному праві проведено недостатньо, що і обумовлює актуальність відповідного дослідження..

Категорія «воля» має важливе значення для цивільного права. У Цивільному кодексі України міститься багато норм, що оперують категорією волі. Зокрема, ч.1 ст. 12 ЦК України визначає, що особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд.

Цивільне право, як галузь права, покликана регулювати цивільні відносини, засновані на юридичній рівності. Із цієї метою фізичні та юридичні особи наділяються суб'єктивними правами, необхідною передумовою виникнення і здійснення яких є воля.

Таким чином, як цивільно-правову категорію волю можна визначити як внутрішній психічний процес, результатом якого є здійснення юридичної дії, що регулюється цивільним правом.

Цивільним правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Одним із способів тлумачення цивільних правочинів є тлумачення шляхом визначення справжньої волі особи, яка вчинила правочин.

Правочин має наступні ознаки: це волевий акт, тобто в ньому наявна єдність волі (внутрішнє бажання особи досягти поставленої мети) та волевиявлення (зовнішній вияв волі, який може бути юридично оцінено); це правомірна дія, що вчинена відповідно до вимог закону; він спрямований на виникнення, зміну чи припинення цивільних правовідносин, внаслідок вказівки на це в законі.[10, с. 79]

Волевиявлення як віддзеркалення волі особи, що вчиняє правочин, може бути висловлено в будь-якій, передбаченій законом для даного виду правочинів, формі (усній, конклюдентних дій, простій письмовій, нотаріально посвідченій письмовій, у формі державної реєстрації). Для того, щоб воля особи, що вчиняє правочин, стала відомою для інших осіб, та спричинила бажані нею наслідки, вона повинна бути втілена у форму, якої вимагає закон. Зазвичай під формою правочину розуміється спосіб вираження волі сторін правочину. Форма правочину цікавить нас настільки, наскільки вона є необхідною для визначення внутрішньої волі особи, що вчиняє правочин та його дійсності.

Єдність волі та волевиявлення особи, що вчиняє правочин, є однією з умов дійсності правочину. Волевиявлення правочину повинно правильно відображати внутрішню волю і довести її до відома всіх учасників правочину. Правочин буде дійсним лише в тому випадку, коли волевиявлення відображає дійсну волю особи. У випадку невідповідності внутрішньої волі та волевиявлення правочин буде недійсним як такий, що вчинений з “дефектом волі” (або “вадою волі”).

Недієздатні особи не мають самостійної волі, а для дійсності вчинених ними правочинів потрібна згода опікуна - у таких випадках слід говорити про необхідність заміщення або доповнення волі відповідної особи. Так, В.А. Ойгензіхт справедливо відзначав: “Відсутність волездатності одних осіб заміщається діями інших волездатних осіб. У цих випадках можна говорити про “заміщення волі”, але тільки щодо осіб недієздатних. Регулювання вчинення й виконання угоди повністю “заміщається” їхніми законними представниками. Малолітні і душевнохворі не стають за допомогою представника дієздатними, але відсутність волездатності заміщається волею інших - їх власної волею, психічним регулюванням їх власної поведінки, хоча й детермінованої, головним чином, інтересами недієздатних осіб”.[11, с. 109]

Враховуючи вищезазначене, можна навести таку класифікацію недійсних правочинів, які вчинені з вадами волі:

- 1) правочини, вчинені без внутрішньої волі особи на вчинення правочину;
- 2) правочини, в яких внутрішня воля особи сформувалася неправильно;
- 3) правочини, вчинені неволездатною особою.

При цьому, до першої і другої груп правочинів відносяться правочини, вчинені особами, які здатні самостійно формувати свою волю, але внаслідок якихось факторів (зовнішнього або внутрішнього впливу) вони припустилися помилки при формуванні або виявленні волі.

Правочини, вчинені без внутрішньої волі особи на їхнє вчинення, визнаються недійсними внаслідок відсутності волі особи на вчинення правочину. Наявне ж волевиявлення відображає не волю учасника правочину, а волю іншої особи, яка впливає на вчинюваний особою правочин.

До правочинів, вчинених без внутрішньої волі особи належать правочини, вчинені:

- а) під впливом насильства (ст.231 ЦК України). Такі правочини визнаються судом недійсними, оскільки ця недійсність викликана невідповідністю її волевиявлення справжній внутрішній волі особи, оскільки до

особи застосовувався фізичний чи психічний тиск і особа була позбавлена внаслідок цього можливості вільно виразити свою власну волю;

б) у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною (ст. 232 ЦК України). За загальним правилом, представник повинен діяти в інтересах особи, яку він представляє. Тому у випадках, коли представник вступає в зловмисну домовленість з другою стороною і діє при цьому у власних інтересах (інтересах інших осіб), нехтуючи інтересами особи, яку він представляє, такі правочини визнаються судом недійсними за позовом сторони, від імені якої діяв представник.

До правочинів, в яких внутрішня воля особи сформувалася неправильно, відносять правочини, вчинені:

а) під впливом помилки (ст.229 ЦК України). Наявність помилки повинна бути доведена особою, яка діяла під її впливом. Такі правочини, вчинені під впливом помилки, що має істотне значення, визнаються судом недійсними. Вони не відповідають загальним підставам дійсності правочинів (ст.203 ЦК України), оскільки внутрішня воля учасника правочину не відповідає її зовнішньому прояву – волевиявленню учасника, яке сформоване під впливом помилки;

б) під впливом обману (ст. 230 ЦК України). Навмисне введення однією із сторін в оману іншої сторони, щодо обставин, які мають істотне значення, може бути підставою для визнання правочину недійсним, і тільки у випадку, коли обман вчинила сторона правочину, а не будь-яка інша особа;

в) під впливом тяжкої обставини (ст. 233 ЦК України). Даний правочин вчиняється під впливом тяжкої для особи обставини і на край не вигідних для неї умовах.

До правочинів, вчинених неволездатною особою, відносять:

а) вчинення правочину недієздатною фізичною особою (ст. 226 ЦК України). Оскільки недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину, то від її імені та в її інтересах у цивільних правовідносинах діє опікун і вчиняє правочини (ст. 41 ЦК України);

б) вчинення правочину особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності без згоди піклувальника (ст. 223 ЦК України). Даний правочин може бути визнаний недійсним тільки судом за таких умов: відсутність схвалення правочину піклувальником; суперечність правочину інтересам підопічного, членів його сім'ї або осіб, яких він відповідно до закону зобов'язаний утримувати;

в) вчинення правочину дієздатною фізичною особою, яка в момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними. Нemoжливiсть керувати своїми діями може бути підставою для визнання правочину недійсним тільки у випадках, коли така неможливість настала внаслідок її внутрішнього стану чи впливу зовнішніх чинників, але за виключенням навмисних дій інших осіб, наприклад обман чи насильство;

г) особами, які через свій вік не можуть формувати власну волю для вчинення певного правочину. (ст. ст. 221, 222 ЦК України). Правочини, вчинені малолітніми особами за межами їх цивільної дієздатності є нікчемними, оскільки їх недійсність встановлена в силу прямої вказівки на це закону. Правочини, вчинені неповнолітніми особами за межами їх цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів), піклувальників можуть бути визнані недійсними тільки судом. (ч. 3 ст. 215 ЦК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Бахаєва А. Окремі елементи вад волі та волевиявлення під час укладення правочинів. *Національний юридический журнал: теория и практика*.2017.С.80-84.URL:

http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_1/18.pdf (дата звернення 25 жовтня 2018 р.)

2.Денисюк В. В. Значення волі і волевиявлення в процесі укладення цивільно-правового договору. С. 610-612. URL:

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7740/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%8E%D0%BA%20%D0%97%D0%BD%D0%B0%D1%8>

7. %20%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%96.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 25 жовтня 2018 р.)

3. Кісель Віктор. Вплив класичних теорій договору на сучасне розуміння сутності цивільно-правового договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 41-45.

4. Коваленко О.О. Воля як філософсько-правова категорія. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. 2013. Випуск 20. С. 19-23.

5. Кulyтенко О.В., Кравченко В.В. Співвідношення волі та волевиявлення як правових явищ. *Держава і право*. Випуск 61. С. 38-44. URL: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/1233/1/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%96%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%8F%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%8F%D0%BA%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D1%8F%D0%B2%D0%B8%D1%89.pdf> (дата звернення 26 жовтня 2018 р.)

6. Литовченко Л. А. Взаємозв'язок і співвідношення категорій розсуду і волі в цивільному праві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 84- 93

7. Скіданов К. Поняття волі та волевиявлення і їх правове значення для вчинення правочинів. *Вісник права*. 2015. № 4 (67) С. 240-247.

8. Спаська М. О. Проблеми класифікації правочинів з дефектами (недоліками) волі. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 4 (8). С. 97-105.

9. Цюкало Ю. Автономія волі й обмеження свободи договору за українським законодавством. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 5. С. 115-121

10. Цивільне право України: навч. посібник / За ред. Р.О. Стефанчука. Київ: Прецедент, 2005. 448 с.

11.Ойгензихт В.А. Воля и волеизъявление: очерки теории, философии и психологии права. Душанбе, 1983. 256 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Менджул М.В.

МІЖНАРОДНІ СУДИ – ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Голінка Я.В.,

студентка 3-го курсу спеціальності «Право» Природничо-гуманітарного
коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Фундаментальною основою міжнародних відносин у сучасному світі є принцип мирного співтовариства держав. На цьому принципі будується сучасне міжнародне право та глобальний правопорядок.

Але, як у минулому, так і нині, між державами, їх юридичними і фізичними особами виникали і продовжують виникати різноманітні спори. Сучасне міжнародне право вимагає вирішення спірних питань між державами тільки мирними засобами. Цей принцип дістав загальне визначення і закріплення у Статуті ООН та багатьох інших міжнародно-правових актах.

У сучасних умовах більшість спірних питань, які виникають у повсякденній практиці міжнародного спілкування, вирішується дипломатичним шляхом, на основі взаємних домовленостей, примирень тощо. Якщо ж ці механізми не спрацьовують, то відповідні суб'єкти міжнародного права можуть вдатися до послуг системи органів і установ системи міжнародного

судочинства (судів, арбітражів, трибуналів тощо). Через ці органи реалізується принцип верховенства права у міжнародних відносинах [1, ст. 3].

Історично ця система почала розвиватися з арбітражу. Цей інститут відомий ще з часів Стародавнього Риму.

Середньовічній міжнародно-правовій практиці відомі й спроби створення постійних арбітражів.

Міжнародний арбітраж був також одним із поширених засобів мирного врегулювання спорів протягом усього ХХ ст.

Пізніше основними міжнародно-правовими актами, що визначають порядок організації, компетенцію та процедуру діяльності арбітражу, стали Гаазькі конвенції про мирне розв'язання міжнародних спорів. У 1899 була створена Постійна палата третейського суду – фактично перший судовий орган для розв'язання міжнародних спорів.

Якщо міжнародний арбітраж є давнім інститутом міжнародного права, то перший постійно діючий міжнародний судовий орган було утворено тільки після Першої світової війни, відповідно до статуту Ліги Націй. Він називався Постійною палатою міжнародного правосуддя (1922-1946 рр.).

Наступний етап пов'язаний з утворенням у 1946 р. Міжнародного суду ООН, рішення про це було прийнято на міжнародній конференції у Сан-Франциско з питань заснування Організації Об'єднаних Націй [1, ст. 5].

Після Другої світової війни були утворені й міжнародні трибунали, щоправда, не на постійній основі, а для конкретного випадку. Йдеться, зокрема, про Нюрнберзький воєнний трибунал для суду над головними гітлерівськими воєнними злочинцями 1945-1946 рр. та Токійський воєнний трибунал для суду над головними японськими воєнними злочинцями 1946-1948 рр.

Система міжнародного судочинства отримала свій подальший розвиток наприкінці ХХ ст., і на сьогодні цю систему складають: Міжнародний Суд Організації Об'єднаних Націй, Постійна палата третейського суду, Міжнародний трибунал з морського права, Європейський суд з прав людини, Суд з примирення та арбітражу ОБСЄ, Суд європейських співтовариств,

Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний морський і річковий суд, Міжнародний трибунал по колишній Югославії та Руанді, Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів, Економічний суд Співдружності незалежних держав та інші [1, ст. 6].

Україна як незалежна держава і повноправний суб'єкт міжнародного права виступає за мирне розв'язання міжнародних спорів, у тому числі через систему міжнародного судочинства. Наша держава підписала і ратифікувала міжнародні угоди щодо утворення тих чи інших судових інстанцій. Вона, її органи та громадяни виступають учасниками відповідних судових процесів. Представники України є суддями чи арбітрами відповідних міжнародних судів та арбітражів, забезпечують функціонування міжнародної системи судочинства.

На жаль, широкий загал у нас недостатньо ознайомлений з міжнародною системою судочинства, формами і методами діяльності відповідних судів і трибуналів. Пропонована доповідь має за мету певною мірою заповнити цю прогалину в середовищі студентів коледжу, зокрема, поширити інформацію про використання Україною послуг системи міжнародного судочинства в останні роки з урахуванням подій в Криму та на Сході України.

Зазначені обставини винесли питання міжнародно-правового захисту інтересів України на новий рівень активізації подачі позовів до міжнародних інстанцій.

Тому перший масштабний позов України проти Російської Федерації був поданий у квітні 2014 року до Європейського суду з прав людини, який створений для забезпечення прав людини, передбачених Конвенцією про захист прав і основоположних свобод людини [2, ст. 240].

У позові Україна констатує факти масових порушень прав українців в Криму, зокрема, примус кримчан прийняти російське громадянство, масові викрадення і вбивства.

Європейський суд з прав людини підтвердив прийняття першої справи «Україна проти Росії».

За даним позовом послідували 3 нові заяви України, пов'язані з порушенням прав людини, як в Криму, так і на Сході України.

23 березня 2018 року ці чотири позови об'єднані в одну справу і передані на розгляд Великої палати суду.

Наступним позовом стало звернення України в Європейський суд з прав людини щодо взяття в заручники українських дітей-сиріт і вивезення їх з Луганського інтернату.

10 серпня 2018 року Україна направила шостий позов до Європейського суду з прав людини через порушення прав українців, ув'язнених в Росії. Заява стосується 71 українського громадянина (список не закритий), які утримувалися або утримуються на території Криму та Російської Федерації.

У всіх 6-ти позовах йдеться про конкретні порушення Європейської Конвенції з прав людини. Всі вони мають статус міждержавних позовів і тому повинні розглядатися Великою палатою Європейського суду з прав людини, згідно його регламенту [3, ст. 321].

Ініціатором зазначених позовів являється Міністерство юстиції України, яким озвучена позиція уточнити і доповнювати ці позови, а не направляти нові. По даним ЗМІ слухання по справам мають розпочатись в лютому 2019 року.

Україна від втрати Криму, окремих районів Донбасу зазнає на мільярди доларів США збитків. Їх підрахунок іде постійно.

У розрахунок входять: втрачені землі, підприємства, активи, банки, житло, а також втрата доходів від роботи компаній на окупованих територіях.

За даними МЗС України тільки в Криму нараховувалось 400 українських державних підприємств і підприємств бізнесу. Україна оцінює збитки на суму понад 50 мільярдів доларів США.

Постало питання про компенсацію цих втрат. Позови можна подавати в різні інстанції залежно від того, що прописано в договорі або що є предметом спору і входить в юрисдикцію якого суду. Українські підприємства бізнесу зробили ставку на укладену угоду між Україною і РФ про заохочення та

взаємний захист інвестицій від 1998 року, якою для розгляду спорів визначено три суди, один з них – Постійна палата третейського суду в Гаазі.

19 червня 2015 року в Постійну Палату третейського суду був поданий позов 18-ти українських компаній проти Росії за втрату активів на суму 220 мільйонів доларів США.

2 травня 2018 року суд прийняв рішення на користь українських компаній і зобов'язав Росію відшкодувати збитки на суму 159 мільйонів доларів США.

Рішення третейського суду в Гаазі створило правовий прецедент. За деякою інформацією ряд компаній активізувалися на аналогічні позови. Як зазначається, зараз палата розглядає 8 аналогічних позовів від 50 підприємств.

У червні 2015 року українська компанія «Укрнафта» та 11 інших українських підприємств звернулися в Постійну палату третейського суду в Гаазі з позовом проти Росії на отримання компенсації за втрачене майно в Криму, на суму майже 100 мільйонів доларів США. У 2017 році суд прийняв позов до розгляду і визнав, що справу має розглядати арбітражний суд в Женеві. Розгляд справи продовжується.

У червні 2016 року «Нафтогаз» України подав позов проти Росії за втрату кримських активів. 17 травня 2018 року в Гаазі завершилися усні слухання у справі за позовом «Нафтогаз» України та 7 його компаній. Їхні збитки оцінюються експертами в суму до 5 мільярдів доларів США. Винесення рішення судом очікується на кінець 2018 року.

26 серпня 2016 року «Ощадбанк» України подав в Постійну палату третейського суду позов проти Росії за втрачені активи у Криму, на суму 1 мільярд доларів США. Місцем розгляду арбітражу призначений Париж. 24 березня 2017 року почалося слухання по справі. Рішення суду оголошено 26 листопада 2018 року. Суд зобов'язав Росію виплатити компенсацію за збитки на суму 1,3 мільярдів доларів США.

Позитивний процес щодо компенсації збитків пішов, а далі на нас чекає складний процес стягнення шкоди.

Втрата Криму привела до втрати економічних інтересів України в акваторіях Чорного і Азовського морів, Керченській протоці. Це незаконний видобуток корисних копалин нафти і газу, спричинення негативних екологічних та інфраструктурних наслідків, будівництво Керченського мосту без дозволу України, а це, зокрема, негативні транспортні наслідки для функціонування морських портів в Бердянську і Маріуполі.

Тому Україна у вересні 2016 року звернулася в Міжнародний трибунал з морського права, який як незалежний судовий орган розглядає правові суперечки на основі положень Конвенції ООН з морського права.

У травні 2017 року арбітраж ООН з морського права виніс процедурне рішення за позовом України проти Російської Федерації. Згідно рішення суду, Україна 19 лютого 2018 року подала меморандум з викладом претензій до Росії, заяву з питання права і пояснення. Тепер РФ, у свою чергу, повинна буде представити свій контрмеморандум. Після цього Україна до 19 квітня 2019 року, а Росія до 19 вересня 2019 року повинні представити свої повторні заперечення. Потім почнуться судові слухання.

В Україні відбуваються події, які супроводжується вчиненням різних злочинів. Постає питання: яка роль Міжнародного кримінального суду у притягненні до відповідальності за злочини, вчинені в Україні?

Міжнародний кримінальний суд створений 15 червня 1948 році у Римі конференцією Генеральної асамблеї ООН з одночасним ухваленням його статуту, який отримав назву Римський статут. Юрисдикція суду поширюється на злочини геноциду, збройної агресії, злочини проти людяності, воєнні злочини. Суд наділений міжнародною правосуб'єктністю. Він доповнює національну систему кримінального правосуддя. Може діяти на території держави-учасниці цього статуту. Однак, Україна не підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду [5, ст. 40].

17 квітня 2014 року і 4 лютого 2015 року Верховна Рада України зробила дві заяви, якими визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Це дало підстави прокурору Міжнародного кримінального суду почати попередній

розгляд ситуації в Україні у контексті вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності. 25 квітня 2014 року Прокурор Міжнародного кримінального суду відкрив справу «Ситуація в Україні», яка продовжується і по теперішній час. Офіс прокурора відслідковує ситуацію в Україні, збирає інформацію з різних джерел, опрацьовує, дає оцінку і періодично публікує свої висновки.

З висновків прокурора вбачається, що в його полі зору знаходяться події часів Революції гідності з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року та з березня 2014 року, а також агресії на сході України з квітня 2014 року Російською Федерацією.

Прокурор зазначає, що ситуація на території Криму і Севастополя рівнозначна міжнародному збройному конфлікту між Україною і Російською Федерацією, який є юрисдикцією Міжнародного кримінального суду.

Щодо злочинів у звіті прокурора зазначено, що задокументовано більш ніж 1200 злочинів: вбивства, утримання під вартою, катування та жорстоке поводження, сексуальні та гендерні злочини, руйнування цивільних об'єктів, незаконне знищення та присвоєння Росією українського приватного і державного майна.

У той же час, зі звітів вбачається, що у Прокурора недостатньо інформації для вирішення розслідування справи «Ситуації в Україні».

Міжнародний кримінальний суд дотримується принципу комплетарності у своїй роботі. Це означає, що він втручається в розгляд справ тоді, коли національні правові органи не в змозі, або не бажають розслідувати і притягувати до відповідальності злочинців. Це також означає, що пріоритет у проведенні розслідування віддається саме національним правоохоронним органам та процесам у національних судах [5, ст. 47].

Тобто, все залежить від відданості і спроможності державних інституцій України.

Україні необхідно ратифікувати Римський статут, імплементувати його до національного права, зокрема, кримінального права, задокументувати

злочини і звертатися до Ради Безпеки ООН на предмет створення військового трибуналу.

Україна звернулася і до Міжнародного суду ООН.

Міжнародний суд ООН – головний судовий орган ООН, до юрисдикції якого входять усі питання, що передаються йому державами і всі питання, передбачені статутом ООН, чинними договорами і конвенціями [6, ст. 136].

Міжнародний суд ООН – один із шести головних органів ООН і головний судовий орган цієї організації. Суд заснований в 1945 році замість Постійної палати міжнародного правосуддя. Робота суду розпочалася з 18 квітня 1946 року.

16 січня 2017 року представниками України поданий позов України до Міжнародного суду ООН проти Російської Федерації. Україна стверджує, що РФ порушує Конвенцію про боротьбу з фінансовим тероризмом шляхом надання зброї та інших видів допомоги незаконним збройним формуванням, які вчинили низку актів тероризму на Сході України.

19 квітня 2017 року судом оголошено рішення, у якому суд поклав на обидві сторони зобов'язання уникати порушень Конвенції про запобігання усіх форм расової дискримінації. Суд визначив, що Росія має утриматись від обмеження відносно Меджлісу та поновити його діяльність. Забезпечити доступність освіти українською мовою. Суд відмовив Україні у застосуванні тимчасових заходів проти Росії за конвенцією із заборони фінансування тероризму, оскільки не отримав достатньо доказів щодо цього звинувачення.

В той же час, Суд визначив термін подання сторонами процесуальних документів стосовно розгляду справи по суті. Після дискусії сторін мають початися слухання по справі, які очікуються в 2019 році [7].

Розглянуті положення щодо системи міжнародного правосуддя та про хід і результати розгляду позовів України до Міжнародних судів, дають підстави прийти до висновку, що Міжнародні суди – гарантія стабільності міжнародного правопорядку та засіб захисту інтересів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акуленко В.І. Міжнародне судочинство. «Видавництво «Юридична думка», 2009р. – 260с.
2. Тимченко Л.Д. Міжнародне право: підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. - К. : Знання, 2014. - 631 с.
3. Чижмарь, Ю.В. Міжнародне право: теоретико-правові проблеми: монографія / Ю. В. Чижмарь. - Харків, 2017. - 472 с.
4. Шаповалова О.І. Сутність та типологія норм у міжнародних відносинах: аналіз з позицій концепції нормативної сили / О. І. Шаповалова . Право. - 2017. - № 2. -35с.
5. Київець О.В. Ще раз до питання діяльності Міжнародного кримінального суду та розвитку міжнародного процесуального права // Правове регулювання економіки: Зб. наук. праць. – Вид. 7. Київ, 2007. -54с.
6. Перепьолкін С.М. Міжнародне право: словник-довідник / [С. М. Перепьолкін, Т. Л. Сироїд, Л. А. Філяніна] : за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Сироїд Т. Л. - Харків : Юрайт, 2014. - 403 с.
7. <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/4/7200129/>

Науковий керівник:

викладач юридичних дисциплін Природничо-гуманітарного коледжу
ДВНЗ «УжНУ», заслужений юрист України, Гребченко І.П.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ВАКЦИНАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Гошовський Є.М.,

студент 4-го курсу спеціальності

«Право» Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Недавно мені до рук потрапила стаття про те, що у Мукачеві від кору помер 12-річний хлопчик. Батьки звернулись до правоохоронців з заявою про неналежне виконання своєї роботи лікарями. У Мукачівському районному відділі поліції відкрито провадження за ч.2 статті 140 ККУ, тобто неналежне виконання професійних обов'язків медичним працівником. Батьки виявили, що при вилученні історії з лікарні аналізи були переписані. Головний лікар Закарпатської обласної дитячої лікарні Роман Шніцер повідомив, що хлопчиків не було зроблено щеплення від кору, до потрапляння в медичну установу він хворів удома приблизно тиждень [13].

Так хто все-таки винний в цій трагічній ситуації: батьки чи медики? Хронологія останніх подій щодо імунопрофілактики населення дозволяє зробити висновок, по-перше, про наявність проблем нормативно-правового характеру, а, по-друге, про антирекламу вакцинації населення. При цьому, джерелами антиреклами є сумніви щодо якості та ефективності імунобіологічних препаратів, а також скарги на недобросовісне ставлення окремих медичних працівників до виконання своїх професійних обов'язків.

Той факт, що українські батьки давно поділилися на два табори — прихильників та противників щеплення — не є ні для кого секретом. Лікарі не один рік і не один раз попереджають про небезпечні наслідки відмови вакцинувати дітей.

Що з цього приводу каже закон? Згідно зі ст. 27 Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення",

профілактичні щеплення від туберкульозу, поліомієліту, дифтерії, кашлюку, правця та кору в Україні є обов'язковими. Такий обов'язок українців встановлений також і ст. 10 "Основ законодавства України про охорону здоров'я". Згідно зі ст. 12 Закону "Про захист населення від інфекційних хвороб", під час епідемії інфекційної хвороби головні санітарні лікарі можуть вирішувати, чи варто людині робити профілактичне щеплення. При цьому, ця ж сама законодавча норма передбачає право батьків дитини (віком до 15 років) відмовитися від проведення профілактичних щеплень за умови, якщо лікар провів медичний огляд та об'єктивно проінформував їх про наслідки і можливі ускладнення такого рішення. Особи віком від 15 до 18 років можуть самі відмовитися від щеплення, але одночасно їхнє рішення мають підтримати батьки/опікуни.

У ЦК, зокрема, у ст. 384 зазначається, що фізична особа, яка досягла 14 років і звернулася за медичною допомогою, має право на вибір лікаря і вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. Вакцинація належить до різновиду лікування, і це положення також на неї поширюється. Ця прикра розбіжність становить певну проблему в роботі лікарів. Голова Комітету з медичного і фармацевтичного права Асоціації адвокатів України, директор Навчально-наукового центру медичного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент Радмила Гревцова зазначає, що наразі для лікарської практики пріоритет становлять положення Цивільного кодексу України [7]. Батьки несуть відповідальність за життя та здоров'я своєї дитини, а тому повинні розуміти про всі ризики в умовах спалахів інфекційних захворювань чи епідемії.

ФАКТ. В Україні вакцинація дітей здійснюється тільки за згодою батьків і є добровільною, не дивлячись на те, що самі щеплення, внесені до Національного календаря, іменуються обов'язковими. Тому без відомо законного опікуна медпрацівники не мають права проводити будь-які маніпуляції з дитиною. Ні медики, ні педагоги, ні будь-хто інший не мають права чинити тиск на батьків, примушуючи їх вакцинувати дитину або

вакцинуватися самим. При виявленні медичних протипоказань до щеплень відповідно до наказу МОЗ України № 551 від 11.08.2014 року, дитину направляють на комісію з питань вакцинації. Протипоказання для щеплення є менше, ніж у 1% дітей [9].

Якщо недуга дитини, на думку медиків, не є протипоказанням для щеплення, то вона може бути допущена до неї. Якщо батьки роблять щеплення, то лікар зобов'язаний:

- вивчити історію хвороб дитини і реакції на попередні щеплення, якщо вони були;

- виміряти температуру, провести огляд шкірних покривів, порожнини рота, слизових оболонок, послухати легені і бронхи;

- отримати письмову згоду одного з батьків (опікунів) на проведення щеплення (форма № 063-2 /о);

- оформити медичний висновок про стан здоров'я дитини;

- зробити запис про проведене щеплення із зазначенням наступних даних: торгова назва вакцини або анатоксину, назва виробника, доза, серія, термін придатності. Якщо препарат імпортований, додатково потрібно вказати оригінальне найменування українською мовою;

- спостерігати за дитиною не менше 30 хвилин (точний час має бути зазначено в інструкції щодо застосування вакцини або анатоксину).

Якщо батько або опікун дитини відмовляється від щеплення, він повинен оформити відмову офіційно, на бланку встановленого зразка, який, у разі ухвалення такого рішення, нададуть у поліклініці. Однак, перед підписанням форми відмови батько повинен прослухати роз'яснення медиків про можливі наслідки.

При цьому, не можна сказати, що прописаний у законі обов'язок робити вакцинацію та право відмови від щеплення не суперечать один одному. Адже неминучість щеплення, відповідно до закону, означає, що його у людини будуть вимагати, коли вона йде до навчального закладу або на певну роботу. Хоча, водночас, у законі прямо не прописано, що обов'язкове щеплення

залежить від комунікації із зовнішнім світом. Такий висновок впливає з аналізу норми у сукупності з іншими положеннями про право на відмову від щеплень та заборонаю відвідувати навчальні заклади/підприємства невакцинованим. І в цьому полягає недосконалість законодавства. Відповідно, єдині санкції, які можуть бути застосовані проти громадян, які не зробили щеплення, це – недопущення до садочка, школи, офісу. Відсутність обов'язкових профілактичних щеплень за умов спокійної епідостановки не є перешкодою для відвідування школи або дитячого садка. Але є одна умова: батьки повинні отримати дозвіл лікарсько-консультативної комісії. У період епідемій інша ситуація: дитина, котра не отримала щеплення від хвороби, яка в даний момент буває, може бути відсторонена від занять на законних підставах. Термін відсторонення дорівнює терміну спалаху захворювання. Але він може бути скорочений, якщо дитині все ж зроблять щеплення [6].

Також у нашому суспільстві, на жаль, є ще одна проблема, пов'язана з питанням вакцинації в Україні, це – купівля фальшивих довідок. Це є порушенням основ лікарської етики і за це передбачена кримінальна відповідальність (ст. 325 Кримінального кодексу).

Порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним захворюванням і боротьби з ними, якщо вони спричинили тяжкі наслідки і смерть людей, караються на строк від 5 до 8 років [12]. Як наслідок маємо сумну статистику: за 12 місяців 2017 року, згідно з оперативними даними Центру громадського здоров'я, в Україні зареєстровано 4782 випадки захворювання на кір (1292 випадки – дорослі і 3490 – діти) [12]. На сьогоднішній день в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській і Чернівецькій областях знову спалах кору, і вже є летальні наслідки (4 дорослих і 11 дітей не вдалось врятувати).

Справи щодо вакцинації розглядаються в порядку як цивільного, так і адміністративного судочинства. Судові рішення носять суперечливий характер і, як правило, вони не завжди обґрунтовані належним чином. Проте, аналіз цих справ дозволяє класифікувати пацієнтів, що відмовляються від щеплення

легально з різних причин, зокрема: за станом здоров'я, за релігійними переконаннями, ігнорування батьками своїх обов'язків, яке призводить до тяжких захворювань, що тягнуть за собою значну шкоду здоров'ю дитини і недовіра до належного виконання медичними працівниками своїх обов'язків.

Розглянемо, як же ж вирішуються дані проблеми в законодавствах інших країн?

Ось, наприклад, в *Чехії* законом встановлено: якщо батьки відмовляються від вакцинації, на них можуть накласти штраф до 10 тисяч чеських крон. А це, приблизно, 12 тисяч гривень. Також до родини обов'язково навідається соціальна служба, аби перевірити, в яких умовах живе дитина. Якщо вони незадовільні, застосовується крайня міра покарання, передбачена законом – позбавлення батьківських прав. В Чехії обов'язкове щеплення передбачене законодавством. Санкції не покладаються, якщо це відмова батьків за станом здоров'я дитини, і це підтверджено лікарем або іншим спеціалістом. Якщо ж відмова виходить суто з бажання батьків, – штраф (майже 11 150 чеських крон) [11]. Однак, покарати можуть не лише батьків. Лікарі несуть пряму відповідальність. Проти них навіть можуть розпочати дисциплінарне провадження як з боку лікарської палати, так і з боку контролюючих органів. Хоча, за статистикою, яка ведеться у Міністерстві охорони здоров'я Чехії, випадків зі штрафами та покараннями небагато, лише кілька на рік [11].

У червні минулого року *Німеччина* також внесла зміни до законодавства, згідно з якими всі дитячі заклади повинні повідомляти органи охорони здоров'я, якщо батьки не подали довідку про консультацію щодо вакцинації своїх дітей. Таким чином, у Німеччині батькам необхідно надавати докази про те, що вони відвідали консультацію щодо вакцинації, перш ніж приводити дітей до дитячого садка [8].

Італія посідає 1-е місце в Європі та 5-е у світі за кількістю випадків захворювання на кір. Про це свідчать дані ВООЗ (Україна на 6-му місці) [10]. «Це — наслідок масової відмови від щеплень», – кажуть лікарі. Причини, з яких люди відмовляються від вакцинації, різні: хтось боїться побічних ефектів,

хтось вірить у теорії змови. Торік там запровадили закон про обов'язкову вакцинацію. Згідно з ним, нещеплених дітей просто не прийматимуть до державних дитячих закладів і шкіл. Зробивши вакцинацію обов'язковою, влада Італії вирішила: здоров'я громадян важливіше за їхнє право на вибір. Перші результати вже очевидні: за три місяці після ухвалення закону про вакцинацію кількість нещеплених дітей в Італії зменшилася на третину [10].

Франція вслід за Італією прийняла новий закон щодо вакцинації, згідно з яким усім дітям, які народилися 1 січня цього року та пізніше, необхідно робити 11 обов'язкових щеплень згідно з календарем вакцинації, в які увійшло і щеплення від кору. Якщо батьки відмовляться вакцинувати дітей, то діти не зможуть відвідувати дитячі заклади і школи. Хочу зазначити, що в попередній версії закону, який передбачав три обов'язкові щеплення, йшлося про великі штрафи й навіть ув'язнення (останній випадок був у 2016 році, тоді батьків нещепленої дитини ув'язнили на два місяці).

Ще одне важливе нововведення: закон дає право дітям, які мають серйозні проблеми зі здоров'ям через відсутність вакцинації, подавати в суд на батьків після досягнення повноліття. Французький уряд намагається відновити довіру громадян до вакцинації, так як половина батьків у цій країні сумніваються в ефективності щеплень, а також прозорості закупівель вакцин [10].

У *Бельгії* обов'язкове щеплення лише одне — від поліомієліту. До одного року дитині їх потрібно зробити 4, і після кожного уколу батьки мають приносити довідку в мерію. Якщо батьки відмовляться від щеплення, то постануть перед судом. Попри те, що решта щеплень необов'язкові, рівень вакцинації в цій країні дуже високий.

У сусідніх *Нідерландах* натомість жодне щеплення не є обов'язковим — права на відмову від вакцинації домоглися представники певних релігійних меншин. Утім, влада за допомогою освітніх програм активно пропагує користь щеплень. До батьків, які не роблять щеплення, регулярно навідується представники різноманітних організацій, переконуючи змінити позицію.

В Швеції в черзі на щеплення навіть дорослі. Змушувати громадян робити щеплення не доводиться. Завдяки довірі до держави й медичної системи противників вакцин там мало, а рівень вакцинації високий. У Швеції щеплення необов'язкові, але їх усе одно робить близько 98% батьків [10].

Всі 50 штатів США та округу Колумбія вимагають, щоб діти шкільного віку були щеплені проти дитячих хвороб. Проте з 2016 року майже у всіх штатах дозволяють батькам відмовитись від вакцинації за релігійними переконаннями. У 18 штатах дозволена відмова з моральних або світоглядних причин, таких, як переконання батьків, що вакцини містять небезпечні інгредієнти. Але така відмова заборонена в Каліфорнії, Західній Вірджинії та Міссісіпі. Після спалаху кору в 2015 році Каліфорнія прийняла один із найсуворіших обов'язкових законів про вакцинацію, згідно якого всі діти, які ходять до школи, повинні мати щеплення від 10 захворювань: правця, дифтерії, кору, коклюша, епідемічного паротиту, краснухи, гепатиту В, грипу В, поліомієліту та вітряної віспи. Що стосується непривитих дітей, то їм заборонено відвідувати державні чи приватні школи, а також різні позашкільні заняття. Єдиний виняток – відмова з медичних причин [14].

В Австралії ж без вакцинації немає соціальної допомоги на дитину. Громадяни із низьким рівнем доходу отримують додаткові податкові пільги на сім'ю, за умови, що дитина отримала усі планові вакцини за календарем щеплень. Це політичне рішення почало діяти з січня 2016 року. Дошкільні установи можуть відвідувати лише діти, яким зробили усі планові щеплення. Від вакцинації відмовляються 1-2% населення [14].

У Канаді близько 85% дітей вакциновані за календарем щеплень і лише менше 2% батьків категорично проти вакцинації. В цій країні немає жодних штрафів у разі відмови від вакцини, наприклад таких, як в Австралії. Вакцинація не є обов'язковою, але дитину без щеплень не візьмуть до школи чи дитсадка. Єдиний вихід для батьків, які не хочуть вакцинувати дітей, — домашнє навчання.

Вимагають вакцинувати дітей і школи та садки в *Сингапурі* — всі дані вносяться в онлайн-базу, тож підробити довідку не вдасться. Руху проти вакцинації в країні не існує. Покарання за закупівлю вакцин невідомого походження – в'язниця, сплата великого штрафу або позбавлення ліцензії. Перед щепленням дитину ретельно оглядають. Якщо вона нездорова, вакцинацію переносять [10].

Підсумовуючи, можемо відзначити, що рух проти вакцинації існує в багатьох країнах. Він потужніший там, де менше довіри до держави та її інституцій. Але як переконати людей робити щеплення, єдиного рецепту немає. Крім штрафів і покарань за відсутність щеплень, велику роль відіграє якість медицини, доступність вакцин, інформаційна кампанія.

Що стосується нашої держави, то нам потрібні законодавчі зміни щодо вакцинації, які чітко регламентуватимуть питання обов'язковості вакцинації, посилять відповідальність за відмову від вакцинації без медичних протипоказань, за видачу фальшивих довідок і, головне, – забезпечать дотримання рівню якості вакцин, які використовуються в Україні, та допоможуть сформуванню лікарської культури щеплення та поствакцинального контролю здоров'я.

І треба пам'ятати, що не тільки медиків можемо звинувачувати у смертності дітей, але і батьки повинні нести відповідальність за прийняті ними рішення щодо вакцинування своєї дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України*. 2003. №№ 40 – 44. Ст. 356.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. *Верховна Рада України*. 2001. № 25 – 26. Ст. 131.

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19. 11.1992 р. № 2801-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2801-12>

4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 04.10.2018 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4004-12>

5. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 04.10.2018 р. № 1645-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>

6. Вакцинація дитини: які права є у батьків, і які обов'язки – у медиків? *EtCetera*. URL: <https://uk.etcetera.media/6881-338.html>

7. Гузій О.В. Вакцинація: юридичні, правові та медичні питання. *Український медичний часопис*. 06.06.2017. URL: <https://www.umj.com.ua/article/109387/vaktsinatsiya-yuridichni-pravovi-ta-medichni-pitannya>

8. КІР Як регулюють питання вакцинації у різних країнах світу. 24 січня 2018. *Міністерство Охорони Здоров'я України*. URL: <http://moz.gov.ua/article/health/jak-regulujut-pitannya-vakcinacii-u-riznih-krainah-svitu>

9. Олександра Бландюх. МОЗ попереджає про кримінальну відповідальність за фальшиві довідки про щеплення. *zaxid.net*. URL: <https://zaxid.net/moz-poperedzhaye-pro-kriminalnu-vidpovidalnist-za-falshivi-dovidki-pro-shheplennya-n1446635>

10. Ольга Токарюк Як мотивують і карають противників щеплень у різних країнах світу. URL: <https://hromadske.ua/posts/kampaniia-proty-shheplen-u-sviti>

11. Сергій Стеценко. Боротьба з міфами і штрафи за відмову від щеплення у Чехії. *Радіо свобода* 24.09.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29507298.html>

12. Супрун хоче карати лікарів за видачу фальшивих довідок про вакцинацію. *Українська правда. Життя*. 25.01.18. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2018/01/25/228643/>

13.У Мукачеві від кору помер 12-річний хлопчик. *Гордон*. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/society/-v-mukachevo-vid-koru-pomer-12-richnij-hlopchik-463415.html>

14. Bob Curley. Should Parents Be Punished for Not Vaccinating Their Children? October 13, 2017. URL: <https://www.healthline.com/health-news/should-parents-be-punished-for-not-vaccinating-children#1>

Науковий керівник: викладач-методист Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ» О.І. Гошовська

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ І ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ

Гусар Л.М.,
студентка групи ПР-42,
Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Уже протягом багатьох років існувала потреба на законодавчому рівні врегулювати використання цифрової інформації як засобу доказування в господарському процесі.

Відсутність достатнього правового регулювання цього питання тією чи іншою мірою компенсувалося судовою практикою. Щоправда, був відсутній єдиний підхід до використання цифрової інформації як доказів.

Якщо поглянути на практику Вишого господарського суду, то в одних справах там дотримувалися позиції, що електронне листування є неналежним та недопустимим доказом (постанова від 17.01.2017 у справі №924/473/16). В

інших випадках воно визнавалося належним і допустимим доказом (постанова від 3.10.2017 у справі №903/821/16).

Так, при дослідженні цифрової інформації через відсутність у процесуальних кодексах такого виду доказів, як електронні, суди були змушені відносити звуко- та відеозаписи до речових доказів, а електронне листування, електронні документи — до письмових. При цьому залишалося відкритим питання щодо достовірності таких доказів. Адже процесуальне законодавство не враховувало особливостей їх дослідження.

Законодавець спробував урегулювати проблему в проектах нових процесуальних кодексів (№6232), які були ухвалені у 2017 р. та направлені на підпис Президентів. Так, запроваджується новий вид доказу — електронний. Відповідні положення є аналогічними для Господарського процесуального кодексу України, Цивільно-процесуального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, що має сприяти єдності та послідовності правозастосовної практики.

Але, перш ніж перейти до дослідження електронних доказів, потрібно дослідити, яким все ж таки є міжнародний досвід у використанні даного інституту.

Жодна з європейських держав не містить у своїх кодифікованих актах специфічного визначення електронних засобів доказування. Здебільшого, їх визначають завдяки широкому тлумаченню поняття доказів, не даючи при цьому окремого визначення цим поняттям [8, ст. 44]. Наприклад:

- у Фінляндії засобами доказування визнаються акти, що сприяють певним діям, розуміючи під такими актами як електронні, так і традиційні, однак окремого визначення цьому поняттю не дається;

- у ст. 1347 Цивільного кодексу Франції закріплюється, що письмовими доказами є послідовність літер, символів, фігур або інших знаків, наділених певним сенсом, незалежно від форми їх закріплення та передання;

- в законодавстві Іспанії дозволяється використання будь-яких видів доказів, в тому числі механічних засобів відтворення слів, зображень та звуків;

■в ЦПК Угорщини до переліку приватних документів з повною доказовою силою були додані електронні документи, підписані за допомогою кваліфікованого електронного підпису (п. “е” ч. 1 § 196 ЦПК Угорщини);

■англійське законодавство ще в 1968 році визнало допустимим використання при захисті законних інтересів осіб в якості доказу відомості, що містяться в документах, які видані комп’ютером (пункт 5 Закону Англії “Про докази у цивільних справах”).

Законодавство та судова практика судів іноземних держав щодо використання електронних доказів в процесі є багатограннішою, ніж в Україні. Так, тут можна знайти приклади застосування таких невідомих для нашої правової системи інститутів, як забезпечення автентифікації доказів шляхом показань свідка, “листа у відповідь”, “відмінних характеристик”, “самоавтентифікації” тощо.

Також, на відміну від позиції українського законодавця, за винятком деяких особливостей, у світі прослідковується загальний підхід до спрощення вимог та умов, за яких електронний доказ може бути прийнятий та досліджений судом. Вони вважаються допустимими доказами та оцінюються судом в межах принципу вільної оцінки доказів нарівні з іншими засобами доказування, незважаючи на наявність чи відсутність на них окремих реквізитів чи електронного підпису. Однак, в Україні, зокрема, через ускладнену та недосконалу процедуру подання електронних доказів в суд, цей підхід не діє та є наскрізно протилежним.

Відповідно до ст. 96 ГПК України *електронними доказами* є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи [1, ст. 46].

Щодо класифікації електронних доказів, то досі вчені не можуть дійти єдиної позиції. Таким чином, в юридичній науці поширеним є підхід виділення окремих видів електронних доказів без застосування конкретного критерію. Наприклад, законодавець пропонує здійснити поділ електронних доказів, закріплений в ст. 96 ГПК України, на:

- електронні документи (у тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо);

- веб-сайти (сторінки);

- текстові, мультимедійні та голосові повідомлення;

- метадані. Метадані характеризують або пояснюють певну інформацію (наприклад, автор, заголовок, дата, індекс, предмет і ключові слова, опис, тип ресурсу, формат, джерело, мова, сфера користування, структура таблиць або зведених даних, штрих-код тощо);

- бази даних;

- інші дані в електронній формі.

Всі ці дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, в інших місцях збереження даних в електронній формі (у тому числі в мережі Інтернет) [1, ст. 46].

Таке визначення є досить прогресивним, оскільки містить широкий перелік видів електронних доказів і джерел інформації. При чому, він не є вичерпним, що важливо, зважаючи на стрімкий технічний прогрес і появу нових видів електронних доказів та джерел інформації, на яких такі докази можуть зберігатися.

Однак, попри новаторське визначення поняття «електронні докази», у сторін можуть виникнути суттєві труднощі з їх поданням. У ГПК, ЦПК, КПК України передбачено, що електронні докази подаються в *оригіналі* або *в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом* (чи в іншому порядку, встановленому законом), або *паперових копіях*, посвідчених у порядку, передбаченому законом [4, ст. 75].

Порядок засвідчення електронних копій на законодавчому рівні не визначений. Те саме можна сказати й про порядок посвідчення паперових копій електронних доказів. З огляду ж на специфіку деяких електронних доказів (відео-, звукозаписів), вони не можуть бути виражені в паперовому вигляді.

У статті 7 Закону «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлено, що електронна копія та копія електронного документа на папері засвідчуються в порядку, передбаченому законом, але відповідний акт досі не ухвалено [5, ст. 4].

Тож під час судового розгляду справ, в яких підлягає доказуванню інформація з Інтернету або на електронних носіях, виникає багато питань щодо її належного засвідчення та використання у судових справах. Участь у цьому могли б брати нотаріуси. Але відповідно до Закону України «Про нотаріат» та Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріуси вправі засвідчувати лише копії письмових документів. Можливість засвідчення електронних копій та інформації з Інтернету нотаріусами законодавством прямо не передбачена та у більшості випадків вони у здійсненні їх посвідчення відмовляють.

Отже, до врегулювання на законодавчому рівні питання щодо засвідчення копій електронних доказів у сторін судового провадження буде існувати можливість подати електронні докази тільки в оригіналі. Порядок такого подання теж у достатній мірі не врегульований. Тому залишається відкритим питання, що саме вважати оригіналом електронного доказу. Як наслідок, у суду можуть виникнути питання щодо оцінки зазначених доказів.

Наприклад, чи буде вважатися оригіналом відеозапис, поданий на оптичному диску або іншому носії, якщо він був зроблений за допомогою веб-камери спостереження з автоматичним збереженням на хмарному сервісі через Інтернет і в подальшому скопійований на оптичний диск? Аналогічні запитання можуть виникнути щодо відео- або звукозапису, зроблених під час прямої трансляції в сервісі *Youtube* або у Фейсбуку і, відповідно, збережені на серверах таких сервісів тощо.

Частково розв'язати вказану проблему покликана ще одна новела, що полягає в можливості проведення огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх доставлення. Зокрема, суд за заявою учасника справи чи з власної ініціативи матиме можливість оглянути веб-сайт

(сторінку), інші місця збереження даних в Інтернеті з метою встановлення та фіксування їх змісту. У разі необхідності для проведення такого огляду може залучатися спеціаліст. Суд управі призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних у мережі за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста [1, ст. 47].

Застосування вказаної процедури матиме сенс за умови, якщо електронний доказ не був вилучений (видалений) автором або іншою особою з місця збереження даних. Адже в такому разі суд не отримає доступу до оригіналу електронного доказу. А через відсутність чіткого визначення поняття «оригінал» електронного доказу» можуть виникнути сумніви щодо допустимості останнього, який був скопійований на оптичний або інший носій. Адже такий доказ може бути розцінений як електронна копія, а не оригінал.

Також важливу роль в оцінці належності та допустимості електронних доказів, зокрема, в питанні, що саме вважати оригіналом, матимуть правові позиції Верховного Суду.

У проектах кодексів електронні докази віднесено до документів. Вони стають в один ряд з такими засобами доказування, як письмові і речові докази, висновки експертів та показання свідків. На суди покладається обов'язок безпосередньо дослідити докази у справі, зокрема, ознайомитись з електронними доказами. Інакше докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу прийнятого судового рішення.

ГПК України встановлено вимоги до порядку подачі в суд електронних доказів. Так, передбачається, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України "Про електронний цифровий підпис". Учасники справи мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених в порядку, передбаченому законом. Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом. Учасник справи,

який подає копію електронного доказу, буде зобов'язаний зазначити про наявність у нього або іншої особи оригіналу електронного доказу.

Якщо подано копію (електронну копію) електронного доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал електронного доказу. Якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги.

Також суди наділяються повноваженнями за заявою учасника справи чи з власної ініціативи оглянути веб-сайт (сторінку), інші місця збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту.

Правила Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України в законопроекті максимально гармонізовано, а в частині загальних положень, вживаної термінології – уніфіковано з метою забезпечення єдності правозастосовної практики. Це ж стосується і положень щодо визначення, порядку надання та дослідження електронних доказів. Це має сприяти єдності та послідовності правозастосовної практики.

Враховуючи складність у використанні технічних засобів, видається доцільним, щоб Верховний Суд із залученням технічних спеціалістів відпрацював своєрідні алгоритми використання тих чи інших електронних доказів. Тим більше, що відповідно до статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на Верховний Суд покладено обов'язок забезпечення сталості та єдності судової практики з її узагальненням, а також забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій.

Висновки. Отже, дослідивши дану тему, можна сказати наступне:

- по-перше, важко говорити про позитивний чи негативний вплив на суд практики нового господарського процесуального законодавства;

- по-друге, попри новаторське визначення поняття «електронні докази», процедура подання і дослідження є важкою і незрозумілою для учасників процесу;

•по-третє, законодавцю варто визначити поняття оригіналу та електронної копії, оскільки дане питання на законодавчому рівні достатньо не врегульоване;

•по-четверте, було б доцільним внести зміни до ЗУ «Про нотаріат» для того, щоб під час розгляду справ, в яких підлягає доказуванню інформація з Інтернету або на електронних носіях була належно засвідчена в порядку, встановленому законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Господарський процесуальний кодекс від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. ст. 56.

2.Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. ст. 492.

3.Кримінальний процесуальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст. 131.

4.Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України № 2147-VІІІ від 15.12.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>

5.Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. ст. 400.

6.Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-ІV. *Відомості Верховної Ради України*, офіційне видання від 05.09.2003р., № 36, ст. 275.

7.Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 з 3425-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. ст. 383.

8.Каламайко А.Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання у цивільному процесі. *Право та інновації*. 2015. № 2. С. 115-116.

9. Демчишин І.І. Перспективи впровадження електронних доказів як засобу доказування в господарському процесі України. Матеріали XX Звітної студентської наукової конференції, 18 листопада 2017 р, Одеса. Одеса: Юридична література, 2017. 516 с.

Науковий керівник: викладач ПГК ДВНЗ «УжНУ» Черевко І.І.

ПОКАЗАННЯ СВИДКА В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Густа Р. І.,

студентка групи ПР-41,

Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

На сьогодні інститут свідків є одним з найбільш відомих інновацій в сфері Господарського процесуального кодексу.

Стаття 63 Конституції України [1] регулює питання свідків, їх прав та обов'язків та відповідальність, що несе свідок за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Громадянин стає свідком в силу випадкового збігу обставин, але його роль у судочинстві вкрай важлива, так як саме він має в своєму розпорядженні отриману ним особисто інформацію, що має значення для з'ясування обставин справи. Цей вид доказу має низку особливостей, що обумовлені правовим становищем свідка.

Останні зміни до господарського процесуального законодавства України, що набрали чинності 15.12.2017, вносять таке поняття як «свідок» –

будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомо будь-які обставини, що стосуються справи. Свідок зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини [2].

Аналізуючи дане визначення, можна зробити висновок, що законодавець не відносить свідка ні до приватних осіб, які володіють самостійним процесуальним становищем і беруть участь в господарському процесі, на відміну від експерта чи спеціаліста, ні до числа допоміжних діячів при господарських судах.

До вказаних змін раніше чинний Господарський процесуальний кодекс України містив лише положення про участь у процесі посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних та інших органів.

Так, у судовому процесі могли брати участь посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для надання пояснень із питань, що виникають під час розгляду справи. Ці особи зобов'язані були з'явитися до господарського суду на його виклик, сповістити про відомі їм обставини та відомості у справі, подати на вимогу господарського суду пояснення в письмовій формі.

В силу викладених обставин, забезпечення свідковій можливості брати участь в господарському судочинстві з максимальною реалізацією своїх процесуальних прав і обов'язків – надзвичайно важливе завдання державних органів і посадових осіб, які здійснюють провадження у справі.

Якщо звернути увагу на системи права різних країн світу, то можливо відзначити, що в різних країнах господарський процес може називатися або арбітражним, або ж комерційним. Але в даних поняттях практично немає відмінності. Сам же інститут свідків знайшов своє відображення в процесуальному законодавстві різних країн світу. У визначенні свідка законодавець враховує дві важливі його ознаки, що дозволяють відмежувати його процесуальний статус від статусу інших учасників судочинства. З одного боку, це обізнаність особи про обставини справи, з іншого – особа повинна бути викликана для дачі показань у якості свідка. Отже, свідок – це особа, яка

має інформацію, сприйняту ним особисто, безпосередньо чи опосередковано, про обставини, що мають значення для розслідування і вирішення справи [3].

З появою свідка як нового повноцінного процесуального учасника в господарських судах процесуальне законодавство також було доповнено новим засобом доказування – показаннями свідка.

Можливість використання показань свідка, в першу чергу, визначається нормами, що регламентують допустимість носія доказової інформації, тобто свідка. Найважливішою обставиною, що характеризує особистість свідка, а, отже, і допустимість його показань, є наявність інституту звільнення від обов'язку давати свідчення у справі (іmunітет для свідка) [4].

Реалізація іmunітету свідків відповідає не тільки цілям суб'єктів цього іmunітету, але і служить гарантом встановлення істини у справі з використанням тільки допустимих доказів, забезпечує дотримання особистих прав і свобод громадян, а також сприяє реалізації призначення господарського судочинства [5].

У ст. 73 ГПК вказано, що доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників справи, й інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюють такими засобами:

- 1) письмовими, речовими й електронними доказами;
- 2) висновками експертів;
- 3) показаннями свідків.

Відповідно до ст. 87 ГПК України показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Відповідно до ст. 88 ГПК України показання свідок викладає письмово в заяві, у якій зазначає ім'я (прізвище, ім'я та по батькові), місце проживання (перебування) та місце роботи, поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності) або серію та номер паспорта, номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти (за наявності), обставини, про які йому відомо, джерела обізнаності щодо цих обставин, а також підтвердження про обізнаність

зі змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань та про готовність з'явитися до суду за його викликом для підтвердження своїх свідчень. Підпис свідка на заяві посвідчує нотаріус.

Сторін, третіх осіб і їх представників за їхньою згодою, зокрема, за власною ініціативою, якщо інше не встановлено цим Кодексом, можуть допитати як свідків про відомі їм обставини, що мають значення для справи. Не вимагають нотаріального посвідчення підписи сторін, третіх осіб, їх представників, які дали згоду на допит їх як свідків.

Згідно з ч. 1 ст. 89 ГПК України суд викликає свідка для допиту за ініціативою суду або за клопотанням учасника справи в разі, якщо обставини, викладені свідком у заяві, суперечать іншим доказам або викликають у суду сумнів щодо їх змісту, достовірності чи повноти.

Отже, новий ГПК чітко визначає порядок надання свідком своїх показань у справі, що складається з двох взаємопов'язаних етапів.

На першому етапі показання свідка має бути оформлено тільки в письмовій нотаріальній формі як заяви свідка, яка повинна містити низку обов'язкових законодавчо встановлених реквізитів, серед яких можна виокремити загальні реквізити (дані про особу-свідка, викладення обставин, які йому відомо, та джерела їх походження), а також спеціальні реквізити (підтвердження свідка про обізнаність зі змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань та підтвердження готовності з'явитися до судового засідання за наявності ухвали суду в цій частині для підтвердження своїх свідчень) [6].

На цьому етапі потрібно враховувати наявність винятку в частині відсутності вимоги нотаріально посвідчувати підпис сторін, третіх осіб, їх представників, які дали згоду на допит їх в конкретному процесі як свідків.

На другому етапі суд на підставі звернення (клопотання про виклик свідка до судового засідання) будь-якої зі сторін справи (позивача, відповідача, третьої особи) встановлює суперечність між нотаріальною заявою свідка та іншими доказами по справі, чи наявності сумніву щодо змісту, достовірності,

повноти таких доказів. Якщо таку суперечність, неповноту не вбачають, суд відмовляє в задоволенні відповідного клопотання сторони по справі.

Аналізуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що, по-перше, зміни, які набрали чинності 15. 12. 2017, розширили коло засобів доказування шляхом появи показання свідків як нового засобу доказування, по-друге, чітко регламентовано процедуру надання свідком своїх показань із метою недопущення безпідставного затягування судового процесу, зловживання сторонами своїм процесуальним правом із посиланням на змагальність судового процесу та сприяння суду в зборі відповідних доказів.

Існування інституту свідків на даний момент є дієвим засобом доказування, котрий може надавати додаткову гарантію для розгляду господарської справи, повного та неупередженого ставлення до одного з учасників справи та сприяє виконанню основних завдань господарського судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. ст.141
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991р. / Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. ст.56
3. Абрамов Н.А. Хозяйственно-процессуальное право Украины: Учебное пособие (курс лекций). Х.: Одиссей, 2002. С. 77
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. / Відомості Верховної Ради України. 2004. №40-41, 42. С. 492
5. Кримінально-процесуальний кодекс України. Х. : Одиссей, 2011. 248 с.
6. https://jurliga.ligazakon.net/analytics/168629_svdok-yak-noviy-uchasnik-gospodarskogo-protsesu

Науковий керівник: викладач ПГК ДВНЗ «УжНУ» Черевко І.І.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КАТЕГОРІЇ «БУЛІНГ»

Дерев'янюк А.О.,

студентка 3-го курсу спеціальності «Право» Природничо-гуманітарного
коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Анотація. Останнім часом в українських засобах масової інформації почали широко висвітлювати проблему «булінгу». Ця проблема не з'явилася лише зараз. Вона існує ще з радянського періоду, але основна вина лежить не на Радянському Союзі, а на владі, яка існує з часів незалежності України та не реагує на проблему, яка дістає своє відображення у жорстоких відносинах між дітьми. У статті розглядатимуться проблеми регулювання даних суспільних відносин та їх законодавче вирішення.

Ключові терміни: булінг, кібербулінг, агресор, постраждала сторона, соціально-педагогічний патронаж, психосоматика, рецидив.

Постановка проблеми. Дослідження питання з приводу правового регулювання категорії «булінг» займає важливе місце серед основних проблем сучасного суспільства. Розглядаючи окремі положення законодавства України, можна дійти до висновку, що вони не можуть забезпечити регулювання проблеми булінгу, так як досі не створено профільного закону для цих суспільних відносин. Тому, проаналізувавши чинне законодавство та Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу, нами запропоновано додати декілька положень, відповідно до яких реалізовуватиметься психологічна допомога учасникам булінгу.

Актуальність дослідження. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, Україна посідає четверте місце в світі за рівнем підліткової агресії, пропускаючи вперед тільки Росію, Албанію і Білорусь [1].

Ще одною ознакою актуальності даної теми слугує факт того, що проблема вже досягла свого апогею, адже велика кількість країн створили або створюють урядові сайти щодо запобігання булінгу.

Метою даної статті являється аналіз Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу та правового регулювання категорії «булінг».

Україна є далеко не першою країною, яка стикнулася з таким явищем, як булінг. Не дивлячись на всі спроби попередити та завадити розвитку подібного явища, сьогодні ми споглядаємо критичну ситуацію у житті дітей: жорстокість, цькування, безжальність, які часто призводять до жахливих наслідків, характерними прикладами чого є:

1.31 липня, біля занедбаного дитячого садка і школи № 69 в Одесі група підлітків жорстоко побила дівчину. Учасники інциденту знімали даний процес на телефони. Один із записів з'явився в соціальних мережах. Дівчину били ногами та руками в голову, в живіт, кинули на землю, принижували і тягали за волосся. Група дітей брала участь у побитті, а їх жертва безпорадно плакала і закривала обличчя руками [2].

2.У Чернігові гурт школярів привселюдно жорстоко побив 15-річну ровесницю біля школи. Про це повідомили у прес-службі обласної прокуратури. "Під процесуальним керівництвом Чернігівської місцевої прокуратури здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо хуліганських дій групи неповнолітніх дівчат, вчинених 20.08.2017 поблизу загальноосвітньої школи № 30 у м. Чернігові", – йдеться у повідомленні.

Як зазначається, унаслідок побиття дівчину госпіталізували до обласної дитячої лікарні із забоями м'яких тканин голови, тулуба і лівої верхньої кінцівки [3].

Дані приклади не є поодинокими випадками. Це можна побачити зі статистичних даних дитячого фонду ООН – ЮНІСЕФ:

1.150 мільйонів дітей (у віці від 13 до 15 років) з усього світу були жертвами булінгу (станом на 06.09.2018);

2.Більше третини учнів українських шкіл опиняються втягнутими у бійки;

3.67 % дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу;

4.24 % дітей в Україні стали жертвами булінгу, і 48 % з них нікому не розповідали про ці випадки [4].

Виникає питання: хто і як повинен протидіяти даному явищу? Тому необхідно зосередити увагу на законодавчих нормах регулювання висвітленої проблеми, так як саме вони повинні визначати межі державного захисту громадян, зокрема, дітей.

Для кращого розуміння подальшого матеріалу слід висвітлити термін «булінг», як його визначають у вищезгаданому *законопроекті*:

«Булінг – моральне, або фізичне насильство, агресія, у будь-якій формі, або будь-які інші дії, вчинені з метою викликати страх, тривогу, підпорядкувати особу своїм інтересам, що мають ознаки свідомого жорстокого ставлення» [5,1,1.,1)].

Булінг (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) у *світовій практиці* визначається як прояв дискримінації дитини, що виражається у фізичних і психічних формах насильства [6].

У зв'язку з технологічним розвитком та зацікавленістю молодого покоління соціальними мережами, з'явився ще один вид булінгу – кібербулінг. Ця форма булінгу передбачає цькування шляхом повідомлень, коментарів та інших образливих, зневажливих дій через інтернет.

Станом на сьогодні відповідальність за дії, пов'язані з насильством, приниженням гідності та дискримінацією дітей, регулюються Кримінальним Кодексом України, Цивільним Кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення:

1. Якщо дитина віком від 14 до 18 років має майно або доходи, достатні для відшкодування завданих збитків, вона робить це самостійно, якщо ні –

відповідальність несуть батьки [7, ст.33, п.2]. До того ж, батьків може бути притягнуто до адміністративної відповідальності за невиконання обов'язків щодо виховання дітей [8, ст.184].

2. Дитину з 16 років можна притягнути як до адміністративної [8, ст. 13], так і до кримінальної відповідальності [9, ст. 22], в залежності від тяжкості та наслідків вчиненого діяння. Кримінальний кодекс встановлює перелік правопорушень, за які дитину можна притягнути до відповідальності з 14 років, – умисне вбивство, нанесення тяжких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, зґвалтування, крадіжку, умисне знищення майна, хуліганство та деякі інші тяжкі злочини [9, ст. 22, п. 2].

3. Вчителі несуть адміністративну відповідальність за правопорушення, що відбулося на території школи [8, ст. 14].

Тобто, сьогодні в Україні нема профільного закону, який регулював би дані суспільні відносини, і для подальшого проведення аналізу законності цих дій (бездіяльності) та меж їх покарання необхідно шукати норми у законодавстві, яке не кваліфікує такі дії як «булінг», а визначає як нанесення тілесних ушкоджень, що, на нашу думку, не є правильним, так як в конкретній ситуації вони будуть нести характер психологічного знування з людини та її приниження.

Та наявність чинного *Закону України «Про охорону дитинства»*, який визначає, що: «Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини» [10, ст. 10], і ратифікованої Верховною Радою України *Конвенції ООН про права дитини*, яка проголошує, що усі діти від народження рівні, та зобов'язується забезпечити дитині належний захист і піклування [11], повинні були б гарантувати наявність в Україні правових актів, які, в свою чергу, регулювали б проблему «булінгу».

Внаслідок підвищеної уваги до теперішньої ситуації в Україні щодо булінгу в навчальних закладах та резонансних справ, що викликали хвилю обурення серед батьків, 10 липня 2018 Верховною Радою України було отримано на розгляд Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу.

Даний законопроект повинен змінити та доповнити Закон України «Про освіту» та окремі положення Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Розглядаючи основні нововведення до *Закону України «Про освіту»*, слід виділити перелік нових *обов'язків для засновника освітнього закладу, його керівника та всього науково-навчального колективу*:

1) захист під час освітнього процесу від будь-яких форм насильства та експлуатації, у тому числі – булінгу, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю;

2) повідомлення керівництва про випадки булінгу;

3) створення плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу в закладі освіти;

4) проведення розслідувань у випадку ситуацій, які можна охарактеризувати як булінг;

5) скликання комісії для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування;

6) вжиття заходів реагування [5, 2., 2) та 3)].

Здобувачі освіти будуть зобов'язані повідомляти керівництво закладу освіти про відомий їм факт булінгу, свідком якого вони були особисто або отримали достовірну інформацію про такий випадок від інших осіб [5, 2., 4)].

Батьки здобувачів освіти отримують право:

1) подавати заяву керівництву закладу освіти або його засновнику про випадки булінгу по відношенню до дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу;

2) вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу по відношенню до дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу;

3) брати участь у розробці плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу в закладі освіти та отримувати інформацію про стан його реалізації [5, 2., 7)];

та обов'язки:

1) сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо виявлених фактів булінгу;

2) виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу у закладі освіти [5, 2., 7)].

Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки зобов'язується розробляти та затверджувати план заходів, спрямованих на запобігання булінгу у навчальних закладах [5, 2., 8)].

Поміж змін, які у сферу освіти принесе законопроект, з 1 січня 2019 року в Україні впроваджується нова посада – освітній омбудсмен, в межах роботи якого законопроект теж виділив окремі функції протидії булінгу: перевірка заяв з причини булінгу та отримання від центрального органу виконавчої влади інформації про кількість жертв булінгу за визначений термін [12].

У *Кодексі України про адміністративні правопорушення* передбачаються відповідні зміни:

«Стаття 173-4. Булінг

Булінг, тобто моральне, або фізичне насильство, агресія, у будь-якій формі, або будь-які інші дії, вчинені з метою викликати страх, тривогу, підпорядкувати особу своїм інтересам, що мають ознаки свідомого жорстокого ставлення -

тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, або вчинені відносно неповнолітнього, або вчинені з особливою жорстокістю -

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення малолітніми, або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, правопорушення, відповідальність за яке передбачено цією статтею, -

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Приховування випадків булінгу педагогічним, науково-педагогічним, науковим працівником, керівником, або засновником закладу освіти -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [5].

Аналізуючи законопроект, ми знайшли прогалину у вигляді реалізації допомоги людям, які стали учасниками булінгу (постраждалого, ініціатора чи свідка). У законопроекті говориться про *профілактику* та *попередження* психологічною службою та соціально-педагогічним патронажем у системі освіти булінгу, але неможливо виключати можливість того, що такий випадок таки станеться. На даний момент у законопроекті не врегульована основна проблема, яка виникає внаслідок булінгу – психологічна допомога для учасників булінгу. Психологічна допомога є необхідною для попередньо згаданих людей, так як її відсутність може призвести до непередбачуваних наслідків. Психіка людини, яка відіграла ту чи іншу роль у факті булінгу, потребує допомоги, адже у більшості випадків психіка ініціатора вже в тій чи іншій мірі є пошкодженою, а психіка «забуленої» людини страждає внаслідок порушення її права на честь і гідність, а інколи і права на охорону здоров'я.

У випадку, якщо дане питання не буде врегульованим, наслідки, які все ж таки виникатимуть, будуть руйнівним не лише для конкретної людини, яка відіграла ту чи іншу роль у булінгу, а й для оточуючих. Психолог Ольга Адажій визначила основні характерні наслідки для учасників булінгу:

Наслідки для психічного стану жертви булінгу:

1)*розлади психіки*. Навіть одиничний випадок булінгу залишає глибокий емоційний шрам, що вимагає спеціальної роботи психолога. Дитина стає агресивною і тривожною, що переходить і в доросле життя. У неї виникають проблеми у поведінці. Вона схильна і до депресій, і до суїциду;

2)*складнощі у взаєминах*. Світова статистика стверджує, що дорослі, які перенесли знущання в дитинстві, в більшості своїй залишаються самотніми на все життя, їм важче підніматися кар'єрними сходами. Тому вони частіше за інших вибирають надомну або відокремлену роботу. Більше спілкуються в соціальних мережах, ніж в реальному світі;

3)*хвороби*. Результатом булінгу дуже часто буває фізичне нездужання. Відомі випадки, коли у хлопчиків від стресу і безсилля починалися серйозні проблеми з серцем. Дівчата-підлітки схильні до іншої недуги: глузування й образи призводять їх до анорексії або булімії. Можливі розлади сну і переростання травми в психосоматику. Наприклад, підліток страждає від болів в нирках, але обстеження і аналізи нічого не показують. Больовий синдром йде тільки після роботи психолога.

Наслідки для психічного стану агресора у булінгу.

Наслідки для людини, яка виступає у ролі агресора, не надають шкоди такою ж мірою, як для жертви, але значним чином впливають на її життя та життя оточуючих людей.

Рідко, вже в дорослому житті, діти усвідомлюють згубність своєї поведінки; зазвичай ситуація проявляється наступним чином:

1)*неблагополучне майбутнє*. Діти виростають та обирають продовжити асоціальну поведінку, що призводить до вчинення правопорушень;

2)*проблеми у взаєминах*. Діти, які поєднують булінг з високим соціальним статусом, стають диктаторами в сім'ї. На роботі це – пліткарі і інтригани. Вони пліткують про успішних колег, підсиджують, ставлять підніжки і йдуть до своєї мети «по головах».

3) *терор у сім'ї*. Навіть, якщо вже в дорослому житті такі особи успішні, то задоволення чужими нещастями залишається їхнім хобі на все життя. Вони не вміють вибудовувати відносини у сім'ї, часто просто копіюють поведінку своїх батьків [13].

Висновки.

Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу є необхідним у ситуації, яка склалась у навчальних закладах, внаслідок якої страждає більша частина дітей. Замовчування та ігнорування проблеми було неможливим, так як через часті випадки булінгу у школах, батьки та ЗМІ почали широко висвітлювати наслідки такого «непомічання» досить важливої проблеми.

Також даний законопроект слугуватиме чудовим засобом для вирішення вищезгаданої проблеми, але при доповненні його декількома положеннями щодо моральної, зокрема, психологічної допомоги для учасників булінгу. Це зможе вирішити проблему «рецидивів» булінгу у навчальних закладах і вберегти психологічний, духовний та фізичний стан постраждалих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мартинюк А. Україна зайняла 4 місце у Європі за рівнем підліткового насилля. Преса України

URL: <http://uapress.info/uk/news/show/166592>

2. 048.ua: «У одеських Черемушках жорстоко побили дівчину і зняли це на відео»

URL: <https://www.048.ua/news/2117075/na-odesskih-ceremuskah-podrostki-zestoko-izbivali-devocku-i-snimali-eto-na-video-foto>

3. ТСН: «У Чернігові дівчата жорстоко побили 9-класницю, постраждала госпіталізована»

URL: <https://tsn.ua/ukrayina/u-chernigovi-divchata-zhorstoko-pobili-9-klasnicyu-postrazhdala-gospitalizovana-979437.html>

4. Булінг – важлива проблема для дітей в Україні. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти булінгу. Педагогічний портал : освітня преса. URL: <http://pedpresa.ua/185372-buling-vazhlyva-problema-dlya-ditej-v-ukrayini-yunisefrozpochynaye-kampaniyu-proty-bulingu.html>

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (законопроект №8584 від 10.07.2018)

6. Прібиткова Н.О. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання.

URL: www.univd.edu.ua/science-issue/issue/1800

7. Цивільний Кодекс України (Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-21)(Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X//Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122)

9. Кримінальний кодекс України (Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-II//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131)

10. Закон України «Про охорону дитинства» (Верховна Рада України; Закон від 26.04.2001 №2402-III//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142)

11. Конвенція про права дитини (ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989//Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.1991)

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання освітнього омбудсмена» (Постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Порядок, Умови від 06.06.2018 №491-2018-п)

13. Ольга Адажій, дитячий психолог Федерації Крав-мага. Цькування у школі. Наслідки знущання і для жертви, і для агресора.

URL: <https://glavcom.ua/country/society/ckuvannya-u-shkoli-naslidki-znushchannya-i-dlya-zhertvi-i-dlya-agresora-464608.html>

Науковий керівник: к.ю.н. викладач вищої категорії, голова циклової комісії юридичних дисциплін Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ» Лейба Є.В.

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ

Заяць Р.І.,

студентка 4-го курсу спеціальності «Право» Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Стаття присвячена детальному теоретико-практичному аналізу права людини на життя як основоположне та невід'ємне благо, а також висвітленню морально-етичних, правових та суспільних аспектів інституту евтаназії в сучасному світі.

Ключові слова: право на життя, четверте покоління прав людини, біоетичні права, евтаназія.

Постановка проблеми. Права людини в сучасному світі є загальнокультурним надбанням, тією цінністю, котра виступає основоположним та невід'ємним елементом нормального існування та розвитку особистості. На підставі зазначеного постулату очевидним є наступне: кожен щабель прогресу й цивілізованості породжує більш гуманне ставлення соціуму до окремого індивіда та активізує, зумовлює процес розробки ефективного механізму реалізації та захисту його прав. Відповідно, життя людини стає в центр охорони з боку суспільства й держави загалом.

Актуальність дослідження. У статті висвітлені основні питання, що стосуються невід’ємного права людини на життя, а також здійснено теоретико-аналітичну характеристику інституту евтаназії з поглядів його розповсюдженості та значущості в сучасному світі.

Мета дослідження. Метою даної наукової роботи є всебічне висвітлення права людини на життя, аналіз інституту евтаназії через призму доцільності його легалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прямо чи опосередковано зазначені питання у різні часи, під різними кутами зору досліджувались у працях вітчизняних і зарубіжних фахівців, серед яких: С. Алексєєв, С. Авак’ян, М. Вітрук, А. Зайцева, Р. Стефанчук, В. Слома, Ю. Дмитрієв та ін.

Виклад основного матеріалу. Право на життя – це абсолютне, природне і невід’ємне право людини, закріплене у ст. 3 Загальної декларації прав людини та ст. 6 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права, а також проголошене Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, низкою міжнародно-правових актів та конституцій переважної більшості держав. Таким чином, «право на життя – це невід’ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» (ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права) [1].

XXI століття ознаменоване становленням нового, четвертого покоління прав людини, що безпосередньо пов’язане з науково-технологічними розробками в галузі мікробіології, медицини, генетики, трансплантології тощо [3, с. 213]. У міжнародних документах прослідковується декларативний характер правового регулювання нових прав людини, але не спостерігається правової однаковості стосовно вищезазначеного, а також існує нагальна потреба в конкретизації й чіткому тлумаченні всього обсягу біоетичних проблем, що виникають у царині четвертого покоління прав індивідів [4, с. 226]. Прикладом може слугувати евтаназія, що являє собою задоволення

прохання хворого про прискорення його смерті будь-якими діями і засобами, у тому числі припиненням штучних заходів для підтримання життя.

У 1987 р. 39-а Всесвітня Медична Асамблея у Мадриді прийняла Декларацію про евтаназію. Текст зазначеного акту проголошує: «Евтаназія, як акт навмисного позбавлення життя пацієнта, навіть на прохання самого пацієнта чи на підставі прохання його близьких, не є припустимою. Але, в той же час, не виключає необхідності шанобливого ставлення лікаря до бажання хворого не перешкоджати перебігу природного процесу помирання в термінальній фазі захворювання» [2].

В сучасному світі питання евтаназії цілком обумовлено концентрує навколо себе підвищену увагу з боку міжнародної спільноти та, безсумнівно, потребує чіткого нормативно-правового закріплення. Хоч більшістю держав евтаназія кваліфікується як злочин проти життя, зазначене явище так чи інакше залишає відбиток на формуванні світогляду громадськості та проникає у функціонування соціуму в якості прийняттого, дозволеного індивіду [5, с. 183-184]. Саме тому маю на меті висловити власну позицію з даного приводу, репрезентувавши наступні аргументи «за»:

1. Право на життя, як було попередньо зазначено, – природне й абсолютне право людини, тому вона може розпоряджатись ним на власний розсуд. А, спираючись на те, що реальне благополуччя є вагомою соціальною цінністю, можливість застосування евтаназії є цілковито прийнятною та допустимою.

2. Відмовляючи людині у праві на смерть, держава і суспільство тим самим обмежує її у свободі, позаяк право на свободу є нічим іншим, як можливістю людини належати собі у часі та просторі, розпоряджатися собою та визначати можливості задоволення своїх інтересів.

3. Заборона евтаназії є суттєвим обмеженням прав невиліковно хворих людей у порівнянні з іншими індивідами, оскільки останні для зведення «рахунків з життям» можуть здійснити самогубство, у той час, як невиліковно хворі за станом здоров'я часто позбавлені такої можливості.

4. Підтримання життя на стадії вмирання, що здійснюється за допомогою складних технологій, є надто витратним у фінансовому плані. Кошти, що витрачаються на збереження безнадійно хворих, було б справедливіше використати на лікування хворих, що мають шанс на одужання.

5. Невиліковно хвора людина, у якої відсутнє бажання жити, могла би стати донором для пацієнтів, котрим необхідна трансплантація, і, таким чином, врятувати кому-небудь основоположне благо – життя.

У свою чергу, поряд зі схвальними постулатами щодо евтаназії існують аргументи «проти», що були систематизовано та чітко сформульовані канадським активістом руху «Pro-life» («На захист людського життя») Джонатаном Ван Мареном, серед яких, зокрема:

1. Самогубство за сприяння руйнує призначення медичних установ: лікувати хворих, рятувати життя і зменшувати біль. Якщо додати вбивство пацієнтів до списку «медичних послуг», то це стане зазіханням на саму суть медицини.

2. Надавати медпрацівникам легальне право вбивати, навіть в обмежених випадках, і нерозумно, і небезпечно: користуючись цим правом, можна приховати лікарську недбалість або неправильний спосіб лікування.

3. Евтаназія вимагає, щоб держава і медичні установи визначали, чи варто людині жити. У результаті люди з обмеженими фізичними можливостями стають людьми другого сорту, бо їхні життя менш цінні, ніж життя людей без особливих потреб [6].

Підводячи підсумки, акцентується увага на необхідності чіткого регламентування та конкретного-наукового обґрунтування нового покоління прав людини, які безпосередньо пов'язані з життям, а також нормативно-правове забезпечення й соціальне сприйняття інституту евтаназії, як такого, що являє собою правомочність людини розпоряджатись власною долею, і, в той же час, позбавляє індивіда фізичних та моральних страждань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

2. Декларация об эвтаназии / Принята 39-ой Всемирной Медицинской Ассамблеей, Мадрид, Испания, октябрь 1987 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.medicusamicus.com/index.php?action=laws8>

3. Барабаш О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика / О. Барабаш. – 2016. – С. 213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/jun/4989/vnulpurn201683736>

4. Гайдайчук І. Право людини на евтаназію: міжнародно-правове закріплення та практика / І. В. Гайдайчук // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського: матеріали 4-ої міжнародної наукової конференції (м. Одеса, 8-9 листопада 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 225-228

5. Рапасва М. В. Евтаназія у сучасному суспільстві та перспективи її доцільності в Україні / М. В. Рапасва // Юридична наука. – 2014. – № 12. – С. 183-184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_12_18

6. 20 аргументів проти евтаназії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/20-argumentiv-proti-evtanaziyi>

Науковий керівник: к.ю.н. викладач вищої категорії, голова циклової комісії юридичних дисциплін ПГК ДВНЗ «УжНУ» Лейба Є.В.

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ В ОКРЕМИХ ЗЛОЧИНАХ ЗГІДНО ІЗ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Льницька Л.М.,

студентка 3 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Актуальність дослідження. Не зважаючи на те, що положення щодо спеціального суб'єкта злочину є досить усталеними у кримінальному праві, все одно на теоретичному і нормативному рівнях виникають дискусійні питання, пов'язані з визначенням поняття суб'єкта злочину, спеціального суб'єкта злочину, їх ознак та змістовної характеристики тощо.

Мета статті. Визначити ознаки спеціального суб'єкта та охарактеризувати окремі статті Кримінального кодексу України, у яких передбачений спеціальний суб'єкт.

Вклад основного матеріалу. Суб'єкт злочину в кримінальному законодавстві – це один з обов'язкових елементів складу злочину. Оскільки саме суб'єкт вчиняє суспільно небезпечне винне діяння (дію або бездіяльність), за яке і настає кримінальна відповідальність.

У багатьох складах злочинів, передбачених КК України, суб'єкт наділений спеціальними ознаками, що зумовлює наявність, окрім загального, ще й спеціального суб'єкта злочину.

Відповідно до частини 2 статті 18 КК України спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [1].

Ознаки спеціального суб'єкта злочину виявляють та відбивають різноманітні особливості особи, яка вчинила злочин, характеризуючи особистість, і ці властивості підкреслюються законодавцем у конкретних складах. Вони настільки істотні, що їхня наявність, з точки зору кримінального

закону, або робить діяння суспільно небезпечним, або різко змінює характер та ступінь суспільної небезпеки [2, с.22].

За своїм змістом ознаки спеціального суб'єкта досить різноманітні. Їх можна об'єднати у три великі групи: 1) ознаки, що характеризують соціальну роль і правове становище суб'єкта; 2) фізичні властивості суб'єкта; 3) взаємовідносини суб'єкта з потерпілим. Найбільш численною є перша група. Вона охоплює, зокрема, такі ознаки, як громадянство (громадянин України, особа без громадянства чи іноземець), професія, вид діяльності, характер виконуваної роботи (лікар, капітан судна тощо), участь у судовому процесі (свідок, потерпілий, експерт, перекладач), судимість. Другу групу становлять ознаки, що характеризують вік, стать, стан здоров'я і працездатність суб'єкта. До третьої групи ознак належать ті, що стосуються родинних відносин суб'єкта з потерпілим або іншими особами (батько, мати, інші родичі), службових (підлеглий, начальник) або інших відносин (особа, від якої потерпілий залежить матеріально, тощо).

Ознаки, що обумовлюють наявність спеціального суб'єкта, можуть характеризувати: 1) службове становище особи; 2) сімейно-родинні відносини; 3) громадянство; 4) професію, вид діяльності, характер роботи, яка виконується; 5) участь у судовому процесі; 6) відношення до військової служби; 7) засудження або взяття під варту; 8) судимість; 9) вік.

Враховуючи різні підходи до класифікації ознак спеціального суб'єкта, можна дійти до висновку, що спеціальний суб'єкт характеризується такими додатковими ознаками: 1) громадянство (громадянин України, особа без громадянства, іноземці з різними офіційними статусами); 2) за віком (особи до чотирнадцяти років, особи від 14 до 16 років, особи старші за 16 років); 3) за сімейними відносинами та обов'язками (несплата аліментів, невиконання батьківських обов'язків тощо); 4) за статтю (статеві злочини різних типів); 5) за посадовим статусом і обов'язками (посадові злочини та зловживання); 6) стосовно виробничих і господарських відносин та обов'язків; 7) стосовно військового обов'язку (військові злочини); 8) стосовно транспортних та

технічних засобів підвищеної небезпеки; 9) за ситуативними особливими статусами; 10) за іншими професійними підставами і відповідними обов'язками (медичні працівники, педагоги, рятувальники тощо); 11) за ситуативними обов'язками на договірних підставах (доглядачі за хворими чи малолітніми тощо) [2, с.23].

На даний час у зв'язку з подіями на сході України актуальним є дослідження спеціального суб'єкта військових злочинів. Це питання регулюється розділом 19 КК України «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)». Перелік спеціальних суб'єктів військових злочинів закріплений у ч.2 ст.401 КК України. Особи, які не вказані у даній нормі, не можуть бути суб'єктами військових злочинів. А от суб'єкти військових злочинів можуть бути суб'єктами будь-яких інших злочинів, передбачених нормами Особливої частини КК України.

Досить широке поняття спеціальних суб'єктів військових злочинів наводить Остапенко Л.А. Так, на його думку, суб'єкти військових злочинів – це громадяни України, які досягли 18-річного віку (або іншого, передбаченого законом) і придатні за станом здоров'я для проходження військової служби, призвані на військову службу у Збройні Сили України та інші військові формування на основі Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», які проходять її у відповідності до Положення про проходження військової служби та військових статутів, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження військової служби або військових зборів [3, с.141].

Цікавою для дослідження спеціального суб'єкта є диспозиція ст.111 КК України «Державна зрада». У даній статті чітко видно, що суб'єктом за державну зраду може бути виключно громадянин України. Також за ознакою громадянства до спеціальних суб'єктів злочину належать іноземці та особи без громадянства, які вчинили діяння передбачені ст.114 КК України «Шпигунство».

КК України містить ряд статей, у яких можна виділити спеціальний суб'єкт злочину за ознакою сімейно-родинні відносини; це, зокрема, такі як:

1) стаття 117 «Убивство матір'ю своєї новонародженої дитини» – спеціальним суб'єктом є мати новонародженої дитини;

2) частина 2 статті 135 «Залишення в небезпеці» – мати дитини;

3) стаття 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей» – спеціальним суб'єктом виступають батьки та усиновителі, які зобов'язані на підставі рішення суду сплачувати відповідні кошти;

4) стаття 165 «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків» – спеціальним суб'єктом є повнолітні діти, в тому числі усиновлені, яких суд своїм рішенням зобов'язав сплачувати відповідні кошти;

5) частина 2 статті 155 «Статеві відносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку» – спеціальним суб'єктом є близькі родичі або члени сім'ї, особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього;

6) частина 2 статті 156 «Розбещення неповнолітніх» – близькі родичі або члени сім'ї, особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього;

7) частина 2 статті 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» – батько, мати, вітчим, мачуха, опікун чи піклувальник, або особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього.

Відповідно до ст.145 КК України суб'єкт розголошення лікарської таємниці – спеціальний. Ним можуть бути медичні працівники лікарського, середнього та молодшого медичного персоналу, а також інші особи (адвокати, нотаріуси тощо), яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя людини [4, с.201].

Спеціальним суб'єктом є також службові особи. Відповідно до ч.3 ст.18 КК України службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи

місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [1].

Службова особа може бути суб'єктом злочинів в контексті:

1) загалом службової особи (ст. 191, 210, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 366, 367, 370, 410 КК України);

2) службової особи державних та комунальних підприємств (ст. 364, 366-1, 368, 368-2 КК України);

3) службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1, 365-1, ч. 3 і 4 ст. 368-3 КК України) [5, с. 95].

У злочинах зі спеціальним суб'єктом фактичними і юридичними виконавцями можуть бути тільки особи, прямо зафіксовані законом. Усі інші особи, які не мають властивостей, зафіксованих у законі, можуть виступати тільки в якості організаторів, підбурювачів, посібників в усіх формах. Слід, проте, врахувати, що об'єктивна сторона деяких складів злочинів фіксується у законі так, що співвиконавцем частини діянь може бути й особа, що не має всіх необхідних ознак для виконання складу злочину до кінця [6, с. 86].

Висновки. Ознаки спеціального суб'єкта певною мірою є обмежувальними, оскільки вони визначають, що той чи інший злочин може вчинити не будь-яка, а тільки та особа, яка має такі ознаки. Тому інші особи, що не мають цих ознак, не можуть нести відповідальність за конкретним кримінальним законом, у якому передбачений спеціальний суб'єкт. Точне визначення ознак суб'єкта злочину, що характеризують його як спеціальний

суб'єкт, повне, досконале та цілісне їх з'ясування має велике значення для точної кваліфікації злочину та призначення законного покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст.131.

2.Бандурка І.О. Спеціальний суб'єкт як елемент складу злочинів, вчинених проти дітей. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С.21-25.

3.Остапенко Л.А. Спеціальний суб'єкт військових злочинів. *Європейські перспективи*. 2014. № 8. С.136-142.

4.Карпенко Л.К. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт розголошення лікарської таємниці. *Форум права*. 2014. №2. С.196-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_2_35 (дата звернення: 19.11.2018).

5.Кісілюк Е.М. Службова особа як суб'єкт корупційних злочинів. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (31 березня 2017р., м. Харків). Харків: ХНУВС, 2017. С.95-96.

6.Бараненко Д.В. Спеціальний суб'єкт злочину за новим кримінальним законодавством України. *Правова держава*. 2002. №5. С.81-87.

Науковий керівник: старший викладач кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «УжНУ» Реплюк Н.М.

СИСТЕМА САНКЦІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКИХ ДЕРЖАВ, СФОРМОВАНА ПАКТОМ РІО-ДЕ-ЖАНЕЙРО

Копча Н.М.,

студентка спеціальності «Право» Природничо-гуманітарного коледжу

ДВНЗ «УжНУ»

Відповідно до норм міжнародного права кожна держава має право охороняти свої інтереси всіма припустимими правом засобами, у тому числі заходами примусового характеру, такими, як **санкції**.

Як відомо, в історичній ретроспективі санкції спочатку застосовувалися в порядку самопомогі. Але в міру становлення і розвитку системи міжнародних міждержавних відносин вони набувають колективного характеру. Така модифікація санкцій, у першу чергу, була викликана створенням системи міжнародних організацій, у рамках яких починається становлення права на примус щодо держав-членів цих організацій, які не виконують узятих на себе зобов'язань щодо організації, або виконуючих їх неналежним чином [1, с. 26-27].

Вперше про міжнародні санкції згадає історик Фукідід, який у своєму *magnum opus* «Історія Пелопоннеської війни» стверджує, що в 423 р. до н. е. Афіни заборонили купцям із Мегара відвідувати афінські порти [2, с. 56].

В подальшому міжнародні санкції мали різноманітну форму, ефективність та мету. В історії міжнародного права добре відомі заборона на китайський шовк, «континентальна» блокада Англії Наполеоном Бонапартом чи «нафтова атака» 1973 р. [3].

Характерною ознакою сучасних міжнародно-правових санкцій є те, що, виступаючи в якості **елемента правосуб'єктності міжнародної організації**, право на примус означає можливість застосовувати примусові заходи тільки в сферах міждержавних відносин, що належать до компетенції міжнародної організації, і лише в межах, визначених її статутом.

М. О. Баймуратов відзначає, що санкції – це примусові заходи як збройного, так і незброєного характеру, що застосовуються суб'єктами міжнародного права у встановленій процесуальній формі у відповідь на правопорушення [4, с. 421].

До міжнародно-правових санкцій відносять, головним чином, **засоби примусу**, що застосовуються міжнародними організаціями або державами до інших держав, які здійснили найтяжчі міжнародні правопорушення.

Лукашук І. І. акцентує увагу на тому, що відповідальність не включає засоби примусу, оскільки правопорушення породжує лише первинну відповідальність, яка полягає в обов'язку відновити порушене право. І лише в разі небажання виконати цей обов'язок настає вторинна відповідальність — за небажання відновити порушене право. При цьому примус має бути правомірним як за підставою та метою, так і за методами обсягу. Правомірність визначається, насамперед, за критерієм відповідності основним цілям і принципам міжнародного права. У теорії існує тенденція розуміння під санкціями примусових заходів, що здійснюються лише міжнародними організаціями. Що ж стосується держав, то прийняті ними заходи слід іменувати контрзаходами. Така термінологія знайшла відображення й у роботі Комісії міжнародного права. Осудливі резолюції, прийняті, наприклад, Генеральною Асамблеєю ООН, не можна віднести до санкцій, але сила їхнього морально-політичного впливу дуже значна. Такого роду резолюції можуть мати і правові наслідки, якщо в них міститься невизнання результатів, отриманих шляхом погрози чи застосування сили. У цьому вбачається своєрідна санкція [5, с. 185].

На практиці ми можемо бачити, що до правопорушників у міжнародному праві можуть застосовувати два види санкцій: **індивідуальні** (самопоміа) і **колективні** (у рамках міжнародних організацій). Кожний вид має декілька форм: індивідуальні — реторсії, репресалії, невизнання, розрив відносин, самооборона; колективні — відмова у членстві в організації, призупинення

прав члена організації, виключення з міжнародного спілкування, колективні збройні заходи.

Санкції можуть застосовуватися лише в разі **вчинення міжнародного навмисного делікту**. Застосування санкцій в інших випадках не можна вважати правомірним, тому що, власне кажучи, санкції є реакцією на навмисне здійснення протиправних дій чи навмисне заподіяння збитку. На відміну від інших форм прояву принципу відповідальності (пред'явлення претензії на відшкодування збитку), застосування санкцій полягає не лише в компенсації інтересів постраждалої сторони за рахунок інтересів сторони відповідача, але й в обмеженні політичних і матеріальних інтересів останньої [4, с. 422]. Санкції за своїми наслідками не завжди пропорційні шкоді, заподіяній деліквентом, вони можуть перевищувати обсяг і характер шкоди. У цьому полягає характерна риса санкцій, що відрізняє їх від інших форм відповідальності та надає їм характер покарання.

У свою чергу, **існує унікальна система міжнародно-правових санкцій**, відображена в Пакті Ріо-де-Жанейро, який було прийнято в рамках Організації американських держав (ОАД).

ОАД – міжнародна організація, що була створена 30 квітня 1948 р. на ІХ Міжамериканській конференції у Боготі (Колумбія), де було підписано статут організації. ОАД створено на основі Панамериканського союзу, який існував із 1890 р.

Основні цілі ОАД сформульовані в Статуті організації [6]:

- підтримання миру і безпеки на континенті;
- мирне врегулювання спірних питань між державами-членами;
- організація спільних дій проти агресії;
- вирішення загальними зусиллями держав-членів політичних, економічних, правових проблем, що стоять перед ними;
- сприяння соціальному, економічному, культурному розвитку країн-учасниць організації.

ОАД є центральним елементом так званої міжамериканської системи, що базується на трьох компонентах:

–Міжамериканському договори про взаємну допомогу (Пакт Ріо-де-Жанейро) від 1947 р. [7];

–Американському договори про мирне розв'язання спорів (Боготський пакт) від 1948 р. [8];

–Хартії ОАД від 1948 р., зміненої Буенос-Айреським Протоколом від 1967 р., Протоколом Картеген де Індіяс від 1985 р., Протоколом Вашингтон від 1992 р. та Протоколом Манагуа від 1993 р. [8].

Головним органом ОАД є Генеральні збори, у яких кожна держава-член має один голос (ст. 54 Хартії ОАД). Виконавчі функції покладені на Постійну раду. Розгляд нагальних питань у будь-який час може бути запропонований Консультативним зборам міністрів зовнішніх справ. Ці збори виконують також завдання консультативного органу за Пактом Ріо-де-Жанейро. На чолі Генерального секретаріату ОАД перебуває генеральний секретар. Поряд з гарантуванням прав людини ОАД з недавнього часу займається підтримкою демократичних структур. ОАД розглядає себе як принциповий орган півкулі для захисту демократичних цінностей та інституцій, про що сказано в Декларації зустрічі в верхах голів і урядів американських держав 1994 р.

Хартія ОАД зобов'язує держави-члени залагоджувати усі спори між собою через підпорядкування їх передбаченому в ній порядку врегулювання. Вона містить лише окремі приписи про мирне врегулювання спорів. Зрештою, Хартія відсилає до Боготського пакту і його детальних положень про мирне врегулювання спорів. Практичне значення мають, разом із тим, загальні клаузули Пакту Ріо-де-Жанейро (ст. 7) про мирне врегулювання спорів. В численних прикордонних спорах та інших конфліктах ОАД підтвердила свою мироствердну функцію.

Як єдиний регіональний режим Пакт Ріо-де-Жанейро містить повністю сформовану систему санкцій. Подібно до Статуту ООН ст. 8 Пакту Ріо-де-Жанейро передбачає запровадження таких заходів консультативним органом:

- 1) відкликання керівництва дипломатичних представництв;
- 2) переривання дипломатичних чи консульських відносин;
- 3) припинення господарських відносин, а також способів зв'язку і комунікації;
- 4) застосування зброї чи насильства.

Фактичне оголошення «*persona non grata*» або особою «неприйнятною», тобто перебування особи може в будь-який час, не будучи зобов'язана мотивувати своє рішення, повідомити акредитуючу державу, що глава представництва або будь-хто із членів дипломатичного персоналу представництва є *persona non grata*, або що будь-який інший член персоналу представництва, є неприйнятним. У такому разі акредитуюча держава повинна, відповідно, відкликати дану особу або припинити її функції в представництві. Таким чином, вона не веде автоматично до припинення діяльності самих дипломатичних представництв, оскільки, має чисто персональний характер [9].

Припинення діяльності дипломатичних представництв у цілому як органів держави за кордоном може відбуватися в таких випадках:

- коли дипломатичні відносини між даними державами розірвано і тимчасово припинено;
- коли між ними виник стан війни;
- коли в акредитуючій державі або країні перебування відбуваються докорінні соціально-економічні та політичні зміни, і нове державоутворення не висловлює наміру продовжувати дипломатичні відносини;
- коли одна із двох держав, що підтримують між собою дипломатичні відносини, перестає існувати як суб'єкт міжнародного права і, об'єднуючись з іншою, утворює новий суб'єкт міжнародного права [10].

Надзвичайно сумнівним видається можливість використання інтервенційного застереження Пакту Ріо-де-Жанейро - у розумінні «наперед вгадано» згоди причетної держави - як достатнього виправдання для заходів насильства (поза межами колективної самооборони і, мабуть, також поза гуманітарною інтервенцією). У своїй основі тут йдеться про проблему, чи

держава абстрактно, тобто без стосунку до конкретики певної ситуації, може дати згоду на здійснення щодо неї такого роду насильницьких заходів. Повноваження регіональних організацій до насильницької інтервенції без уповноваження згідно з ст. 53 абз. 1 Статуту ООН перебуває у всякому разі в суперечності до логіки свого Статуту (лише правом на самооборону порушена монополія Ради Безпеки ООН на інтервенцію) [11, с. 223]. З другого боку, можна аргументувати, що абстрактно визначене повноваження для насильницької інтервенції у будь-якому випадку є можливим у федеральній державі, й, що і на підході до стану федерації за тісної регіональної співпраці на договірній основі воно має право бути. Однак, це – не позиція, яка відповідає Статутові ООН.

Відповідно до основних принципів міжнародного права та положень Статуту ООН держави повинні вирішувати міжнародні спори мирними засобами. Але сучасне міжнародне право припускає можливість правомірного застосування збройних сил (самозахист від агресії, застосування збройних сил ООН, реалізація права на самовизначення).

Діяльність держав під час війни регулюється принципами та нормами, що відносяться до міжнародного права, яке застосовується в період збройних конфліктів і визначає припустимість засобів і методів ведення збройних конфліктів, забезпечує захист їхніх жертв, встановлює взаємовідносини між державами, що воюють, і такими, що не воюють, тощо. До кінця XIX ст. основну роль у регламентації права збройних конфліктів відігравали міжнародні звичаї – «закони і звичаї війни». Про це йдеться, зокрема, у так званому «застереженні Мартенса», викладеному у Преамбулі до Гаазької конвенції II 1899 р. [12]: «Поки не буде видано повнішого зводу законів війни, високі договірні Сторони вважають доречним заявити, що у випадках, не охоплених ухваленою конвенцією, населення та воюючі сторони залишаються під охороною та верховенством принципів міжнародного права, якими вони викарбувалися зі звичаїв, встановлених між цивілізованими націями, законів людяності та вимог громадської свідомості».

Висновки. Варто наголосити на тому, що пакт Ріо-де-Жанейро дозволяє доповнювати санкційну політику проведенням воєнної операції проти цільової держави. Головні ж цілі, які могли бути забезпечені державами-членами ОАД за допомогою політики санкцій, було уточнено у ст. 28-29 Статуту організації. Зокрема, зазначається, що у випадках зазіхання на недоторканність та територіальну цілісність держави-члени здійснюють проти неї акт агресії для усунення конфліктів та загрози для ОАД.

Подальших досліджень потребує співвідношення процесуальних норм, зазначених в Американському договорі про мирне розв'язання спорів із нормами сучасного міжнародного права, а також вплив конвенційного базису ОАД на національне право держав-членів ОАД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Тітов Є. Б. Відповідальність у міжнародному праві. Міжнародне право [Текст лекцій]. Х.: Харківський нац. у-т внутр. справ. 32 с.

2.Фукидид. История. [пер. Г. Стратановский]. М.: Азбука, 2016. 800 с.

3.История экономических санкций. URL:
<http://www.economicportal.ru/facts/sanctions.html>.

4.Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право. Підручник. Х.: Одиссей. 2008. 704 с.

5.Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: Учебник. М.: Изд-во БЕК. 1996. 432 с.

6.Устав Организации Американских Государств. URL:
http://lawrussia.ru/texts/legal_524/doc524a657x473.htm.

7.Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance. URL:
<http://www.oas.org/juridico/english/Treaties/b-29.html>.

8.Caminos H. The Role of the Organization of American States in the Promotion and Protection of Democratic Governance, Rd C 273 (1998).

9.Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 21.03.1964. URI:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048.

10. Завершення дипломатичної місії. URL:
<http://kimo.univ.kiev.ua/DKS/23.htm>.

11. Гердеген М. Міжнародне право. [пер. Р. Корнута]. К. К.І.С., 2011. 516 с.

12. Конвенція про закони та звичаї суходільної війни, від 18.10.1899. URL:
http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765.

Науковий керівник: викладач Природничо-гуманітарного коледжу
ДВНЗ «УжНУ» Пішта В. І.

ПИТАННЯ НЕРЕГЛАМЕНТОВАНІСТІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

Костик Е.В.,

студентка спеціальності «Право»

Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Півстоліття тому ніхто б не повірив, що сурогатне материнство можливе. Багато хто тепер вважає це неправильним та таким, що не належить до влади людини. Дехто називає це чудом і саме за його допомогою виходить із, здавалося б, безвихідної ситуації.

Сурогатне материнство – тема, яку церква засуджує, люди воліють оминати, юристи достеменно не вивчили, а законодавці не можуть правильно відповісти на всі питання врегулювання даного інституту.

У 1986 році в Луїсвіллі, США, народився хлопчик, якого виносила сурогатна мати... 25 років тому розпочався процес війни науковців із природою

за право давати шанс тим батькам, у котрих його не було. Але чи є в когось це право, окрім природи?

10–15% українських сімей страждають від безплідності, що можна віднести до прямих репродуктивних втрат. Кількість безплідних подружніх пар досягає близько 1 мільйона. Саме тому в наш час актуальність сурогатного материнства набирає обертів. Кожна нормальна людина хоче мати власну дитину, зі схожими рисами зовнішності, схожою вдачею. Кожен хоче знати, що його частинка залишиться на Землі. Правильно це чи ні, вирішувати кожному особисто, але сурогатне материнство існує, і його існування навряд чи припиниться, тому і законодавці, і юристи повинні відповідно реагувати на зміни в суспільному житті і бути готовими до регулювання цих змін у правовому аспекті.

Україна – одна з небагатьох країн світу, де використання більшості репродуктивних технологій, зокрема сурогатного материнства, повністю законне. Як зазначають сайти українських фірм, що надають послуги в сфері сурогатного материнства, то в цьому плані українські законодавці виявилися більш прогресивними, ніж їх європейські колеги, проте чи це прогресивність, чи аморальність також кожен повинен вирішувати сам. Звичайно, визнаючи існування сурогатного материнства, законодавець не зобов'язує нікого до нього вдаватися, він просто не ігнорує факт існування даної можливості і зобов'язаний її регулювати, проте, у світовій практиці більшість держав не лише не регулюють це питання, але й відкрито забороняють застосування сурогатного материнства. Таким чином, вони визначають загальносуспільну позицію власної країни.

Поняття сурогатного материнства не регулюється вітчизняним законодавством.

Сурогатне материнство — це одна з репродуктивних технологій. Згідно медичної термінології вона носить назву екстракорпорального запліднення або запліднення *in vitro* як один із методів подолання проблеми безпліддя, при якому репродуктивні клітини з'єднуються поза організмом. Отримані таким

чином ембріони деякий час ростуть в спеціальних умовах і потім переносяться в підготовлений організм жінки, яка буде їх виношувати [9, с. 73].

У Сімейному кодексі України (ст. 123, п. 2) закріплено положення про те, що у разі перенесення іншій жінці ембріона, зачатого подружжям, саме подружжя є батьками дитини, що народиться, у тому числі і в програмах сурогатного материнства.

Ст. 139 цього ж Кодексу передбачає заборону оспоровання материнства жінкою, яка народила дитину [3]. Дитина вважається такою, що походить від генетичних батьків, а сурогатна матір на законодавчому рівні повністю позбавлена прав на народжену нею дитину і постає абсолютно беззахисною перед українським судочинством, так як, на відміну від українського законодавства, майже у всіх країнах, що визнають сурогатне материнство, за виключенням ПАР, законодавець стає на сторону матері, яка виносила дитину.

На мою власну думку, дійсно аморальним є позбавляти права передумати ту матір, яка виносила дитину під серцем дев'ять місяців, і, якщо при всиновленні кажуть: «Не той, хто народив, а той, хто виховав», то, можливо, при сурогатному материнстві генетична приналежність також грає меншу роль, порівняно з тим зв'язком, який встановлюється між мамою та дитиною протягом дев'яти місяців спільного життя. Звичайно, кожен може відповісти, що вона розуміла, на що йшла і яку відповідальність брала на себе перед дитиною та її генетичними батьками, проте, в деяких випадках потрібно бути не стільки правим, скільки людяним. А забирати дитину від матері, яка її народила, без будь-якого права оскарження – це людяно?!

Проте повернемося до юридичної точки зору даного питання. Якщо звертатися до нормативно-правових актів, що регулюють сурогатне материнство, то тут слід виділити, безперечно, Сімейний кодекс України; медичний аспект сурогатного материнства в Україні регламентує наказ № 24 МОЗУ від 04.02.97 р. «Про затвердження умов та порядку застосування штучного запліднення та імплантації ембріона (ембріонів) та методів їх проведення» [5]; штучне запліднення та імплантація ембріона законодавчо

закріплені в статті 48 чинного Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [4]. Згідно з ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою.

Законодавство України на сьогоднішній день не має єдиного затвердженого закону щодо репродуктивного здоров'я, який би відповідав вимогам часу.

Порівнюючи із законодавством інших країн, що уже зазначалося, Україна – одна з небагатьох країн, де сурогатне материнство є легальним та регламентованим державою.

Сурогатне материнство заборонено законом в Австрії, Норвегії, Швеції, Франції, Італії, Швейцарії, Німеччині.

В інших державах (Греція, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, Іспанія) заборонене лише комерційне сурогатне материнство та не допускаються судові позови за такими угодами. Мусульмани, які передбачають чоловічу полігамію, схвалюють сурогатне материнство. У 2006 році в Китаї розпочато пропаганду проти сурогатного материнства [11, с. 34].

Та лише в Україні, ПАР та деяких штатах Америки держава стоїть на боці подружжя, а не на боці сурогатної матері при вирішенні судових позовів з даних питань.

Європейська практика має інший підхід: матір'ю дитини є жінка, що її народила [12, с. 25].

Як всі ми розуміємо, при сурогатному материнстві між учасниками встановлюються певні правові зв'язки і виникають відповідні правовідносини.

Сторонами цих правовідносин виступають: подружжя, сурогатна мама та лікувальний заклад, який буде проводити всі медичні процедури.

В кінці XX століття Європа зіткнулася з таким питанням, як легалізація одностатевих шлюбів. Слід звернути увагу на той факт, що деякі держави це зробили (Нідерланди, Бельгія, Греція та ін.).

Після цього одностатеві шлюби почали вимагати надання їм права брати участь у програмі сурогатного материнства. При чому, число таких гомосексуальних пар, які бажають стати батьками, все більш зростає.

Судовий приклад стосовно гомосексуальних пар і сурогатної матері (Україна та Бельгія). Дитина народилася від сурогатної матері – громадянки України. Замовниками виступала бельгійська пара гомосексуалістів, один із партнерів став біологічним батьком Самюеля, генетичною матір'ю виступила сурогатна матір. Протягом більш ніж дворічного періоду майбутні батьки хлопчика не могли забрати його через прогалину у врегулюванні бельгійського законодавства стосовно сурогатного материнства.

Після народження сурогатна матір відмовилася від дитини на користь батьків-замовників, генетичний батько був записаний батьком дитини. Проте через юридичні проблеми, які виникли у батьків у Бельгії, хлопчик не міг отримати дозволу на перетин кордону. Після народження за ним доглядали співробітники фірми, що займається підбором сурогатних матерів в Україні, пізніше його передали у Львівський дитячий будинок №1.

З дитячого будинку його забрав адвокат бельгійських батьків громадянин України Г. Раданович. Довгих два роки партнери робили все можливе, щоб вивезти дитину з України.

Вони пішли на крайні міри: весною 2010 року намагалися нелегально вивезти дитину за кордон. Виконавцями виступили дві жінки, громадянки Польщі та Бельгії. Вони були затримані на контрольно-пропускному пункті «Краківець». Виявилося, що у них не було жодних документів на дитину, хоча громадянка Польщі заявила, що Самюель – її син. Посередникам за «доставку» обіцяли винагороду – три тисячі євро. За рішенням суду вони змушені були покинути територію України. Іноземці пояснювали цей крок тим, що харківська фірма погрожувала передати дитину до дитячого будинку, тому вони боялися втратити сина назавжди.

Після того, як французькі та бельгійські ЗМІ широко висвітили дану проблему, влада Бельгії вирішила допомогти своїм громадянам. Відповідно до

рішення суду Міністр закордонних справ Бельгії доручила владі видати паспорт Самюелю. При цьому Міністр попередила щодо юридичних складнощів через невідповідність юридичної бази. Після цього Галицький районний суд міста Львова своїм рішенням дозволив вивезти громадянина України Самюеля Гілена до свого юридичного батька Лорана Гілена в Бельгію [10, с. 22-23].

У науковців часто виникають дискусії з приводу того, які відносини будуть виникати між даними сторонами: виключно сімейно-правові чи і цивільні? Варто розглянути це питання детальніше.

Отже, генетичними батьками дитини, народженої за допомогою сурогатного материнства, можуть стати лише особи, які перебувають у шлюбі, тобто в сімейному союзі жінки та чоловіка, зареєстрованому в державному органі реєстрації актів цивільного стану. Якщо вони не зареєстровані, тобто живуть у цивільному шлюбі, то на них покладається обов'язок зареєструвати свій шлюб відразу після народження дитини [13, с. 74].

Стороною даних правовідносин можуть виступати не лише громадяни України, але й іноземці, на яких покладається додатковий обов'язок: якщо батьками дитини, народженої сурогатною матір'ю, є іноземні громадяни, вони повідомляють адресу тимчасового проживання до моменту оформлення документів та виїзду з країни для здійснення патронажу спеціалістами з педіатрії та спостереження. Саме через те Україна стала так званим центром сурогатних мам у світі. Сурогатна матір – виключно повнолітня дієздатна жінка, яка має власну здорову дитину, за наявності добровільної, письмово оформленої згоди, а також за відсутності медичних протипоказань.

Наступним елементом суб'єктного складу виступає лікувальний заклад, проте, він є юридичною особою, а, як всі ми знаємо, специфікою сімейного права є те, що юридичні особи не виступають сторонами сімейних правовідносин, тут і виникає колізія, яку юристи намагаються оминати, називаючи лікувальний заклад квазіучасником. Отож, дані правовідносини мають комплексний характер.

Звичайно, так як наше законодавство далеко не повністю регулює питання сурогатного материнства, залишаючи осторонь багато нюансів, то головним документом в даному питанні є договір, який укладається між подружжям та сурогатною мамою, де вони обумовлюють всі можливі варіанти, з метою застереження від непередбачуваних ситуацій.

При сурогатному материнстві між зацікавленими сторонами укладається угода, яка може бути відплатною чи безвідплатною, тобто комерційною або некомерційною, в залежності, чи отримує сурогатна мати плату за надання таких послуг, чи їй просто відшкодовуються витрати, пов'язані з вагітністю, без матеріальної винагороди.

При тому, варто зазначити, що, якщо майбутня сурогатна мати заміжня, то на укладення даного договору повинна надаватися згода її чоловіка; ця умова є обов'язковою для дійсності договору. Згідно зі ст. 11 Постанови Пленуму Верховного суду України від 15.05.2006 № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів», особа, котра дала згоду на штучне запліднення своєї дружини, не має права оспорювати батьківство [7].

Даний договір укладається між сурогатною матір'ю та подружжям-замовником і має цивільно-правову основу. Проте тут виникає колізія, так як у ст. 3 Цивільного кодексу України сурогатна матір не зазначена як суб'єкт цивільного права. Третьою особою даного договору може виступати медичний заклад, де буде здійснюватися сама процедура, в деяких випадках з закладом може укладатися окремий договір.

При укладенні договору такого характеру найактуальнішими питаннями є: предмет договору, умови та порядок його виконання, порядок розрахунків між сторонами (у разі відплатності), права та обов'язки сторін, строк дії договору, відповідальність сторін, страхування, конфіденційність.

Отже, предметом даного договору будуть виступати послуги, які надаються сурогатною матір'ю з приводу народження дитини, проте не зайвим є передбачити такі моменти, коли дітей може бути двоє, або дитина може

народитися з вадами. Як тоді повинні поводитися сторони, і на кого буде покладена відповідальність за подальшу долю цих дітей, яким чином буде проводитися розрахунок з матір'ю, організм якої, виношуючи двох дітей, виснажить набагато більше та потребуватиме більшого догляду і часу для відновлення.

Умови, які регулюватимуться в договорі, мусять передбачати не тільки питання, що стосуються того часу, коли жінка вагітна (місце її проживання, порядок надання нею інформації про власний стан здоров'я та стан здоров'я майбутньої дитини, про те, в якому закладі, за яких умов буде вестися нагляд за сурогатною матрою, та де вона буде народжувати), а й про те, які відносини будуть між ними після народження дитини, чи можливим є такий варіант, що сурогатна мати буде навідувати дитину, чи мати до неї якесь інше відношення. Так як чинне законодавство не встановлює будь-яких обмежень, то сторони повинні самі подбати про те, щоб не упустити жодного важливого питання.

При регулюванні оплати даного договору важливими є дві сторони; це, по-перше, відшкодування всіх витрат матері під час вагітності, втрачений заробіток, кошти на її додаткове лікування чи навіть післяпологову реабілітацію; іншою стороною є ціна договору, якщо її можна так назвати. При умові, що це – відплатний договір, тобто наявне встановлення вартості послуг сурогатної матері, в середньому, майбутні батьки повинні будуть викласти за такого роду послуги близько 20 тисяч доларів [8].

Строк дії договору зазвичай не перевищує одного року, що зумовлюється специфікою відносин. Початком дії договору може бути момент імплантації генетичного матеріалу подружжя сурогатній матері, а моментом припинення – передача сурогатною матрою народженої дитини подружжю та виплатою їй винагороди.

При цьому істотне значення має те, що такий договір повинен укладатися саме до моменту зачаття дитини, оскільки, безумовно, договір про уступку вже зачатої або народженої дитини повинен визнаватися нікчемним як такий, що суперечить моральним засадам суспільства [13, с. 383]. Форма такого договору

повинна бути тільки письмовою і підлягати обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Кожна сторона, як і при звичайному договорі, має права та обов'язки.

Можливим пунктом договору є страхування життя дитини та сурогатної матері на час вагітності та пологів.

Сторони можуть передбачити взаємний обов'язок щодо зберігання конфіденційності, проте, згідно з п. 2.2 Наказу Міністерства юстиції від 13.11.2017 р. «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану», у разі народження дитини жінкою, якій було імплантовано зародок, зачатий подружжям, реєстрація народження проводиться за заявою подружжя, яке дало згоду на імплантацію. У цьому разі одночасно з документом, що підтверджує факт народження дитини цією жінкою, подається засвідчена нотаріусом її письмова згода на запис подружжя батьками дитини. При цьому в графі «Для відміток» робиться відповідний запис: «Матір'ю дитини згідно з медичним свідоцтвом про народження форми № 103/о-95 є громадянка (прізвище, ім'я, по батькові)». Тобто інформація про сурогатну матір дитини все таки буде зафіксована у документах про народження.

У договорі також мають бути визначені умови щодо зміни, розірвання договору як в односторонньому порядку, так і за згодою сторін. Крім того, має бути точно сформульовано наслідки невиконання або неналежного виконання сторонами умов договору.

Одним із найважливіших пунктів даного договору є пункт про відповідальність сторін у разі недотримання укладеної угоди. Хоч українське законодавство твердо стоїть на боці подружжя, проте сурогатна мати як повноцінна сторона договору також може диктувати свої умови і забезпечити себе від тої ситуації, коли законних підстав для повернення дитини вже не буде.

Доцільним також є зазначення поведінки сторін у випадках втрати дитини (через викидень, через умисне переривання вагітності сурогатною матір'ю), можливість відмови від договору генетичних батьків чи сурогатної

матері. У будь-якому разі слід вказати суму відшкодування для потерпілої сторони, умови і порядок його надання.

Варто зазначити, що після того, як сурогатна мама віддасть дитину батькам, договір вважається виконаним, і вона втрачає всі права на дитину, яких вона фактично і не мала, та несе відповідальність за неправомірні діяння стосовно дитини та її батьків відповідно до законодавства України.

Як ми бачимо, інститут сурогатного материнства є мало вивченим, і, так як в Україні даний вид репродуктивних технологій є дозволеним, то його законодавча регламентація також недостатня. Доки законодавство чітко не регламентує всі положення даного питання, доти сурогатне материнство в більшості випадків буде приводом для маніпуляцій та новим видом аморального бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР. *Верховна Рада України*. № 30. Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України*. №№ 40 – 44. Ст. 356.

3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Верховна Рада України*. № 21-22. Ст.135.

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19. 11.1992 р. № 2801-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2801-12>

5. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09. 2013 р. № 787. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>

6. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану: наказ Міністерства юстиції від 13.11.2017 р. № 3548/5. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/RE31251.html

7. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів:

постанова Пленуму Верховного суду України від 15.05.2006 р. № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>

8.Аблятіпова Н.А. Проблеми сурогатного материнства в Україні 2010. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1418/101/>

9.Ватрас В. А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 4. С. 72-75.

10.Коренга Ю. В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України: монографія. Луцьк: Вежа друк, 2015. 188 с.

11.Михальчук О. Правове регулювання сурогатного материнства в Україні. *Право України*. 2008. № 5. С. 34.

12.Міхєєва К. Правові аспекти визначення соціального материнства та батьківства. *Юридична газета*. 2003. 25.11. С. 25.

13.Сімейний кодекс України: наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Жилінкової. Харків: Ксилон, 2008. 855 с.

Науковий керівник: викладач-методист Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ» Гошовська О.І.

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОСОБУ» ТА «ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ»

Кухаревич А.В.,

студентка 3 курсу Навчально-наукового інституту права Університету
Державної фіскальної служби України

В Основному Законі нашої країни зазначено, що збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди не допускається, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Саме тому зміст поняття «інформація про особу» та його співвідношення з іншими законодавчими термінами, зокрема «конфіденційна інформація» та «персональні дані» потребують ретельного дослідження.

Деякі аспекти зазначеної проблематики були відображені у працях таких вчених, як: О.А. Дмитренко, Н.В. Камінська, А.В. Кардаш, Р.С. Концевой, О.О. Серебряник та інших.

Ключовими при дослідженні даного співвідношення є Закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та «Про захист персональних даних». Пряме визначення інформації про особу вказане лише в ЗУ «Про інформацію». Так, відповідно до ч. 1 ст. 11 цього закону, інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Тобто, інформація про особу ототожнюється з персональними даними.

Необхідно зазначити, що вказані закони пояснюють термін «інформація про особу» в контексті терміну «конфіденційна інформація». Так, відповідно до ч. 2 ст. 21 ЗУ «Про інформацію», «конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень».

Положення ч. 2 ст. 11 зазначеного закону до конфіденційної інформації відносить інформацію про фізичну особу (дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, адресу, дату і місце народження) [1]. Тобто, будь-яка інформація про особу називається конфіденційною.

Норма ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» визначає конфіденційною інформацію, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов [2]. Тобто, на відміну від ЗУ «Про інформацію», згадка про будь-яку інформацію про особу як конфіденційну тут вже відсутня.

Згідно зі ст. 2 ЗУ «Про захист персональних даних» персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Також у ч. 2 ст. 5 цього закону зазначено, що персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою [3].

Отже, відповідно до ЗУ «Про інформацію», будь-які персональні дані (інформація про фізичну особу) вважаються конфіденційною інформацією, тобто інформацією з обмеженим доступом. Проте, дещо вужчим до конфіденційної інформації є підхід, що знаходиться в ЗУ «Про доступ до публічної інформації» та в ЗУ «Про захист персональних даних».

Фактично український законодавець вживає поняття «інформація про фізичну особу» і «персональні дані» як синоніми. Законодавець ототожнює інформацію про фізичну особу та її персональні дані [4, с. 79].

Необхідно зазначити, що в законодавстві містяться й інші визначення. Так у ст. 10 ЗУ «Про звернення громадян» [5], у ст. 59 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» [6] та абз. 2 ч. 1 ст. 302 Цивільного кодексу України [7] вживаються терміни «персоніфікована інформація», «таємниця особистого життя людини», «таємниця обставин особистого життя», «інформація

персонального характеру» та «інформація про особисте життя фізичної особи», що створює додаткову плутанину в розмежуванні термінів.

В теорії інформаційного права існують такі варіанти співвідношення понять «інформація про особу» та «персональні дані»:

1) персональні дані можуть бути особливим підвидом загального поняття «інформація про особу»;

2) поняття «інформація про особу» і «персональні дані» фактично збігаються [8, с. 107].

Так, наприклад, О.А. Дмитренко вважає, що поняття «персональні дані», тобто, будь-яка інформація, що стосується ідентифікованої фізичної особи або фізичної особи, яку можна ідентифікувати, є тотожним поняттю «інформація про особу» [9, с. 4].

Підхід, відповідно до якого інформація про особу є ширшим поняттям, ніж персональні дані, підтримує Конституційний Суд України, що у Рішенні від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 Суд зазначив: «інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною».

Таким чином, Конституційний Суд України розглядає інформацію про особисте та сімейне життя особи як вужче за змістом, ніж поняття «інформація про особу», а інформацію про особисте та сімейне життя називає «конфіденційною інформацією про особу». Тобто, фактично суд ототожнив поняття «інформація про особисте і сімейне життя» та «персональні дані» [10, с. 25-26].

Згідно з положеннями Конвенції Ради Європи «Про захист особистості у зв'язку з автоматичною обробкою персональних даних» № 108 від 28 січня 1981 року персональними даними є «будь-які відомості про фізичну

особу...» [11]. Отже, згідно з міжнародними нормами, персональними даними є усі відомості про фізичну особу (якщо вона є ідентифікованою або може бути конкретно ідентифікованою), а не лише відомості про особисте і сімейне життя.

Таким чином, якщо фізична особа не ідентифікована (конкретно не визначена) і не може бути ідентифікована (конкретно визначена), то інформація, що стосується такої особи, не є персональними даними. Тобто, використання в ЗУ «Про захист персональних даних» поняття «знеособлені персональні дані» є невиправданим, адже знеособлення персональних даних – це вилучення відомостей, які дають змогу ідентифікувати особу, саме тому персональні дані не можуть залишатися персональними даними в значенні, наведеному в цьому законі, як знеособлені. В такому разі необхідно стверджувати не про знеособлені персональні дані, а про знеособлену інформацію про фізичну особу (фізичних осіб).

Отже, інформація про особу поділяється на персоніфіковану інформацію, яка ідентифікує особу або за допомогою якої особа може бути ідентифікована, та неперсоніфіковану, за допомогою якої особу ідентифікувати неможливо. Саме персоніфікована інформація є персональними даними. Закон захищає лише персональні дані, а не анонімну інформацію про особу, оскільки без ознак ідентифікації, персоналізації правовий захист стає неможливим і втрачає сенс. Саме тому, дуже часто говорячи про інформацію про особу та її правовий захист, мають на увазі лише один її різновид – персональні дані.

Терміни «інформація про особу» та «інформація про приватне (особисте і сімейне) життя» змістовно є дуже близькими. Проте інформація про недоторканність приватного життя не охоплює всі персональні дані особи, оскільки може існувати безліч інших даних, які дозволяють ідентифікувати особу, але не будуть пов'язані з її особистим і сімейним життям. Так само й інформація про приватне життя не завжди може існувати у формі, що дозволяє ідентифікувати особу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657 - XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.11 р. №2939 - VI // Голос України. – 2011. – № 24.
3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.10 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34.
4. Серебряник О. О. Інформація про особу як об'єкт цивільних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2016. 209 с.
5. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47.
6. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 10.
7. Цивільний кодекс України. Від 16 січня 2003 р. № 435-IV. 3 подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2003. - № 40-44.
8. Камінська Н. В. Захист персональних даних : проблеми внутрішньодержавного, наднаціонального і міжнародно-правового регулювання // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. 2015. № 3. С. 106–114.
9. Дмитренко О. А. Право фізичної особи на власні персональні дані в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2010. 19 с.
10. Концевой Р. С. До питання визначення поняття «персональні дані» // Інформація і право. 2012. № 2. С. 23–28.
11. Конвенція Ради Європи РЄ «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» № 108 від 28 січня 1981 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, с.н.с., професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету Державної фіскальної служби України Литвин Н.А.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Лізнiченко Є. М.,

студентка 3 курсу Навчально-наукового інституту права Університету
Державної фіскальної служби України

Стаття присвячена висвітленню особливостей конфіденційної інформації. Зорієнтовано увагу на проблемних питаннях конфіденційної інформації та шляхів їх вирішення.

Ключові слова: конфіденційна інформація, Закон України «Про інформацію», законодавче регулювання.

Стаття посвящена рассмотрению особенностей конфиденциальной информации. Ориентировано внимание на проблемных вопросах конфиденциальной информации и путей их решения.

Ключевые слова: конфиденциальная информация, Закон Украины «Об информации», законодательное регулирование.

The article is devoted to highlighting the features of confidential information. The focus is on problematic issues of confidential information and ways to solve them.

Key words: confidential information, the Law of Ukraine "On information", legislative regulation.

Постановка проблеми.

На сьогодні інтереси держави в інформаційній сфері визначаються створенням умов для гармонійного розвитку української інформаційної інфраструктури, для реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина у сфері отримання інформації, користування нею з метою забезпечення непорушності конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності України, встановлення політичної, економічної та соціальної стабільності, в безумовному забезпеченні законності і

правопорядку, розвитку рівноправного і взаємовигідного міжнародного співробітництва на основі партнерства [1].

Так як конфіденційна інформація є основною складовою інформаційної, то питання, що стосуються забезпечення інформаційної безпеки в електронній системі, є на сьогодні актуальними. Це спричинено накопиченням, обробкою, передачею та збереженням великого об'єму інформації.

Актуальність теми.

Значні здобутки у розробку системи захисту конфіденційної інформації внесли такі науковці та практики, як: Б. В. Коваленко, В. Ф. Коломієць, А. В. Костін, А.А. Кочетков, Б.В. Кузьменко, А. І. Марущак, В. А. Ліпкан, А.В. Манойло, В. С. Цимбалюк.

Проте, на сьогодні існує низка проблем, у зв'язку з чим питання конфіденційної інформації залишається таким, що потребує удосконалення.

Стан дослідження. Для більш детального розгляду питання варто сформулювати власну думку саме щодо визначення терміну «конфіденційна інформація», спираючись на положення нормативних актів та думки науковців.

Так, відповідно до тлумачного словника, термін «конфіденційний» означає такий, «який не підлягає розголосі; таємний, довірчий» [2, с. 570]; суто приватний, секретний [3, с. 885].

Ч. 2 ст. 30 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» конфіденційну інформацію визначає, як відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб та розповсюджуються за їх бажанням відповідно з передбаченими ними умовами»[4].

Отже, поняття «конфіденційна інформація» включає в себе приватні відомості, які перебувають у володінні та розпорядженні відповідних суб'єктів лише за їх бажанням.

Для розуміння особливостей захисту інформації найрозповсюдженішими випадками його порушення конфіденційності у сфері комп'ютерних злочинів

є:

- 1) надання фіктивних документів, що відкривають доступ до даних;
- 2) зміна коду/адреси технічного пристрою;
- 3) несанкціоноване ведення запису;
- 4) привласнення чужого імені;
- 5) крадіжка носія інформації.

Також існують інші види злочинних посягань щодо інформації, а саме:

- комп'ютерний абортж – нелегальний доступ до мережі та комп'ютеру;
- перехват – протиправний перехват інформації з використанням технічних засобів;
- логічна бомба – таємне вбудовування відповідних команд, які спрацьовують в один день;
- троянський кінь – введення в чужу програму команд, що зберігають попередню працездатність, без відома власника.

Перелічені порушення щодо захисту конфіденційної інформації, як правило, призводять до блокування, знищення та неможливості подальшого її використання.

Також велику небезпеку для інформації представляють комп'ютерні віруси.

Щодо самого поняття, комп'ютерний вірус є спеціальною програмою, яка дозволяє приписати себе до інших програм, розмножується та породжує нові віруси для виконання різних небажаних дій на комп'ютері [5, с. 189-238].

У контексті цього варто виокремити механізми захисту конфіденційної інформації, які поділяються на організаційні та технічні.

Організаційні - спрямовані на обмеження та попередження фізичного неправомірного доступу до документів, які містять конфіденційну інформацію, включаючи й електронну.

Технічні ж, у свою чергу, означають використання програмно-технічних засобів, які обмежують доступ до конфіденційної інформації співробітників підприємницьких організацій.

Якщо детальніше розглянути технічні механізми захисту інформації, то доцільно виділити наступні напрями:

- контроль за включенням живлення та належним функціонуванням програмного забезпечення;
- шифрування зв'язку;
- використання паролів;
- контроль за роботою апаратури.

Власник інформації зазвичай обмежується юридичним підтвердженням угод про нерозголошення та збереження конфіденційності інформації. Проте, як показує практика, цих дій іноді недостатньо для забезпечення захисту даних.

Для повного забезпечення захисту відомостей суб'єкт господарської діяльності повинен мати затверджений перелік конфіденційної інформації, положення про режим конфіденційності, з передбаченими детальними заходами щодо збереження конфіденційної інформації, адекватними існуючим обставинам (ст. 505 ЦКУ), з якими повинна бути ознайомлена особа, що отримує конфіденційну інформацію [6].

У разі ж випадку недотримання власником таких заходів, всі угоди про нерозголошення не породжують права та обов'язки у сторін.

Охорона такої інформації здійснюється «в інтересах національної безпеки», оскільки може завдати «шкоди безпеці та інтересам держав Договірних сторін». Основоположний нормативно-правовий акт, що визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності, - Закон України «Про основи національної безпеки України». Він не містить конструкції «інтереси національної безпеки», натомість законодавець в цьому акті оперує такими поняттями, як «національні інтереси», «пріоритети національних інтересів», «життєво важливі інтереси» тощо [9].

Досліджуючи способи захисту конфіденційності особи, можна стверджувати, що найкращим є анонімність її роботи в Інтернет-мережі. Для приховання своєї діяльності в Інтернеті користувач може використовувати проксі-сервери або ж анонімайзери. Такі програми приховують дані про осіб, які отримують інформацію.

Наступним способом захисту анонімності і власної інформації є шифрування. Велика кількість програм використовують поширені шифрувальні алгоритми, які практично не мають можливості захистити дані від професійних хакерів, але добре впораються із захистом даних від простих користувачів або недосвідчених хакерів.

Також необхідно звернути увагу на інтернет-платежі. Користувач для забезпечення захисту своїх даних має купити домашній термінал, по можливості не передаючи інформацію іншим ресурсам.

Для захисту авторського права пошуковими системами була створена антиплагіат-система. Спеціальна програма – індексатор – виконує певні дії для переведення веб-сторінки до бази пошуковика. Якщо така програма знаходить схожі дані веб-сторінки з іншою інформацією, то такий збіг вважається плагіатом.

З боку власників веб-ресурсів також ведеться захист конфіденційності шляхом введення текстових полів, неактивних для виділення, або таких, які за технічних причин не можна скопіювати.

На даний час найпопулярнішим видом захисту комп'ютерних ігор, фільмів та програм є DRM-захист, зокрема захисні алгоритми компанії Denuvo. Так, щоб користуватись програмними продуктами чи комп'ютерними іграми, потрібно активувати продукт у спеціальному сервісі, який через підключення до Інтернету постійно перевіряє наявність ліцензійного ключа продукту. У випадку порушення робота програми припиняється або стає некоректною. Даний метод є дуже ефективним, проте потребує постійної підтримки з боку розробників, адже зловмисники знаходять нові способи його обходу практично кожного дня. [7, с. 4]

Однак, у наш час підприємці, які залежать від провокаційних дій інших суб'єктів, уникають розголошення щодо неправомірного втручання в їхні комп'ютерні системи. Це спричинено уникненням розповсюдження відомостей щодо незахищеності електронних баз фірм, банків та компаній.

ВИСНОВКИ

Розглянувши особливості захисту конфіденційної інформації, ми прийшли до наступних висновків.

По-перше, «конфіденційну інформацію» доцільно розуміти як приватні відомості, що перебувають у власності окремих юридичних та фізичних осіб, та розпоряджаються лише за їх бажанням.

По-друге, серед найрозповсюдженіших випадків порушення конфіденційності є: надання фіктивних документів, що відкривають доступ до даних, зміна коду/адреси технічного пристрою, несанкціоноване ведення запису, привласнення чужого імені, крадіжка носія інформації.

Наступною особливістю є те, що існує всього 2 механізми захисту такої інформації, серед яких: технічний та організаційний.

Організаційний поєднує в собі обмеження фізичного неправомірного доступу, технічний, у свою чергу, включає використання програмно-технічних засобів.

Найбільш популярним є технічний засіб, до складу якого входять: контроль за включенням живлення та належним функціонуванням програмного забезпечення, шифрування зв'язку, використання паролів, контроль за роботою апаратури.

Таким чином, для підвищення рівня забезпечення конфіденційної інформації необхідно, щоб кожна організація, яка має намір захистити свою інформацію належним чином, повинна сформувати перелік заходів, направлених на вирішення вказаної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кузьменко Б. В. Захист інформації. Ч. 1. Організаційно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки Б. В. Кузьменко, О. А. Чайковська. – К. Вид. відділ КНУКІМ, 2009. – 83 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с. : іл.

3. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. укладачі В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : АКОНІТ, 1998. – Т. 1. – 926 с.

4. Закон України «Про інформацію» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 48, ст.650 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

5. Тагинцев А.Н. Информационные компьютерные преступления в современном обществе // Вестник Воронежского института МВД России. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ин-та МВД России, 2002, № 2 (11). – С. 128- 134.

6. Цивільний Кодекс України(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

7. Аналіз технічних способів захисту конфіденційності та авторських прав в мережі інтернет мельник р.в. andriiv.i.v удк 004.42

8. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №48. — Ст. 650.

9. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, с.н.с., професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету Державної фіскальної служби України Литвин Н.А.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 307, 309 КК УКРАЇНИ

Мазар Р.М.,

студентка 3 курсу юридичного факультету
Ужгородського національного університету

Мета статті. Дослідити об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивні ознаки злочинів, передбачених ст. 307, 309 КК України

Для кваліфікації діяння як злочинного, необхідно встановити склад злочину. Склад злочину – це органічна єдність всіх його елементів. Склад злочину являє собою замкнений ланцюг, в якому кожна ланка являється одною із необхідних умов кримінальної відповідальності, встановленою й обумовленою даним складом злочину. Діяння є суспільно небезпечним лише при наявності всіх необхідних об'єктивних і суб'єктивних умов кримінальної відповідальності [1, с. 116].

Тому, щоб розглядати діяння, передбачені ст. 307, 309 КК України, як злочинні, необхідно визначити склад злочину та встановити всі об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

Родовим об'єктом вищезазначених злочинів є суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, здоров'я населення [2].

Об'єктивна сторона складів злочинів, передбачених статтями 307 та 309 КК України, характеризується суспільно небезпечними діяннями у вигляді незаконного: 1) виробництва; 2) виготовлення; 3) придбання; 4) зберігання; 5) перевезення; 6) пересилання; 7) збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (тільки для ст. 307 КК України) [3].

Питання розкриття термінів «виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання» регулюється Пленумом Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» під виробництвом наркотичних засобів, психотропних речовин розуміють усі дії, пов'язані з серійним одержанням наркотичних засобів, психотропних речовин з хімічних речовин та (або) рослин, включаючи відокремлення частин рослин або наркотичних засобів, психотропних речовин від рослин, з яких їх одержують [4].

Незаконне виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин - це всі дії (включаючи рафінування, підвищення в препараті концентрації наркотичних засобів і психотропних речовин чи їх переробку), здійснені всупереч встановленого законом порядку, у результаті яких на основі наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин одержуються готові до використання та (або) вживання форми наркотичних засобів, психотропних речовин або лікарські засоби, що їх містять, чи інші наркотичні засоби, психотропні речовини. Під незаконним виготовленням прекурсорів слід розуміти процес їх одержання з відповідної вихідної сировини будь-яким способом, у будь-якому вигляді (порошку, рідини, суміші тощо), приготування шляхом змішування різних хімічних препаратів або хімічного синтезу (реакції) [5].

Незаконне виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин утворює закінчений склад злочину з моменту, коли почали вчинятися дії, спрямовані на одержання таких засобів чи речовин, готових до вживання, або на рафінування чи підвищення у препаратах їх концентрації [5].

Незаконним придбанням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів є їх купівля, обмін на інші товари або речі, отримання як плати за виконану роботу чи надані послуги, позики, подарунка або сплати боргу, привласнення знайденого. Це може бути також збирання залишків

наркотиковмісних рослин на поживних земельних площах після зняття з них охорони, на земельних ділянках громадян, а також збирання таких дикорослих рослин чи їх частин на пустирях. Не визнається незаконним придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів за виданим на законних підставах рецептом лікаря, а також відповідно до чинного законодавства – під час оперативної закупки. В таких випадках у діях осіб, які придбали ці засоби і речовини, складу злочину немає [6, с. 562].

Під незаконним зберіганням потрібно розуміти будь-які умисні дії, пов'язані з фактичним незаконним перебуванням наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів чи прекурсорів у володінні винної особи (вона може тримати їх при собі, у будь-якому приміщенні, сховищі або в іншому місці). Відповідальність за незаконне зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів настає незалежно від його тривалості [5].

Незаконне перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів полягає в умисному переміщенні їх будь-яким видом транспорту в межах території України з порушенням порядку і правил, установлених чинним законодавством. Від перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів слід відрізнити їх перенесення з одного місця в інше, під час якого транспорт не використовується. Такі дії мають розглядатись як зберігання цих засобів і речовин [5].

Пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин полягає у переміщенні їх у просторі шляхом відправлення з одного пункту в інший поштою, багажем, посильним тощо. Тобто, відмінністю пересилання від перевезення та від перенесення є використання певних осіб: як фізичних, так і юридичних, які виконують функцію фізичного переміщення предмету злочину з одного кінця до іншого, що здійснюється у вигляді відправлення багажем або поштою. Закінченим злочин вважається з моменту відправки, незалежно від того, чи отримав адресат наркотичні засоби або психотропні речовини, чи ні.

Якщо ж особа була затримана при оформленні документів на відправку, то його дії належить кваліфікувати як замах на пересилання (статті 15 і 307 КК України) [1, с. 119].

Суб'єктивні ознаки злочинів, передбачених ст. 307, 309 КК України.

Суб'єкт злочину за ст. 307, 309 КК України – загальний. А при вчиненні злочину із залученням неповнолітнього або малолітнього, відповідно до частин 2, 3 ст. 307 КК України, та щодо малолітнього, відповідно до частини 3 ст. 307, суб'єктом може бути лише повнолітня особа [1, с. 119].

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 307 КК України, характеризується прямим умислом і метою збуту при виробництві, виготовленні, придбанні, зберіганні, перевезенні або пересиланні особою наркотичних засобів, психотропних речовин, або їх аналогів. Про умисел на збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів може свідчити як відповідна домовленість з особою, яка придбала ці засоби чи речовини, так і інші обставини, зокрема: великий або особливо великий їх розмір, спосіб упакування та розфасування, поведінка суб'єкта злочину, те, що особа сама наркотичні засоби або психотропні речовини не вживає, але виготовляє та зберігає їх, тощо. При цьому, слід мати на увазі, що відповідальність за збут таких засобів і речовин настає незалежно від їх розміру [8].

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 309 КК України, характеризується прямим умислом. Поняття «без мети збуту» означає, що винна особа, яка незаконно виробляє, виготовляє, придбаває, зберігає, перевозить чи пересилає наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, не мала за мету безоплатно чи за винагороду в будь-якій формі передати їх у розпорядження іншій особі [8].

Тому, варто відмітити, що відмінними у аналізованих складах злочинів є ознаки суб'єктивної сторони, а точніше, мета вчинення злочину. Так, склад злочину, передбачений ст. 307 КК України, характеризується спеціальною метою, якою є збут наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів;

для суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 309 КК України, характерною є будь-яка мета вчинення злочину, за винятком мети збуту [3, с. 307].

У більшості випадків злочин, передбачений ст. 307 КК України, вчинюється з корисливих мотивів і з корисливою метою. Мотиви поведінки для кваліфікації значення не мають.

Висновки. Отже, злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів – це діяння, які створюють загрозу заподіяння шкоди або заподіюють фактичну шкоду здоров'ю невизначеного кола осіб від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Об'єктом злочинів, передбачених ст. 307, 309 КК України, є правовий режим обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, під яким розуміються види діяльності, пов'язані з: культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини; розробкою, виробництвом, виготовленням, зберіганням, розподілом, перевезенням, пересиланням, придбанням, реалізацією, відпуском, ввезенням на територію України, вивезенням з території України, використанням, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до Переліку, що дозволяються та контролюються згідно з чинним законодавством.

Об'єктивна сторона злочинів, передбачених ст. 307, 309 КК України описана як вичерпний перелік альтернативних форм злочинної поведінки, а саме незаконні: 1) виробництво; 2) виготовлення; 3) придбання; 4) зберігання; 5) перевезення; 6) пересилання; 7) незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, який характерний лише для ст. 307 КК України.

Суб'єкт злочинів, передбачених ст. 307, 309 КК України, – загальний, тобто фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наступати кримінальна відповідальність, а це – 16 років.

Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст. 307, 309 КК України, характеризується прямим умислом. Різницею у суб'єктивній стороні даного виду діяння є питання, пов'язане зі збутом. Так, для ст. 307 КК України характерним є те, що зазначені діяння вчиняються з метою збуту при виробництві, виготовленні, придбанні, зберіганні, перевезенні або пересиланні особою наркотичних засобів, психотропних речовин, або їх аналогів. А для ст. 309 КК України характерним є те, що діяння вчиняються без мети збуту, тобто особа, яка незаконно виробляє, виготовляє, придбаває, зберігає, перевозить чи пересилає наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, не мала за мету безоплатно чи за винагороду в будь-якій формі передати їх у розпорядження іншій особі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лиска П.О. Проблематика та прогалини диспозиції та санкції основного складу злочину, передбаченого статтею 307 Кримінального Кодексу України. Scientific Journal «ScienceRise». Юридичні науки. 2014. № 1(1). С.114-126.

2.Новікова К. Ю. Особливості притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинені злочини, передбачені ст. 307 і ст. 309 КК України та відмежування від адміністративної відповідальності. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1884/>.

3. Луцак О. О. Відмежування складів злочинів, передбачених статтями 307 та 309 КК України, від складів злочинів, передбачених статтями 314, 315 та 317 КК України. Митна справа. 2014. № 3(93). С. 304-309. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/40676/%CB>.

4.Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 10. Ст. 60.

5.Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова

Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 / Верховний Суд України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02?lang=en>.

6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / за ред. колегією: В. Я. Тацій (гол.) та ін.; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. Т. 17. 1064 с.

7. Крут К. О. Поняття збуту наркотичних засобів та його місце у незаконному наркообігу. Форум права. 2013. № 1. С. 525-531

8. Коментар до КК України. URL: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/uk.html>.

Науковий керівник: викладач ДВНЗ «УжНУ» Вишневська М.М.

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ЯК ГАРАНТ МИРНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Мазур Т.І.,

студентка групи ПР-32

Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Міжнародний суд є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй, який розв'язує міждержавні спори і надає консультативні висновки [4].

Ідея створення Міжнародного суду ООН виникла у 1942 році під час Другої світової війни. На той час Постійна палата міжнародного правосуддя вже майже перестала функціонувати, а необхідність приймати рішення для судового розв'язання багатьох міжнародних спорів і спірних питань вимагала

створення нового міжнародного судового органу. Задекларували цей намір Державний секретар США та міністр закордонних справ Великобританії.

Пріоритетом було та залишається мирне вирішення спорів. Сторони, що беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого може загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеці, повинні, в першу чергу, намагатися вирішити конфлікт шляхом переговорів, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів, іншим мирним засобом за своїм вибором, про що говориться у статті 33 Статуту [1].

Міжнародно-правовою основою діяльності Міжнародного суду ООН є, насамперед, положення розділу 14 Статуту ООН, Статут Міжнародного суду ООН, а також його регламент.

Міжнародний суд ООН складається з 15-ти незалежних суддів, обраних незалежно від їх громадянства, які відповідають вимогам, що ставляться для призначення їх на вищі судові посади, або є юристами із визнаним авторитетом у галузі міжнародного права. Серед них не може бути громадян однієї і тієї ж держави [1].

З метою забезпечення незалежності суддів безпосереднє висунення кандидатури здійснюється не урядами держави. Статут Міжнародного суду ООН передбачає, що члени суду обираються Генеральною Асамблеєю і Радою Безпеки з-поміж осіб, внесених до списку за пропозицією національних груп Постійної палати Третейського суду.

Члени Міжнародного суду ООН обираються терміном на дев'ять років з можливістю переобрання. Кожні три роки відбувається оновлення однієї третини складу суду.

Члени суду не мають права виконувати будь-які політичні чи адміністративні обов'язки, не можуть бути представниками, повіреними чи адвокатами у будь-яких справах, а також не можуть брати участь у розв'язанні будь-якої справи, в якій вони раніше брали участь як представники, повірені або адвокати будь-якої зі сторін чи будь-яким іншим способом. Слід особливо

наголосити на тому факті, що після свого обрання вони не представляють ані уряди своєї країни, ані будь-яку іншу владу [5].

Згідно зі ст. 22 Статуту, місцеперебуванням суду є м. Гаага (Нідерланди). Голова та Секретар суду зобов'язані проживати в Гаазі, водночас, Статут не містить імперативної вимоги щодо проживання інших членів суду в місті перебування, але на практиці більшість суддів також проживають в Гаазі [4].

Міжнародний юридичний процес у Міжнародному суді ООН відбувається на підставі міжнародного процесуального права. До ведення суду належать усі справи, які будуть передані йому сторонами, і всі питання, спеціально передбачені Статутом ООН або чинними міжнародними договорами та конвенціями.

Суд розв'язує міжнародні спори лише між незалежними і суверенними державами-суб'єктами міжнародного публічного права. Міжнародний Суд може розглядати справу лише в тому разі, якщо сторони спору певним чином висловили свою згоду на те, щоб стати стороною судового розгляду. Тобто держава не може просто подати позов проти іншої держави до міжнародного суду, як це робиться в національну праві. Така ситуація пояснюється тим, що фундаментальними принципами міжнародного публічного права є принцип суверенної рівності держав та принцип мирного розв'язання міжнародних спорів [2].

Держава, яка є стороною у справі, що розглядається Міжнародним судом ООН, і не має у складі суду судді, який є її громадянином, може вибрати суддю *ad hoc* для цієї конкретної справи. Суддя *ad hoc* не обов'язково повинен бути громадянином держави, яка його обрала.

Судочинство складається з двох частин: письмової та усної. При письмовому судочинстві у ході розгляду справи сторонами складаються наступні документи: повідомлення Суду та сторонам про порушення справи, меморандуми (письмовий виклад позиції сторони спору), контрмеморандуми (письмовий виклад позиції іншої сторони спору) і, якщо вимагається,

відповідей на них, та всіх підтверджуючих їх документів. Ці повідомлення передаються через Секретаря в порядку та строки, встановлені судом [4].

Усне судочинство відбувається, як правило, у формі публічного слухання. Сторони зобов'язані виступати у процесі через своїх офіційних представників. На практиці виконання цієї функції доручається, зазвичай, юридичним консультантам відповідних зовнішньополітичних відомств. Крім цього, сторони часто користуються допомогою повірених та адвокатів і, за загальним правилом, залучають експертів із міжнародного права з досвідом участі в міжнародних судових процесах [5].

На будь-якій стадії судочинства Міжнародний суд ООН вправі за клопотанням однієї зі сторін або за власної ініціативи вжити тимчасових заходів для попередження шкоди правам будь-якої сторони в період розгляду справи [4].

На кожному судовому засіданні ведеться протокол, що підписується Секретарем та Головою суду. Наради суду відбуваються у закритому засіданні і зберігаються у таємниці. Всі питання вирішуються більшістю присутніх суддів, а у випадку розділення голосів порівну, голос Голови або його заступника дає перевагу. Рішення суду повинно містити обґрунтування. Рішення підписується Головою та Секретарем суду й оголошується у відкритому засіданні після належного повідомлення представників сторін [5].

Важливим процесуальним принципом міжнародного правосуддя є принцип, встановлений у ст. 59 Статуту МС ООН, – рішення суду обов'язкове лише для сторін, що беруть участь у справі, і лише у даній справі.

Рішення Міжнародного суду ООН є остаточним і не підлягає оскарженню. У випадку спору щодо змісту або обсягу рішення його тлумачення здійснюється Судом на вимогу будь-якої сторони. Прохання про перегляд рішення може бути заявлене лише на підставі нововиявлених обставин, які за своїм характером можуть вплинути на вирішення справи, і які при винесенні рішення не були відомі ні суду, ні стороні, що просить про перегляд, за умови, якщо така необізнаність не була наслідком необережності [4].

За невиконання будь-якою стороною рішення Міжнародного суду ООН інша сторона може звернутися до Ради Безпеки ООН, яка може, якщо визнає це необхідним, зробити рекомендацію або прийняти рішення про застосування заходів для виконання рішення. Але слід зауважити, що Рада Безпеки ООН ні в якому разі не здійснює функцій судового виконавця. Вона вдається до таких дій лише в тому разі, коли вважає, що невиконання рішень Міжнародного суду може загрожувати міжнародному миру та безпеці.

Статут ООН надає право Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки запитувати від Міжнародного суду консультативні висновки з будь-якого юридичного питання. Крім того, Генеральна Асамблея може дозволити іншим органам ООН і її спеціалізованим установам запитувати консультативні висновки суду з юридичних питань, що виникають у межах їхньої компетенції. Незважаючи на те, що консультативні висновки суду не мають юридично обов'язкової сили для органів (установ), що його запитали, загалом, вони виконуються.

Що стосується відносин України з Міжнародним судом ООН. У 2004 році стороною спору, що розглядався Міжнародним судом ООН, уперше у своїй історії стала Україна. Проблема делімітації морських просторів біля острова Зміїний у західній частині Чорного моря є однією з тих, що суттєво ускладнювали відносини між Україною та Румунією.

У 90-х роках питання повернення острова Зміїний до складу Румунії піднімали румунські націоналісти. Та й визначення морського простору за межами територіальних вод обох держав також залишалося відкритим.

У 1997 році було підписано базовий політичний договір про співпрацю між Румунією та Україною, але питання делімітації так і залишилося нерозглянутим. Повернення територій стало актуальним для румунської сторони 2001 року, коли Чорноморнафтогаз виявив у 40 кілометрах на південь від острова значні поклади вуглеводнів.

Двосторонні переговори з Україною не дали результатів, і роботу над угодою про делімітацію континентального шельфу та виключних економічних зон обох країн так і не доведено до кінця.

16 вересня 2004 року Румунія передала на розгляд Міжнародного суду ООН питання про делімітацію континентального шельфу і виняткових економічних зон між двома країнами. Румунська сторона наполягала, що Зміїний – не острів, а скеля. Основним аргументом є відсутність ресурсів води на острові та неможливість життєдіяльності на острові. Для визнання Зміїного островом українська влада набудувала навколо маяка прикордонний пункт, пошту, церкву тощо і поселила на острів 53 мешканці, назвавши це все гордим ім'ям – селище Біле (Кілійський район, Одеська область).

По суті, найважливішим для України було, по-перше, підтвердити статус Зміїного як острова і, по-друге, включити його до складу прибережної лінії України.

При делімітації континентального шельфу другий висновок дав би можливість через визначення середньої лінії збільшити територію виключної економічної зони України, у якій наша держава могла б спокійно вести господарську діяльність.

З лютого 2009 року Міжнародний суд вирішив, що Зміїний є островом, але замість 200 миль економічної зони навколо нього Україна отримала лише 12 миль, тобто можна констатувати фактичну поразку України щодо морського шельфу.

Гаазьким судом питання статусу острова і його приналежності було вирішене позитивно для української сторони, а щодо прибережної частини європейський суд став на бік румунів.

Гаазький суд, який мав би розв'язати проблему острова і поставити в ній остаточну крапку, виніс досить суперечливе рішення, яке лише тимчасово розрядило ситуацію. Справа в тому, що родовища нафти й газу навколо острова, розміщені настільки близько одне від одного, що це неминуче призведе до конфліктних ситуацій. Адже, викачуючи вуглеводні кожна на своїй території, обидві держави будуть розробляти одне й те ж родовище [3].

Ще одним приводом для встановлення відносин України з Міжнародним судом ООН став збройний конфлікт на сході України і питання расової

дискримінації в Криму. 16 січня 2017 року Україна порушила справу у Міжнародному суді ООН проти Російської Федерації, звинувачуючи її в порушенні Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 року і Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 року. Обидві держави є учасниками цих міжнародних-правових документів.

6-9 березня відбулися слухання у справі Україна проти Росії. Серед складу суду, крім діючих 15 членів, є по одному представнику від кожної зі сторін — Леоніда Скотникова (Росія) і Фаусто Покара (Україна). Україна стверджує, що Російська Федерація порушує Конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму шляхом надання зброї та інших видів допомоги незаконним збройним формуванням, які вчинили низку актів тероризму на території України. До найтрагічніших терористичних атак російських маріонеток слід віднести:

- 1) збиття літака малайзійських авіаліній рейсу МН17,
- 2) обстріли житлових районів Маріуполя та Краматорська,
- 3) знищення цивільного пасажирського автобуса неподалік від Волновахи,
- 4) смертоносний вибух під час мирного зібрання в Харкові.

Крім того, Україна стверджує, що Російська Федерація порушує Конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, беручи участь в кампанії дискримінації щодо неросійських громад, які проживають на окупованій території Кримського півострова, зокрема, спільнот етнічних українців і кримських татар. Починаючи з незаконного «референдуму», проведеного в атмосфері залякування, російська окупаційна влада здійснює політику культурного знищення цих громад. Така дискримінаційна політика проявилася у забороні діяльності Меджлісу кримськотатарського народу, хвилі зниклень, вбивств, самовільних обшуків, затримань, спроб припинити мовлення ЗМІ, а також у обмеженні на викладання української і кримськотатарської мов.

У запиті про застосування запобіжних заходів Україна просила суд зобов'язати Російську Федерацію припинити порушення міжнародного права. Зокрема, зобов'язати Російську Федерацію:

- 1) забезпечити ефективний контроль за своїм кордоном;
- 2) припинити постачання зброї до України;
- 3) зупинити підтримку незаконних збройних формувань, які завдають шкоди цивільному населенню України, також утриматись від будь-яких подальших актів етнічної дискримінації в окупованому Криму.

Очолила українську делегацію заступник міністра закордонних справ Олена Зеркаль.

19 квітня 2017 року у межах позову України проти РФ Міжнародний суд ООН ухвалив рішення, згідно з яким РФ зобов'язана забезпечити дотримання прав кримських татар в анексованому Криму, дозволити діяльність Меджлісу кримськотатарського народу і забезпечити доступність освіти українською мовою.

Суд зазначив, що для прийняття остаточного рішення Україні необхідно потурбуватись про додаткові докази порушення прав кримськотатарського населення та про фінансування тероризму. Суд на даному етапі не побачив достатніх доказів існування мети вчинення терактів проти мирного населення.

Після цього рішення суду Україна почала готувати меморандум, в якому вона зібрала більше доказів та матеріалів по справі.

12 червня 2018 року у визначений судом період Україна надіслала до Гааги меморандум. Сам меморандум доволі невеликий, близько 370 сторінок пояснень, із посиланнями на додаткові документи. В МЗС, де готували цю документацію, кажуть, що це є типовим обсягом для міждержавних суперечок. А от обсяг "додатків", які доводять агресію РФ, – безпрецедентний. У жодній іншій міждержавній суперечці не подавалося стільки доказів. 28 томів, плюс-мінус по шістсот сторінок кожен. Всього – 17 тисяч сторінок. Що стосується подальшого розгляду справи, Росія має 13 місяців для відповіді. До 12 липня 2019 року вони мають надати свою реакцію на звинувачення України.

На остаточне рішення суд може вийти приблизно через три роки. Після того, як російська сторона підготує свою відповідь, Україна має право зробити "репліку" на цю відповідь, після чого Росія знову отримає право відповіді.

Після письмової стадії слухань буде призначено усну. І лише після цього суд ухвалить рішення.

Міжнародний суд ООН визнав, що Російська Федерація є стороною, яка впливає на конфлікт на сході України. Системне порушення Мінських домовленостей Росією вимагатиме від світової спільноти створення жорсткішого формату щодо агресора [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Матіас Гердеген. Міжнародне право // Підручник. 2011р.
2. О. В. Задорожній. Міжнародний суд ООН // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 812с.
3. The Court establishes the single maritime boundary delimiting the continental shelf and exclusive economic zones of Romania and Ukraine Міжнародний Суд. 2009-02-03.
4. Статут Міжнародного суду ООН від 26.06.1945 р.
5. Регламент Міжнародного суду ООН від 14.04.1978 р.
6. Ukraine v. Russia: Before the International Court of Justice. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.justsecurity.org/37167/ukraine-v-russia-international-court-justice/>

Науковий керівник: викладач юридичних дисциплін у Природничо-гуманітарному коледжі ДВНЗ «УжНУ» Країло М.В.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ «ЗА ДЕМОКРАТІЮ ЧЕРЕЗ ПРАВО» І УКРАЇНА

Матяш О.О.,

студентка 3-го курсу спеціальності «Право»
Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська Комісія) є консультативним органом Ради Європи з конституційних питань. Ідея створення Венеціанської Комісії належить всесвітньо відомому професору права Ла Пергола, який вважав, що стала демократія може бути побудована лише на основі чітких конституційних рамок, заснованих на верховенстві права. Саме це його переконання стало основою не лише назви новоствореної європейської інституції, а й визначило філософію її діяльності. Інша її назва, частіше вживана, а, отже, й більш відома — Венеціанська Комісія — пов'язана з місцем проведення пленарних засідань Комісії — Венецією.

Венеціанську Комісію створено 10 травня 1990 року 18 державами-членами Ради Європи у формі Часткової угоди Ради Європи як інструмент, який дозволяє групі держав-членів Ради Європи за згодою Комітету Міністрів об'єднатися для вирішення спільних актуальних питань.

Основою створення комісії було те, що у 1990 р. після розпаду соціалістичного табору почали утворюватися нові самостійні держави, які мали намір приєднатися до європейських демократичних цінностей. І тут їм знадобилася «швидка правова допомога», починаючи з прийняття конституцій, які відповідали б європейській конституційній спадщині, аж до окремих конституційних інституційних законів[2].

До 2002 року до Венеціанської Комісії увійшли всі держави-члени Ради Європи, а низка несвропейських держав також виявила бажання приєднатися. У зв'язку з цим було затверджено новий (переглянутий) Статут Венеціанської Комісії, і вона почала діяти на основі Розширеної угоди, що дозволяє брати участь у діяльності органів Ради Європи державам, які не є її членами.

Організаційною основою діяльності Венеціанської Комісії є її незалежність, політична нейтральність та безсторонність, професійність та компетентність.

Незалежність Комісії забезпечується її статутними нормами. Члени Венеціанської Комісії та їхні заступники призначаються державами, але не представляють їх. Кожен член Комісії діє індивідуально й не повинен отримувати та виконувати будь-які вказівки.

Члени Венеціанської Комісії ніколи не працюють над підготовкою висновків щодо держав, які їх призначили. До складу робочих груп, які працюють над підготовкою висновків, що стосуються конкретної держави, як правило, не включають і членів Комісії з сусідніх держав, а також держав, які мають напружені відносини або конфлікти з цією державою.

Високий авторитет Венеціанської Комісії забезпечується також компетентністю та професійністю її членів. Венеціанська Комісія складається з експертів, які отримали визнання й мають досвід роботи в демократичних інституціях або зробили вагомий внесок у розвиток правової чи політичної науки [7].

У своїй діяльності Венеціанська Комісія, як консультативний орган Ради Європи, керується стандартами, які закладено в основу створення та діяльності цієї організації. Такими стандартами є демократія, захист прав та свобод людини і верховенство права.

Статутом Венеціанської Комісії визначено її основні завдання: поліпшення розуміння правових систем держав-членів, особливо з метою їх зближення, просування принципу верховенства права та демократії, дослідження проблем, що виникають у діяльності демократичних інституцій, укріплення та розвиток цих інституцій.

З метою реалізації вказаних завдань було окреслено пріоритети діяльності Венеціанської Комісії:

1) конституційні, законодавчі та адміністративні принципи й методи, які сприяють функціонуванню демократичних інституцій та їх посиленню, а також утвердженню верховенства права;

2) громадянські та політичні права і свободи, особливо пов'язані з участю громадян у функціонуванні демократичних інституцій;

3) внесок місцевого та регіонального самоврядування у розвиток демократії.

Надаючи свої рекомендації в сфері захисту прав людини, Венеціанська Комісія, насамперед, керується Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод, а також відповідною практикою Європейського Суду з прав людини. У сферах демократії та верховенства права позиція Венеціанської Комісії ґрунтується на спільній «європейській конституційній спадщині», значний внесок у створення якої зробила й сама Комісія [2].

У її роботі використовуються два основні підходи — співпраця з окремими державами-членами та загальні дослідження з окремих питань, які належать до пріоритетних сфер її діяльності.

У 2002 році, відповідно до переглянутого Статуту Венеціанської Комісії, було створено Спільну раду конституційного правосуддя, до складу якої увійшли члени Венеціанської Комісії, представники конституційних судів держав-членів та їх асоціацій. Діяльність Венеціанської Комісії в сфері виборчого права скеровується Радою з демократичних виборів — тристороннім органом, до складу якого входять представники Венеціанської Комісії, ПАРС та Конгресу місцевих і регіональних влад.

Венеціанська Комісія періодично організовує конференції та семінари спільно з конституційними судами держав-членів для обговорення актуальних питань конституційного правосуддя. Щороку під егідою Комісії проводиться Європейська конференція виборчих адміністрацій, а також спеціалізовані тренінги та семінари для членів виборчих комісій, суддів, які розглядають виборчі спори.

Окремою формою співпраці Венеціанської Комісії з конституційними судами є надання на запит останніх позиції, яка стосується не питання конституційності акту, а порівняльного аналізу норм конституційного та міжнародного права, які можуть бути застосовані відповідним конституційним судом при розгляді відповідної справи. Конституційний Суд України у своїй практиці жодного разу не звертався до Венеціанської Комісії з відповідним запитом. Хоча нещодавно в своєму інтерв'ю Президент Венеціанської Комісії Джанні Буккікіо зазначив, що Конституційний Суд України може звернутися до них із таким запитом, зокрема в контексті звернення Верховного Суду України щодо неконституційності окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ухваленого в розвиток конституційної реформи правосуддя[6].

Існують різні форми співпраці Венеціанської Комісії з державами-членами. Основною і найбільш поширеною формою є надання Висновків щодо конституційних та законодавчих текстів. Предметом аналізу Венеціанської Комісії можуть бути і проекти законодавчих актів, і вже чинні закони. Коли Комісія отримує запит на надання свого Висновку щодо законопроекту, який ще не ухвалено, вона діє як «радник».

Залучення Венеціанської Комісії на ранніх стадіях проходження законопроекту дозволяє їй, із одного боку, сприяти налагодженню діалогу щодо його положень між більшістю та опозицією, а також між владою та громадянським суспільством, а з другого — відповідні органи влади держави мають змогу врахувати висловлені Венеціанською Комісією рекомендації ще до ухвалення остаточного тексту закону. Якщо Висновки Венеціанської Комісії надано щодо чинних Конституцій та законів, роль Комісії більше схожа на роль «аудитора», тоді основне завдання Комісії — не критикувати чинні положення, а надати свої рекомендації щодо їх удосконалення, дотримуючись таким чином своєї ролі «радника». Венеціанська Комісія може також надавати свої Висновки не щодо конкретних текстів законопроектів чи законів, або не лише щодо них, а стосовно певної правової ситуації, що склалася в державі, у тому числі у зв'язку з ухваленням певних правових актів [7].

Повноправним членом Венеціанської Комісії Україна стала 7 грудня 1996 року після набуття чинності Закону України «Про приєднання України до Часткової Угоди про Європейську Комісію «За демократію через право». У січні 1997 року Президент України вперше призначив Представника Станік С. Р. у Венеціанській Комісії. На сьогоднішній день представником є Головатий С.П.

Однак слід зазначити, що співпраця Венеціанської Комісії з Україною розпочалася на чотири роки раніше — після того, як Україна 14 липня 1992 року подала заявку на вступ до Ради Європи.

За роки свого існування комісія підготувала більше 150 висновків та експертних оцінок щодо законопроектів та законів України. Крім того, нею був здійснений переклад низки законодавчих актів та законопроектів України офіційними мовами Ради Європи [5].

Серед найважливіших висновків слід згадати висновки щодо проектів Конституції України, Законів України «Про Автономну Республіку Крим», «Про Конституційний Суд України», «Про вибори народних депутатів України», «Про судоустрій та статус суддів», «Про політичні партії», «Про внесення змін та доповнень до Конституції України», «Про прокуратуру», «Про Кабінет Міністрів України», «Про мирні збори», «Про єдиний держаний реєстр виборців» (спільний висновок з ОБСЄ/БДПЛ), «Про парламентську опозицію в Україні», «Про внесення змін та доповнень до законодавчих актів, які стосуються статусу депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад», «Про статус народних депутатів України», проекти законів про референдум. Серед найбільш актуальних подій останнього часу слід відзначити висновки щодо конституційної ситуації в Україні, проекту Виборчого кодексу України та Закону України про судоустрій та статус суддів.

Співпраця України з Венеціанською Комісією мала свої особливості протягом різних етапів становлення та розвитку нашої держави, і часто залежала від зміни політичної влади й, відповідно, обраних векторів внутрішньої та зовнішньої політики.

Неможливо уявити процес конституційного розвитку України без участі в комісії, без використання її науково-експертного потенціалу для приведення законодавства у відповідність до європейських стандартів.

В даному дослідженні розглянуті питання співпраці України та Венеціанської Комісії у сфері проведення конституційних реформ [6].

На першому етапі Венеціанська Комісія надавала експертну допомогу в підготовці законодавчих актів, що не було формалізовано офіційними документами, а перший Висновок Венеціанської Комісії щодо України, а саме аналіз конституційної ситуації в Україні після ухвалення Конституційного договору, як уже зазначалося, було надано у вересні 1995 року.

Висновок Венеціанської Комісії, який стосувався не тільки аналізу власне тексту Конституційного Договору, а й загалом оцінки політико-правової ситуації, що склалася на той час в Україні, був дещо стриманим. Венеціанська Комісія оцінила цю ситуацію як «неоднозначну», а факт укладення Конституційного Договору — «незвичним кроком». Разом із тим, Венеціанська Комісія зазначила, що «укладення такого Договору і його дотримання в умовах політичної боротьби, що триває між виконавчою та законодавчою владою, є прикладом спроби цивілізованого правового вирішення проблеми на перехідний період до ухвалення нової Конституції».

У вересні 1995 року, на момент надання Венеціанською Комісією першого Висновку щодо України (а саме щодо Конституційного Договору), наша держава, перебуваючи на завершальному етапі розгляду заяви України про вступ до Ради Європи, залишалася єдиною з країн колишнього Радянського Союзу, у якій не було ухвалено нової Конституції. Україна в цей час працювала над Конституцією [1].

У травні 1996 року Венеціанська Комісія надала Висновок щодо проекту Конституції України, в якому зазначила, що цей проект є суттєвим прогресом і хорошою основою для встановлення в Україні демократичної держави.

В березні 1997 року предметом аналізу Венеціанської Комісії став уже текст ухваленої 28 червня 1996 року Верховною Радою України Конституції України.

У своєму Висновку Венеціанська Комісія зазначила, що «остаточний текст враховує значну частину коментарів Венеціанської Комісії». В той же час, «окремі положення Конституції залишаються незадовільними з правової точки зору».

Як приклад приведемо Висновок Венеціанської Комісії щодо Конституції України 1996 року до розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», який комісія визнала недосконалим. Одним із основних зауважень була неструктурованість цього розділу та вживання однакового формулювання «кожен має право».

Наразі цей розділ Основного закону залишається майже в тій самій редакції (за винятком статті 55 Конституції України), а отже зауваження та рекомендації Венеціанської Комісії також є актуальними [6].

Однак, як зауважила Венеціанська Комісія, із соціалістичних часів в Україні відбулися фундаментальні зміни, і чинна Конституція України передбачає безпосереднє застосування її положень судами, завданням яких є в тому числі захист прав, передбачених Конституцією України.

Наступний етап співпраці з Венеціанською Комісією у конституційному процесі був пов'язаний зі спробами України змінити Конституцію 1996 року.

Хоча, власне, цей етап важко назвати співпрацею, оскільки всі Висновки Венеціанської Комісії щодо різних аспектів конституційної реформи протягом цього періоду було надано за запитом органів Ради Європи, яка надзвичайно критично ставилася й до організації конституційного процесу, і до багатьох змістовних положень пропонованих конституційних змін.

У березні 2000 року Венеціанська Комісія надала Висновок щодо конституційного референдуму в Україні, який було призначено на 16 квітня того ж року (референдум не може змінювати Конституцію, на це є

Конституційний Суд України). Внесені питання є неконституційними або проблематичними.

Результати конституційного референдуму 2000 року так і не було реалізовано в Україні.

Починаючи з 2001 року, процес конституційної реформи змінив свій вектор, і всі проекти, подані на розгляд парламенту, тою чи іншою мірою було спрямовано на послаблення повноважень Президента України та перехід до парламентсько-президентської форми правління. Цей етап закінчився ухваленням 8 грудня 2004 року Закону України №2222-IV про внесення змін до Конституції України [2].

Венеціанська Комісія у липні 2001 року та в грудні 2003 року надала свої Висновки щодо проектів конституційних змін. Вітаючи в цілому прагнення України посилити повноваження парламенту відносно президента, Венеціанська Комісія зазначила, що жоден із запропонованих законопроектів не передбачає встановлення прозорої та зрозумілої системи управління державою.

Період 2005–2010 років, попри очевидну необхідність вдосконалення конституційних положень у частині організації державної влади, характеризувався відсутністю політичного консенсусу на підтримку конституційних змін, що унеможливило будь-які зміни Конституції України.

В той же час, зміна Конституції України відбулася у 2010 році після ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 30 вересня 2010 року №20- рп/2010 у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції України. Цим Рішенням Конституційний Суд України визнав його неконституційним і зобов'язав органи державної влади невідкладно виконати це Рішення [7].

На думку Венеціанської комісії, недавня політична та конституційна кризи в Україні ще раз показали, наскільки терміново істинна і всеосяжна конституційна реформа необхідна в цій країні.

З метою комплексного реформування Конституції України у травні 2012 року в Україні утворено Конституційну Асамблею. Венеціанська Комісія надала Висновок щодо концепції утворення і функціонування Конституційної Асамблеї і підтримала це рішення. Але цей процес нічим не закінчився [4].

Співпраця з Венеціанською Комісією у сфері конституційної реформи після Революції Гідності та зміни влади в державі розпочалася з надання вищезгаданого Висновку щодо проекту конституційних змін, який ініціював новообраний Президент України Петро Порошенко (ресстр. №4178а від 2 липня 2014 року). Цей проект містив зміни в частині організації державної влади, прокуратури, а також місцевого самоврядування.

Венеціанська Комісія зазначила, що законопроект враховує низку раніше висловлених рекомендацій Венеціанської Комісії, зокрема в частині скасування так званого «імперативного мандата» і скасування функції загального нагляду прокуратури. Венеціанська Комісія також загалом позитивно оцінила зміни в частині місцевого самоврядування як такі, що дозволять запровадити сучасне місцеве врядування у відповідності з принципами та духом Європейської Хартії місцевого самоврядування.

Разом із тим, зміни, що їх запропонував Президент України, на думку Венеціанської Комісії, передбачають суттєве посилення повноважень Президента України, а саме в частині призначення та звільнення низки керівників і посадових осіб центральних органів влади без згоди парламенту, призначення представників у областях та районах із наглядовими функціями над органами місцевого самоврядування.

Реагуючи на Висновок Венеціанської Комісії, президент висловив пропозицію у необхідності доопрацювання законопроекта.

Питання зміни до Конституції в частині «владного трикутника» більше не включався до порядку денного.

Конституційні зміни в частині недоторканості народних депутатів також «зник».

Хоча Конституційна Комісія виступала проти повного скасування депутатської недоторканості.

Що стосується Конституційних змін спрямованих на децентралізацію влади, то Венеціанська Комісія затвердила свій висновок про ці зміни, затвердивши їх. А президент вніс новий законопроект з урахуванням рекомендацій.

В свою чергу, Верховна Рада України 31 серпня 2015 року прийняла Закон України «Про децентралізацію влади».

Протягом останнього періоду основною темою у співпраці України і Венеціанської Комісії була конституційна реформа правосуддя. Комісія надала кілька висновків щодо різних варіантів проектів.

В той же час, не всі прийняті положення закону були узгоджені з позицією Комісії.

Як бачимо, не всі прийняті положення були предметом аналізу Венеціанської Комісії. Зокрема, мова йде про відтермінування на 3 роки, набуття чинності положення щодо визнання юрисдикції міжнародного кримінального суду, на умовах Римського статуту.

Проведення дослідження дає підстави стверджувати, що діяльність Венеціанської Комісії має вплив на формування спільної європейської конституційної спадщини і на правові системи окремих держав-членів.

Аналіз висновків Комісії, зроблених для України, свідчить, що Венеціанська Комісія – це надійний і перевірений часом партнер України, мета якого – провести Україну до справжніх європейських демократій через право.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Венеціанська комісія. Висновок стосовно Конституції України (Венеція, 7–8 березня 1997 р.) // Конституція незалежної України : у 3 т. / за заг. ред. С.П. Головатого. – Т. 2. – К., 1995.

2.Лимонникова М. Венецианская Комиссия Совета Европы: правовые аспекты создания и деятельности. Автореф. диссертации на соискание уч. степени кандидата юридических наук, 2010.

3.Мартинюк Р.С. Конституційна реформа в Україні : спроба критичного аналізу / Р.С. Мартинюк // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ.конф. (Луцьк, 1–2 черв. 2007 р.) : у 2-х т. / уклад. Т.Д. Климчук, І.М. Якушев. – Т. 1. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 506 с.

4.Проблеми розвитку конституційного законодавства України : збірник висновків Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) ; пер. з англ. – К. : Парламентське вид-во, 2010. – 489 с.

5.Процес вступу України до Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua>.

6.Цирфа Ю. Венеціанська комісія – Україна : жодної романтики // Віче. – 2010. – № 23. – С. 30–36.

7.«Часопис Парламент» : Вид-во Київ, 2016.— 50с.

Науковий керівник:

викладач юридичних дисциплін Природничо-гуманітарного коледжу
ДВНЗ «УжНУ», заслужений юрист України
Гребченко І.П.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Мигалега Л.А.,

студентка спеціальності «Право» Природничо-гуманітарного коледжу
ДВНЗ «УжНУ»

В умовах комплексної трансформації й глобалізації суспільства правова система України все більше орієнтується на міжнародні стандарти, на досвід, накопичений світовим товариством, і здобутки цивілізаційного розвитку людства. На сьогоднішній день сприйняття європейських міжнародних стандартів відбувається завдяки європейській інтеграції, яка є стратегічним вектором розвитку української держави [2, с.12].

Як відомо, розвиток господарського судочинства в Україні відбувався на фоні глибоких економічних, політичних, суспільних та інших перетворень, які тією чи іншою мірою впливали на судову систему, а, відтак, і на діяльність господарських судів. Історія розвитку українського господарського судочинства – це поступові кроки, які наближають судову діяльність до загальновизнаних стандартів, що є необхідною умовою сучасного розвитку України. У діяльності господарських судів найбільш рельєфно відображається зв'язок із міжнародно-правовим регулюванням, оскільки економічна й, зокрема, підприємницька діяльність об'єктивно інтегруються в міжнародний економічний простір, а, отже, вимагають загальних підходів, загальних правових уявлень і загальних стандартів.

Проблема відповідності господарського судочинства міжнародно-правовим стандартам є багатогранною та багатоаспектною. Вона містить як питання правового, так і організаційного й навіть психологічного характеру, охоплюючи значну частину загальнонаукової проблематики щодо судово-правової системи. Важливим питанням є визначення джерел міжнародних стандартів, фактичної наявності таких стандартів, їх тлумачення, а також їх

усвідомлення як у практичній, так і в науковій діяльності. Інакше кажучи, слід визначити, що є міжнародно-правовими стандартами по відношенню до системи господарського судочинства, якими вони є і де містяться.

Основними міжнародними документами у цій сфері є: Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Рекомендації щодо ефективності впровадження Основних принципів щодо незалежності правосуддя 1989 р., Європейська Хартія про статус суддів 1998 р., Договір до Енергетичної Хартії тощо [4, с. 622].

Наприклад, ст. 10 Договору до Енергетичної Хартії, який підписала Україна, зобов'язує державу заохочувати й утворювати стабільні, рівноправні, сприятливі і відкриті умови для інвесторів, які працюють в енергетичному секторі економіки, надавати їм справедливий і однаковий режим. Крім того, відповідно до Договору, національне законодавство країн, які підписали Енергетичну Хартію, має «забезпечити ефективні засоби відстоювання позовів і забезпечувати дотримання прав щодо інвестицій, інвестиційних угод, а також інвестиційних дозволів».[3, с.42]

Однією з установ, створених для контролю за дотриманням прав людини і основоположних свобод, є постійно діючий міжнародний судовий орган – Європейський суд з прав людини. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують практику Конвенції та Європейського суду з прав людини як джерело права [1, ст. 17].

Для розуміння природи й особливостей міжнародних стандартів прав людини неабияке значення має прийнята 4 грудня 1966 р. Резолюція Генеральної асамблеї ООН №41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини». У цьому акті було викладено ті керівні принципи, які мали би враховуватись при розробці міжнародних документів у означеній сфері.

Стандарти, у тому числі й міжнародні, мають важливе значення у господарському судочинстві. Глобалізація сучасних економічних і суспільних

процесів зумовлює необхідність міжнародної уніфікації та стандартизації інформаційних процесів. Зміни політичної та економічної ситуації в Європі із створенням Євросоюзу фактично привели до створення єдиного економічного простору, єдиного ринку для більшості європейських країн. Певною мірою це змушує держави у складі Європейського Суду відмовитись від деяких національних особливостей господарювання, у тому числі й від національних систем управління документацією. Також незаперечним є факт впливу Європейського Суду на національну судову систему деяких важливих рішень щодо України. Такі рішення, як «Совттрансавто-Холдинг проти України» (визначення стандартів судочинства щодо захисту права власності), «Терем LTD , Четекін та Оліус проти України» (стандарты судочинства щодо виконання рішень судів) та інші, безперечно, впливають на національну судову систему, на практичну діяльність господарських судів. [5,с.67]

Діяльність сучасних корпорацій, компаній та фірм давно вийшла за межі національних кордонів, транснаціональні корпорації мають представництва у багатьох країнах, у тому числі й тих, де їм доводиться працювати за правилами національної економіки. Саме ці нові економічні реалії зумовили потребу вироблення єдиного (міждержавного) стандарту з управління документацією, що й призвело до видання Міжнародною організацією стандартизації 15 вересня 2001 року ISO 15489-2001 «Інформація та документація – управління документацією».

Також відомо, що ведення судочинства неможливо без діловодства й архівної справи. Таким стандартом є ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа Затвердженого наказом Держспоживстандарту України №97 від 28 травня 2004 р. Цей стандарт установлює терміни та визначення понять у сфері діловодства й архівної справи.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що міжнародний стандарт за своєю сутністю є категорією юридичною, яка особливим чином вплетена у правову матерію України, має досить конкретні параметри й тлумачення, а, зрештою, передбачає і юридичну відповідальність за його недотримання.

Міжнародно-правовий стандарт господарського судочинства – це встановлені нормами міжнародного права й відображені у рішеннях міжнародних юрисдикцій органів процесуальні правила здійснення судочинства, які визнані національною або міжнародно-правовою доктриною і мають обов’язковий характер для їх практичного застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02. 2006 №3477-IV. Відомості Верховної Ради України, 2006 №30, ст..260
2. Господарський процес. – Світличний О.П. – К., 2016, с.12
3. Лужанський А.В. Доступ до правосуддя як суб’єктивне конституційне право//Вісник Верховного Суду України. – 2011. -№ 1(125). – с. 42
4. Міжнародне-приватне право. Міжнародні договори України.-К.,1999. – Т..1. – с.622
5. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст/ за ред. О.Л. Жуковської, - К., 2004. – с.67

Науковий керівник: викладач юридичних дисциплін Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ» Черевко І.І.

ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: НОВЕЛА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Огар К.М.,

студентка 4-го курсу спеціальності «Право»
Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

З метою врегулювання процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений і своєчасний захист прав і свобод особи в суді, 23 березня 2017 року Президентом України подано до Верховної Ради України Проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Для досягнення цієї мети Законом викладаються в новій редакції Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України і вносяться зміни до законодавчих актів. Підтримуючи необхідність появи нових процесуальних кодексів в Україні, не беручи участі в обговоренні порядку та форми їх прийняття, зазначимо, що загалом прийняття цього Закону є важливим кроком України в напрямі розвитку сучасних демократичних європейських держав. Крім того, ГПК, ЦПК та КАС містять новели для науки й законодавства України, які вже є предметом обговорення та дослідження.

Зокрема, ми хочемо більш детально розкрити таку новелу, як закріплення правосуб'єктності експерта з питань права як учасника судового процесу й розкриття правової природи і змісту його висновку.

Однак, регламентація цього інституту є недосконалою та, як наслідок, очевидно провокуватиме низку запитань при застосуванні цих положень на практиці [4].

По - перше, це «визнаність» експерта з питань права. Перш за все, однією з прогалин, яка одразу привертає увагу, є визначення поняття та встановлення вимог до експерта з питань права. Оскільки положення, що стосуються цього інституту, є ідентичними в усіх кодексах, то їх можливо розглянути на прикладі Господарського процесуального кодексу.

Зміст слова «експерт» (від лат. *expertus* – досвідчений) у тлумачних словниках розкрито як фахівець, що робить експертизу. У юридичних словниках «експерт» – це особа, що володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, якій слідчим органом, суддею чи судом доручено провести експертизу й за її результатами подати висновок. Тобто, основне призначення експерта з питань права в судовому процесі – це надання правової допомоги в межах і в спосіб, які визначені в даному випадку в ГПК у питаннях, вирішення яких потребує спеціальних знань у сфері права.

У зв'язку з цим, зауважимо, що під час прийняття судом рішення про допуск експерта з питань права до участі в справі та долучення його висновку до матеріалів справи варто брати до уваги такі критерії:

- досвід наукової роботи в галузі права;
- наявність наукових публікацій у фахових виданнях України й іноземних держав, включених до міжнародних наукометричних баз даних, та опублікованих після присудження наукового ступеня;
- наявність документа, що підтверджує присвоєння вченого звання;
- ступінь активності участі в конференціях, симпозіумах, круглих столах, яка підтверджується опублікуванням тез його виступу;
- стажування й навчання за кордоном, які підтверджуються відповідними документами та які легалізовані в порядку, встановленому чинними міжнародними договорами України, тощо [5].

Норми нового Господарського процесуального кодексу України дають підстави звернути увагу, що деякі його норми тільки в процесі практичного використання нададуть відповідь на їх практичну позитивну значимість, зокрема, це стосується діяльності експерта з питань права.

Згідно частини другої ст. 70 ГПК, в якості експерта з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Він зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції» [2, с. 41-42].

Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

При Верховному Суді України та Вищому спеціалізованому суді з розгляду цивільних і кримінальних справ функціонували та продовжують поки що функціонувати науково-консультативні ради, однією з функцій яких є надання висновків та рекомендацій з правових питань, що виникають у судовій практиці. Аналогічний за своїми функціями орган невдовзі запрацює і в складі нового Верховного суду.

Таким чином, бачимо, що на рівні судів касаційної інстанції своєрідні «експерти з питань права» працюють та надають свої висновки вже тривалий час. Із прийняттям нових кодексів цей інститут буде застосовуватись і судами нижчих інстанцій при розгляді конкретних судових справ.

По-друге, прогалиною в даному інституті також є саме невизначеність процедури залучення експерта з питань права у процес. Хто повинен заявити відповідне клопотання, чи суд самостійно зі своєї ініціативи залучає такого експерта, в кодексах не визначено. До того ж «визнаність» експерта одним учасником судового розгляду може не бути абсолютною для іншого, який вправі оспорити допуск такої особи в судовий процес.

Виходячи з системного аналізу статті ГПК, можна дійти висновку, що статус такого експерта є допоміжний і, слідуючи принципу процесуальності

економії, суд взагалі може уникати такого залучення. Це пояснюється, зокрема, тим, що суд може або не брати до уваги наданий висновок, або навіть, якщо він посилається в рішенні на такий висновок, то все одно необхідно буде зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Водночас, як зауважують юристи, введення в процесуальне законодавство нового інституту експерта з питань права є позитивною новелою, запровадження якої зумовлено збільшенням випадків застосування положень іноземного законодавства, міжнародної судової практики, а також спрямуванням на забезпечення реалізації верховенства права під час здійснення судового процесу.

Що ж стосується змісту та оцінки висновку експерта з питань права, то його дослідження в судовому процесі відбувається на підставі ст. 108 і 109 ГПК.

Учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

- 1) застосування аналогії закону та аналогії права;
- 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятими тлумаченнями, практикою застосування, доктриною у відповідній іноземній державі.

Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи [3, с. 56].

Щодо оцінки, то висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.

Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Однак, існує думка знавців права, що введення в судовий процес суб'єкта, який здійснює експертизу з питань права, суперечить загальновизнаному

процесуальному принципу «*jus novit curia*», тобто «суд знає право», який означає, що кожен професійний суддя є юристом, тобто, по суті, він сам і є експертом з правових питань і повинен краще за будь-якого спеціаліста самостійно їх вирішувати.

Якщо заглибитись у вивчення цього питання та проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід, можна дійти висновку, що експертиза з правових питань, у тому чи іншому вигляді, існує у судових процесах і має важливе значення для правильного вирішення справ.

В Україні такі висновки зазвичай мають форму висновку науково-правової експертизи, проведеної відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу». Найчастіше такими «послугами» експертів у галузі права користується Конституційний Суд України, розсилаючи відповідні запити до провідних юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ [1, с. 20-22].

Повертаючись до процесуального статусу, ролі експерта з питань права, можна зауважити наступне: цей інститут, хоч і є новим для України, вже тривалий час застосовується в міжнародному праві. Найбільш відомим прикладом є так звані «*amicus curiae*», що дослівно означає «друг суду». Це – особа, яка не є процесуальною стороною по справі, володіє виключними юридичними або професійними знаннями з важливої теми, що має місце в конкретній справі, і, водночас, бере участь у її розгляді з метою сприяння винесенню справедливого судового рішення.

У результаті своєї роботи такі «друзі суду» надають суду, що розглядає конкретну справу, свою думку, погляд, звіт. Особливо розповсюджена така форма правової експертизи у США та Великій Британії, однак інколи вона застосовується і в країнах з правовими системами континентального права.

Таким чином, введення до складу учасників судового процесу експерта з питань права загалом є доцільним та ґрунтується на іноземному досвіді діяльності подібних інституцій, збільшенням випадків застосування положень іноземного законодавства, міжнародної судової практики, а також

спрямуванням на забезпечення реалізації верховенства права під час здійснення судового процесу, за умови забезпечення незалежності суду та недопустимості підміни його функцій іншими суб'єктами.

Висновки експертів у галузі права сприятимуть покращенню якості судових рішень та зростанню довіри до судової системи. Інститут експерта з питань права сприятиме формуванню в Україні незалежної, ефективної й передбачуваної судової політики, і я вважаю, що ця новела є позитивним доповненням даної галузі права [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 10. 02. 1995 № 51/95 – ВР
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1069-14>.
2. Господарський процесуальний кодекс від 06.11.1991 № 1798-ХІІ.
Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. ст. 56.
3. Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар / Бек Ю.Б., Верес І.Я., Герц А.А. та ін. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 672 с.
4. http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protseusualnogo-statusu/.
5. <http://www.legalactivity.com.ua>.

Науковий керівник: викладач ПГК ДВНЗ «УжНУ» Черевко І.І.

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД – ЗАСІБ НЕВІДВОРОТНОСТІ ВІД ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

Приставський О. В.,

студент 3-го курсу спеціальності «Право» Природничо-гуманітарного
коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Міжнародний кримінальний суд — це постійно діючий міжнародний судовий орган, в компетенцію якого входить переслідування осіб, відповідальних за злочини проти людяності [10].

Ідея щодо необхідності створення Міжнародного кримінального суду з'явилася під час Версальського мирного договору 1919 року. Тоді, після Першої світової війни було встановлено нові засади міжнародного правопорядку, визнано вину країн-агресорів та передбачено створення міжнародної судової установи для переслідування осіб, винних у порушенні законів і звичаїв війни.

В той же час, цей суд не відбувся через ряд міжнародно-правових причин. Але була друга спроба створити такий суд. У 1937 році Ліга Націй організувала конференцію у Женеві для того, щоб укласти міжнародний договір між її учасниками, який передбачав би створення постійного міжнародного суду для перегляду актів міжнародного тероризму. Договір підписали 13 держав, але ніхто не ратифікував його, і тому він не набув чинності. Далі – Друга світова війна [1].

Під час Другої світової війни були вчинені злочини проти людства, геноцид та інші військові злочини. А після війни 17 липня 1945 року в Берліні було скликано Постдамську конференцію, де глави союзницьких держав СРСР, США і Великобританії обговорювали питання про покарання злочинців Другої світової війни та вирішили організувати круглий стіл у Лондоні, на якому 8 серпня 1945 року відбулося укладення угоди про створення Міжнародного кримінального трибуналу для переслідування та покарання головних воєнних

злочинців європейських країн. За цією угодою також був прийнятий Статут трибуналу, який визначив його організаційну побудову, функції та юрисдикцію.

Міжнародний воєнний трибунал проходив в Нюрнберзі (Німеччина) з 20 листопада 1945 року по 1 жовтня 1946 року. Перед судом постали воєнні злочинці, що перебували при владі у нацистській Німеччині протягом 1933-1945 рр. Трибуналом засуджено 24 військових, політиків та ідеологів нацизму. Серед них – міністр іноземних справ нацистської Німеччини Йоахим фон Ріббентроп, заступник Гітлера по керівництву нацистською партією Рудольф Гесс, рейхсмаршал, головнокомандувач військово-повітряними силами Німеччини Герман Вільгельм Герінг та інші.

Також, відповідно до рішень Берлінської (Постдамської) конференції 1945 року, за угодою між урядами США, СРСР, Великобританії, Китаю, Франції, Австралії, Канади, Нової Зеландії, Нідерландів, Індії та Філіпін, 19 січня 1946 року утворено Міжнародний воєнний трибунал для Далекого Сходу, що увійшов в історію під назвою Токійський воєнний трибунал.

Він почався 3 травня 1946 р. у столиці Японії і тривав два роки. До кримінальної відповідальності притягнуто 28 найвищих японських урядовців за ведення ними протягом 1928-1945 рр. агресивних воєн проти Китаю, СРСР, США та інших країн, а також вчинення воєнних злочинів і злочинів проти людства [5].

Після Другої світової війни міжнародне співтовариство набуло інших поглядів щодо прав і свобод людини та окремих народів в цілому.

Доказом цього є прийняття цілої низки міжнародно-правових актів, що були направлені на захист, насамперед, природних прав і свобод людини, запобіганню злочинів щодо їх порушення та розвитку міжнародної системи кримінального права для притягнення до відповідальності тих, хто скоїть ці злочини. Зокрема, це – Загальна декларація прав людини, що була прийнята 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, в якій закріплені невід’ємні права кожної людини.

Того ж 1948 року на порядку денному у Генеральній Асамблеї ООН було поставлено питання про створення Міжнародного кримінального суду як постійно діючого органу міжнародного правосуддя.

Але через протистояння між країнами так званого соціалістичного табору та Західного світу процес його створення було «заморожено» на 40 років.

Наприкінці 80-х років минулого століття ідея про необхідність створення Міжнародного кримінального суду знову виступила на обговоренні у міжнародній спільноті. У 1990 р. Генеральна Асамблея ООН запропонувала Комісії з міжнародного права відновити роботу по створенню Міжнародного кримінального суду [2].

15 червня 1998 року в Римі з цього питання відбулася конференція Генеральної Асамблеї ООН, результатом якої стало створення Міжнародного кримінального суду та ухвалення його Статуту, який отримав назву «Римський статут» та детально регламентував порядок організації, діяльність, юрисдикцію, правовий статус і повноваження Суду. Місцем перебування Суду визначено м. Гаагу (Нідерланди).

Міжнародний кримінальний суд став постійно діючим органом, який уповноважений здійснювати свою юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найтяжчі злочини, передбачені його Статутом. Суд доповнює національну систему кримінального правосуддя держави, яка ратифікувала його статут. Він наділений міжнародною правосуб'єктністю та може здійснювати свої функції і повноваження на території будь-якої держави-учасниці, а за наявності спеціального договору, і на території іншої держави, що не є учасницею Статуту [7].

Держава, яка стає учасницею Римського статуту, тим самим визнає його юрисдикцію щодо злочинів, встановлених цим статутом.

До злочинів, на які поширюється юрисдикція цього Суду, відносяться злочини геноциду, збройної агресії, злочини проти людяності, воєнні злочини.

Згідно Римського статуту, Міжнародний кримінальний суд складається з наступних органів:

1) Президія – це виборний орган, який покликаний забезпечувати належне управління справами суду. Його очолює Голова, перший і другий віце-голова, які обираються абсолютною більшістю голосів з-поміж суддів Суду та здійснюють свої функції протягом трьох років;

2) Апеляційне відділення, Судове відділення та Відділення попереднього провадження – ці відділення діють колегіально у формі окремих палат під час судового засідання;

3) Канцелярія Прокурора – це незалежний орган Міжнародного кримінального суду, уповноважений на здійснення кримінального переслідування осіб, відповідальних за злочин, та висунення їм обвинувачення. Канцелярію очолює Головний прокурор. Головного Прокурора та його заступників обирає Асамблея держав-учасниць строком на дев'ять років.

4) Секретаріат Суду – це орган, який відповідає за інші напрями, що відносяться до несудового управління справами та обслуговування Суду. Очолюється секретарем, який обирається на 5 років;

5) Судді - до складу Міжнародного кримінального суду входять 18 суддів, що обираються на термін 9 років Асамблеєю держав-учасниць суду.

Міжнародний кримінальний суд починає розгляд справи щодо зазначених злочинів після прийняття спеціальних положень, які визначають ці злочини та умови здійснення юрисдикції до них. Ці положення видають у формі резолюції (документ, що фіксує рішення) Ради Безпеки ООН.

Справу щодо скоєних злочинів починає прокурор. Він на основі інформації, яка була передана йому з різних джерел, може порушувати провадження, переконавшись у їх достовірності. Одночасно прокурор передає інформацію до Палати попереднього провадження та просить надати санкцію (дозвіл) для того, щоб почати розслідування з будь-якими матеріалами, що мають відношення до справи.

Якщо Палата попереднього провадження, яка складається не менше, ніж із 6 суддів Суду, після дослідження справи робить висновок, що інформації, яка була передана прокурору, достатньо для того, щоб почати розслідування, ця

справа, скоріше за все, підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, то прокурор отримує дозвіл (санкцію) на розслідування.

Отримавши дозвіл, прокурор оцінює надану йому інформацію і починає розслідування. Він може проводити розслідування на території будь-якої держави та приймати всі необхідні заходи для досягнення істини. В його повноваження входить, насамперед, збір і вивчення всіх доказів, допит свідків та потерпілих, залучення осіб до співпраці для облегшення та прискорення розслідування.

В будь-який час після розслідування Палата попереднього провадження по запиті Прокурора видає ордер на затримання тої чи іншої особи, якщо, розглянувши відомості, які надав прокурор, та іншу інформацію стосовно цієї справи, Палата переконатась у тому, що є розумні підстави стверджувати, що особа скоїла злочин, і на цей злочин поширюється юрисдикція суду, а арешт даної особи необхідний для її явки до судового розгляду та запобігання продовження злочину.

Після отримання ордеру на арешт Прокурор надсилає запит до держави, стосовно якої проводилося розслідування, з проханням застосувати всі необхідні заходи для арешту підозрюваної особи та передати її для судового розгляду.

Держава, яка отримала запит про арешт особи зобов'язана застосувати всі необхідні заходи для цього. Заарештована особа повинна бути негайно доставлена до компетентного судового органу даної держави для тримання її під вартою та для того, щоб переконатися в законності арешту на основі ордеру, дотриманні всіх прав заарештованого та самої процедури арешту. Далі визначається місце проведення судового процесу та доставка туди підозрюваного.

Після того, як особа доставлена до Міжнародного кримінального суду, Палата попереднього провадження переконується в тому, що вона була інформована про підозру у скоєнні злочину, та надає ордер на тримання її під вартою до початку судового розгляду справи.

Судовий розгляд проходить в місці перебування Суду, якщо немає іншого рішення стосовно місця його проведення. Справу розглядає Судова палата, яку складають усі судді Суду.

Обвинувачений є присутнім під час судового процесу. Але у крайніх випадках Судова палата може прийняти рішення про проведення судового розгляду за відсутності обвинуваченого та застосуванні засобів зв'язку з його захисником для дачі вказівок. Таке застосовується тоді, коли особа порушує хід судового засідання.

Судовий розгляд є відкритим. Однак, Судова палата може установити, що деякі обставини потребують того, щоб провести засідання закритим, в інтересах збереження конфіденційності або чутливої інформації, яка має бути представлена в якості доказів для судового розгляду.

Судовий розгляд починається з того, що у Судовій палаті зачитують обвинувачення обвинувачуваній особі та переконуються в тому, що зміст обвинувачення є зрозумілим для неї, після чого особі дається можливість визнати вину щодо скоєних злочинів або заявити про свою невинуватість.

Тягар доказування вини обвинуваченого лежить на Прокуророві. Для осуду обвинуваченого Суд має переконатися в тому, що обвинувачений є винним, і це не підлягає сумніву на розумних підставах.

У випадку, коли вина особи доведена, Судова палата розглядає питання про застосування покарання до обвинуваченого і приймає рішення стосовно цього. Вирок виноситься більшістю голосів Судової палати та оголошується публічно у присутності обвинуваченого.

Міра покарання визначається у залежності від тяжкості скоєного злочину, який передбачений у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, та, власне, особистості самого злочинця. Максимальна міра покарання, яку може застосовувати суд, – довічне ув'язнення, а, якщо це позбавлення волі на певний строк, то він не повинен перевищувати 30 років. Місце відбування покарання визначається Судом з переліку тих країн, які заявили про свою готовність виконати його на своїй території.

Міжнародний кримінальний суд визнає належну судову процедуру з дотриманням усіх правил доказування та змагальності, демократичних прав і свобод усіх учасників судового процесу [10].

Римський статут Міжнародного кримінального суду підтримали та ратифікували всі держави-члени Європейського союзу та багато інших країн різних континентів. Але такі країни, як США, Російська Федерація і Китай відмовилися від ратифікації статуту та поки що не визнають його [7].

Міжнародний кримінальний суд вперше запрацював як трибунал після збройних конфліктів в Югославії та військових злочинів, що були скоєні там.

25 травня 1993 року за ініціативою Франції було прийнято Резолюцію 827 Ради Безпеки ООН та утворено Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії, який мав переслідувати осіб, обвинувачених у порушенні міжнародного гуманітарного права на території країни з 1991 року. Місцем розташування трибуналу стало м. Гаага (Нідерланди).

Трибунал діяв на основі Статуту ООН, Римського статуту Міжнародного кримінального суду та власному Статуті, який прийнято на основі попередніх двох.

Міжнародний трибунал по колишній Югославії за час своєї діяльності розглянув десятки судових справ.

За час роботи трибуналу були висунуті звинувачення щодо 161 особи, 90 з них засуджені. Серед відомих злочинців були: боснійський хорват, солдат Сербської армії Дражен Ердемович (який винуватий у вбивстві 120 мусульман під час подій в Сребрениці) та командир збройних сил боснійських хорватів, бойовий генерал, політик та помічник Міністра оборони Хорватії Слободан Праляк, який був винний у тяжких злочинах проти людства та порушенні законів і звичаїв війни. Міжнародний трибунал по колишній Югославії завершив свою роботу 21 грудня 2017 року [6].

Паралельно зі збройним конфліктом в колишній Югославії, в центрі африканського континенту, у зв'язку з масовими вбивствами представників

народу тутсі руандійською армією, виникла потреба в механізмі міжнародного правосуддя.

Світове співтовариство відреагувало на цей запит. 8 листопада 1994 року Радою безпеки ООН було прийнято Резолюцію 955, якою створено Міжнародний трибунал по Руанді та затверджено, що трибунал діятиме на основі Статуту ООН, Римського статуту Міжнародного кримінального суду та прийнятого на їх основі спеціального Статуту Трибуналу по Руанді. Місцем перебування трибуналу було визначено м. Аруша (Танзанія). Основна мета створення цього міжнародного кримінального трибуналу полягала в тому, щоб притягнути до відповідальності осіб, винних у геноциді та інших значних порушеннях міжнародного гуманітарного права на території Руанди, і громадян Руанди, на яких лежить відповідальність за геноцид та інші подібні злочини, вчинені на території сусідніх держав у період з 1 січня до 31 грудня 1994 р.

Трибуналом засуджено багатьох високопосадовців, політиків та військових Руанди. Зокрема, до суду було притягнуто полковника руандійської армії Теонеста Багосору та генерала збройних сил Огюстена Бізімунгу за розв'язання геноциду. Крім них, перед судом постали й інші злочинці, які були причетні до скоєння злочинів проти людства та інших тяжких злочинів [8].

Таким чином, створені в 90-х роках минулого століття міжнародні трибунали по колишній Югославії та Руанді відображають стурбованість світового співтовариства поширенням злочинів проти людяності та демонструють його рішучість боротися з цими явищами [7].

Щодо України. 20 січня 2000 року вона підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду.

Але 13 лютого 2001 року Президент України звернувся з конституційним поданням до Конституційного суду України, в якому було наведено низку аргументів про невідповідність Римського статуту Міжнародного кримінального суду Конституції України.

11 липня 2001 року Конституційний суд України, розглянувши подання Президента, дійшов висновку, що Римський статут Міжнародного

кримінального суду суперечить деяким нормам, що закріплені у Конституції України [3].

У зв'язку з надзвичайною ситуацією в Україні, яка склалася з 2013 року, а саме, Революція Гідності в Києві (Всеукраїнський мітинг проти політичного керівництва та уряду Януковича), анексія Кримського півострову Російською Федерацією та військового конфлікту на Сході країни, у нас з'являються підстави для визначення наявності юрисдикції Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо скоєних злочинів.

17 квітня 2014 року новий уряд України через ситуацію в столиці України звернувся з заявою до Міжнародного кримінального суду, в якій визнав його юрисдикцію щодо передбачуваних злочинів, скоєних на території України в період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. В Римському статуті Міжнародного кримінального суду є положення, за якими будь-яка країна може визнати юрисдикцію Суду до окремих злочинів без ратифікації самого статуту на певний період. Цим і скористалася Україна [9].

25 квітня 2014 року Прокурор Міжнародного кримінального суду Фату Бенсуда почала попереднє розслідування по справі «Ситуація в Україні» у зв'язку з так званими «подіями на Майдані Незалежності» [4].

8 вересня 2015 року уряд України повторно звернувся до Міжнародного кримінального суду з заявою, у якій йшлося про повторне визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду без кінцевої дати (на необмежений період), так як у березні-квітні 2014 року було анексовано Кримський півострів Російською Федерацією та розпочато збройний конфлікт на Сході України [9].

Після другої заяви від уряду України Прокурор Міжнародного кримінального суду включила до розслідування в рамках матеріалів справи «Ситуація в Україні» також інформацію про окупацію Російською Федерацією Автономної Республіки Крим у березні 2014 року та агресію на сході України з квітня 2014 року.

В 2016 році при підготовці змін до Конституції України у сфері правосуддя розглядалися також зміни для усунення суперечностей з Римським

статутом. Однак, внесення цих змін, за пропозицією Президента України, відкладено на три роки, тобто до 30 червня 2019 року.

З 25 квітня 2014 року по теперішній час Прокурор Міжнародного кримінального суду веде попереднє розслідування ситуації в Україні, збираючи інформацію з різних джерел, зокрема, з державних і правоохоронних органів України, міжурядових та неурядових організацій тощо.

Періодично Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду публікує звіти про свою роботу.

На даний час прокурор офіційно визнає факт агресії Російської Федерації в Криму як міжнародний військовий конфлікт, та як такий, що підпадає під юрисдикцією Міжнародного кримінального суду.

Збройний конфлікт на сході України Прокурор визначив як конфлікт не міжнародного характеру. В той же час, Прокурор розглядає його таким, який можливо оцінювати паралельно також і як збройний конфлікт міжнародного характеру. Як підстава для такого висновку Прокурором вивчається інформація про досить хорошу організацію збройних груп на сході України; про здійснення з боку Російської Федерації контролю за збройними групами Л/ДНР; про надходження для них з Російської Федерації військових частин, засобів ведення війни, зброї та іншого забезпечення, що веде до періодичної активізації бойових дій. Особливо заслуговує уваги факт прямого протистояння між Збройними силами України та військами Росії.

Прокурором також вивчається, які саме злочини вчинені на території України, їх характер та масштабність. Мова йде про порушення територіальної цілісності, незаконне втручання на територію України та збройна агресія, численні вбивства та катування, руйнування міст та пам'ятників історії, а також незаконне привласнення державних підприємств та захоплення влади на місцях.

Станом на 2017 рік Офіс прокурора отримав відомості про понад 1200 випадків вчинення таких злочинів. В той же час, аналізуючи висновки

прокурора, вбачається, що на даний час інформації прокурора недостатньо для відкриття розслідування в Україні [4].

Тому варто продовжувати роботу з документуванням щодо здійснення Російською Федерацією контролю за самопроголошеними республіками та фактів вчинення злочинів на сході України.

Слід розуміти, що основним принципом роботи Міжнародного кримінального суду є принцип компліментарності, що полягає в тому, що суд втручається у внутрішні справи країни лише тоді, коли ситуація, за якої вчинено один чи кілька злочинів не може бути врегульована та вирішена власними національними інституціями держави. А також тоді, коли національні правові системи не в змозі або не бажають розслідувати і притягнути до відповідальності осіб, винних у геноциді, злочинах проти людяності і воєнних злочинах. Навіть, коли розслідування буде відкрито Прокурором Міжнародного кримінального суду, то в якості обвинувачення будуть розглядатися топ-виконавці у ієрархії відповідальних – ті, хто організовував, віддавав накази і був найжорстокішим до жертв. Середня ж і нижча ланка виконавців все одно залишається під прицілом національних правоохоронних процесів [10].

Україна вже заявила про намір ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду у 2019 році. Але просто ратифікації для національної системи законодавства недостатньо. Необхідно здійснити процес його імплементації до національного права, а саме – внести зміни до Кримінального кодексу України. Адже злочини проти людяності взагалі не передбачені національним законодавством України, а воєнні злочини обмежуються лише двома загальними статтями, з якими правоохоронним органам доводиться працювати вже 4 роки [11].

Якщо дивитися на перспективу, думати про врегулювання конфлікту та механізм зміни правосуддя, зокрема, процедуру притягнення до відповідальності, то не можна вживати напівкроків, а зробити все, щоб уникнути болісних наслідків у майбутньому.

Настав час великої і відповідальної роботи (після внесення змін до Конституції України і кримінального закону) по документуванню злочинів агресора.

Далі має бути звернення до Ради Безпеки ООН з вимогою створення Міжнародного трибуналу проти Російської Федерації.

Україна має пройти цей шлях, щоб мати своє світле майбутнє.

Міжнародний кримінальний суд, його Трибунал – це нідерландське місто Гаага, де народ України хоче бачити організаторів злочинів проти його Держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Dempsey, Gary T. (16 July 1998). "Reasonable Doubt: The Case Against the Proposed International Criminal Court". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cato.org/publications/policy-analysis/reasonable-doubt-case-against-proposed-international-criminal-court>

2. Верещетин В.С. Международный уголовный суд: новые перспективы // Московский журнал международного права. — 1993. — № 2. — С. 4-41.

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 р. N 1-35/2001

4. Звіт Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду по справі «Ситуація в Україні» 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2017-PE-rep/2017-otr-rep-PE-UKRAINE_RUS.pdf

5. І. Дерейко, М. В. Коваль. Нюрнберзький процес // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К.: Наукова думка, 2010. — Т. 7 : Мл — О. — С. 497.

6. М. С. Каменецький. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004. — Т. 2 — 812 с.

7. Міжнародний уголовний суд: Исторический обзор. сайт ООН. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org/ru/law/icc/overview.shtml>

8. Міжнародний трибунал щодо Руанди. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unictr.irmct.org/en/tribunal>

9. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян" 04.02.2015 р. № 145-VIII

10. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р.

11. Слюсаренко Ю.А., Шпак Д.Р. Сучасна система міжнародного права. // Проблема ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/57/40>

Науковий керівник: викладач юридичних дисциплін Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ», заслужений юрист України, Гребченко І.П.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Романець М. І.,

студентка 3 курсу юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»

У статті, розглянуто проблематику поняття торгівлі людьми та основні шляхи вирішення даного питання.

Ключові слова: незаконні угоди щодо людини, торгівля людьми, жертва торгівлі людьми.

Постановка проблеми. Проблема торгівлі людьми турбує українське суспільство вже не перший рік. Майже кожного дня в засобах масової інформації повідомляють про незаконне проведення торговельно-економічних операцій, «об'єктом» яких є людина. Боротьба з такою торгівлею є нагальною, адже людина є найвищою соціальною цінністю. Її честь, свобода та гідність є невід'ємними складовими нормального життя. Враховуючи наведене, актуальність проблеми боротьби з торгівлею людьми є неминучою, а аналіз є необхідний як із практичної, так і із теоретичної точки зору.

Україна була однією з перших держав, яка встановила у 1998р. кримінальну відповідальність за протиправні діяння у сфері торгівлі людьми, проте ганебні факти їх залишаються досить поширеним явищем і дотепер. Про це свідчать дані за 6 місяців 2018 року щодо виявлення підрозділами Національної поліції 186 фактів злочинів у сфері торгівлі людьми, і це на 29% більше аналогічного періоду у 2017 році. [1, с.1].

Українці потрапляють у тенета злочинців не лише в Україні, але й у Росії, Польщі, інших країнах Європи, Туреччині, США, країнах Центральної Азії та Близького Сходу.

У Кримінальному кодексі України покарання за торгівлю людьми передбачено статтею 149, яка визначає ці злочинні дії як вербування,

переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи [1, с.1].

Вклад основного матеріалу. Відповідно до статті 149 Кримінального Кодексу України, торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи, караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років [2, с.]

Але з 6 вересня 2018 року почав діяти новий Закон України «Про внесення змін до статті 149 Кримінального Кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами», тому новим поняттям торгівлі людьми є торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію, караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років. [3, с.]

Купівля-продаж людини полягає у безповоротній передачі (отриманні) людини за грошову винагороду. У зазначеній формі злочин є закінченим з моменту передачі (отримання) людини та отримання (передачі) хоча б частини грошової винагороди (або досягнення домовленості про її отримання).

На практиці, здебільшого, акти купівлі-продажу фіксуються стосовно дітей. В якості продавців або посередників, зазвичай, виступають батьки, близькі родичі, піклувальники, посадові особи.

Наступне діяння, яке може вчинити зловмисник, – це вербування людини, а саме залучення її до праці або надання послуг на певних умовах, як правило, за грошову винагороду. Слід також враховувати, що при цьому може також здійснюватись психологічний тиск на людину шляхом переконань, спонукань до праці або надання певних послуг. Вербування є закінченим з

моменту досягнення домовленості з особою, яку вербують для експлуатації, або з моменту вчинення дій, пов'язаних із набором потерпілої особи працювати чи надавати певні послуги [4, с. 309-310].

Згідно з приміткою 1 Закону України «Про внесення змін до статті 149 Кримінального Кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами», під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо [5, с.].

Види експлуатації:

1) сексуальна експлуатація – це один із видів експлуатації праці людини, зокрема, у сфері проституції (здійснення природних статевих актів, у більшості випадків без засобів контрацепції, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинення будь-яких інших дій сексуального характеру з метою отримання доходів, а не на основі приязні чи особистої симпатії) чи суміжних з нею сферах [6, с.].

Прикладом такої експлуатації може слугувати нещодавній випадок на Буковині. Жертвами сексуальної експлуатації стали дівчата з Чернівецької, Тернопільської та Івано-Франківської областей. Поліціанти викрили організатора торгівлі людьми, екстрадували його з Євросоюзу, затримали та помістили до ізолятора тимчасового тримання.

Працівники відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, ГУНП в Чернівецькій області встановили, що організатором міжнародного каналу торгівлі людьми виступив 28-річний уродженець Прикарпаття, котрий уже давно проживає в Італії.

Через соціальні мережі чоловік підшукував молодих дівчат із малозабезпечених сімей. Зважаючи на скрутне матеріальне становище своїх жертв, зловмисник пропонував їм роботу в Італії з високою зарплатнею та хорошими умовами праці. Через посередників чоловік виготовляв дівчатам усі необхідні документи для виїзду за кордон і навіть переказував по 500 євро, щоб увійти в довіру. А коли панянки приїжджали до Італії, зустрічав їх і передавав третім особам для участі у порнобізнесі.

Завдяки професіоналізму працівників поліції, вдалося перекрити канал торгівлі людьми та попередити виїзд з України чотирьох дівчат. Крім цього, працівники відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, ГУНП в Чернівецькій області встановили інших постраждалих, котрих було втягнуто у заняття проституцією на території Італії [7, с.].

- 2) **трудова експлуатація** (примусове надання послуг) – будь-яка робота або служба, що вимагається від особи під загрозою покарання;
- 3) **примусова вагітність** – використання репродуктивних функцій організму жінки шляхом природного або штучного запліднення без її згоди та подальше примушування жінки до виношування;
- 4) **вилучення органів** – використання особи для видалення з її організму частини, яка має певну будову і спеціальне призначення (орган зору, серце, легені, печінка, нирки, підшлункова залоза з 12 - палою кишкою, селезінка тощо) [8, с.].

Нелегальний ринок чорної трансплантології зростає щодня. Наприклад, за нирку можна отримати до 80 тисяч доларів, але інші органи також в потребі і коштують, наче елітна іномарка. «Куплю печінку – 450 тис. Євро». Це – звичайні оголошення, яких у інтернеті сотні. Під ними десятки коментарів від тих, хто згоден за такі гроші продати свої органи.

Людина стала своєрідним донором для представників свого роду вже давно. Якщо деякі племена раніше поїдали один одного, то зараз продають і купують. Штовхають їх на це різні життєві обставини [9].

Шукаючи способи вирішення протидії торгівлі людьми, необхідно звернути увагу на статтю 5 Конвенції Ради Європи про захист щодо протидії торгівлі людьми, де чітко зазначено, що кожна сторона вживає заходів для встановлення або посилення національної координації між різними органами, відповідальними за запобігання торгівлі людьми та боротьбу з нею. Також необхідно посилити кримінальну відповідальність за подібні діяння, покращити нормативно-правову базу у даній сфері та інший ряд діянь, який посприяє запобіганню торгівлі людьми.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що людина – це не товар, і кожен із нас повинен пам'ятати про це.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Вдович В. Г. Європейський день боротьби з торгівлею людьми. URL: <https://nubip.edu.ua/node/51700> (дата звернення: 24.11.2018).

2.Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

3.Про внесення змін до статті 149 Кримінального Кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами: Закон України від 06.10.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-19> (дата звернення: 24.11.2018).

4.Негодченко Д. О. Юридичний аналіз структури злочину передбаченого ст 149 Кримінального Кодексу України. Науковий вісник 2' 2011 Львівського національного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2011. С. 306 – 316.

5.Про внесення змін до статті 149 Кримінального Кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами: Закон України від 06.10.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2539-19> (дата звернення: 24.11.2018).

6.Що треба знати про торгівлю людьми, щоб не стати жертвою URL: <https://www.gurt.org.ua/blogs/32652/1857/> (дата звернення: 24.11.2018).

7.Продавав українок у сексуальне рабство: поліція Буковини затримала сутенера, який відправляв дівчат на «роботу» в Італію. URL: <https://www.0372.ua/news/2106825/prodavav-ukrainok-u-seksualne-rabstvo-policia-bukovini-zatrimala-sutenera-akij-vidpravlav-divcat-na-robotu-v-italiu> (дата звернення: 24.11.2018).

8.Що треба знати про торгівлю людьми, щоб не стати жертвою URL: <https://www.gurt.org.ua/blogs/32652/1857/> (дата звернення: 24.11.2018).

9.«Продам нирку». Скільки коштує людське тіло. Економічна правда: електрон. вид. 2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/04/25/636321/> (дата звернення: 24.11.2018).

10. Конвенції Ради Європи про захист щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 року (дата набрання чинності для України – 21.09.2018) .

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу УжНУ - Ступник Я.В.

МОЛОДЬ ЯК СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

Росул О. М.,

студент спеціальності «Право»

Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Розбудова незалежної, правової держави, становлення демократичного, громадянського суспільства, до якого прагне Україна, передбачає участь абсолютно різних прошарків населення в управлінні суспільними та державними справами.

Актуальність дослідження. Молодь є важливою складовою сучасного українського суспільства, адже вона є носієм інтелектуального потенціалу, визначальним фактором соціально-економічного прогресу та здатна втілити в українське політичне життя новітні актуальні ідеї із сучасними поглядами та нестандартними підходами до вирішення різноманітних проблем. Залучення молоді до реалізації молодіжної політики та створення моделі, що сприяє активній участі молоді у державотворчих процесах, на нашу думку, є одним із основних факторів подальшого прогресу діяльності української влади. Відсутність держаних механізмів, що забезпечуватимуть активну участь молоді у державотворчих процесах, створює великий бар'єр у її процвітанні, економічному зростанні й впровадженні технологічних інновацій. Слід зауважити, що молодь в Україні займає найбільший відсоток всього сукупного населення країни. В українському сьогоденні, позначеному перманентними кризами економічного, політичного та культурного характеру, роль молоді, як виявляється, суттєво впливає на процеси прийняття суспільно-значущих політичних рішень. Саме тому особливо актуальним сьогодні є питання про залучення представників вищезгаданого прошарку населення до конструктивної взаємодії з владними структурами держави.

Державотворення – це історичний процес будівництва держави, створення і розвитку її правових, політичних, економічних, ідеологічних, військових, фінансових та інших інститутів і забезпечення їх функціонування[5, с. 28].

Сучасний дослідник В. М. Семенов шляхом синтезу та доповнень визначень, що існують, розкриває термін “державотворення” через аспект владних відносин, а саме: державотворення – це процес створення, розбудови, удосконалення та модернізації системи влади, який відбувається на сучасному етапі або відбувався в історичному минулому на території держави. Він охоплює взаємовідносини індивідів, спільнот, політичних інститутів щодо реалізації своїх інтересів у сфері влади[11, с. 128].

Ключовим завданням перших років державотворення стало формування трьох основних гілок влади: законодавчої, виконавчої, судової. Очевидно, що механізм роботи цих гілок неможливий без участі прогресивної і креативної молоді на рівні з іншими досвідченими державними службовцями. На перших етапах становлення держави України необхідно було забезпечити утворення управлінських структур на місцях, налагодити ефективну взаємодію місцевої та центральної влади із молодіжними організаціями. Ці завдання, загалом, на теперішній день реалізовані, хоча певні проблеми залишилися. Процеси децентралізації, що проходять на даний момент в Україні, передбачають передачу обов’язків, повноважень і ресурсів з центральних органів влади місцевим. Одна з найважливіших умов успішної реформи децентралізації – це, коли мешканці громади зрозуміють, що добробут та розвиток території залежить, насамперед, від їхніх дій та ініціатив. Важливу роль у напрямку «переформатування» мислення та сприйняття власної значимості у громаді відіграють представники молодого покоління. На державному рівні існують різні програми реалізації молодіжної політики. Місцева влада також знаходить різні підходи, щоб залучити школярів та студентів, надати можливості для створення місцевого ініціативного молодіжного осередку. Наприклад, Ужгородська міська рада залучає молодь, насамперед, до співпраці з місцевою

владою, а також запрошує до роботи у місцевих органах самоврядування. З їхнього досвіду легко помітити, що молодь, яка залучена до державотворчих процесів, розвивається та приносить свої плоди у роботі місцевої влади. Для України участь молоді у таких процесах – це ще поки новий досвід, проте він вже починає впроваджуватись. Необхідно створювати чим більше територіальних об'єднань на місцях та залучати молодь до різноманітних владних процесів [7].

За даними Організації Об'єднаних Націй, молодь складає близько 20% від загальної чисельності населення світу. При цьому, понад 80% молоді мешкає в країнах, що розвиваються. Прогнозується, що до 2025 р. ця цифра ще збільшиться до 89 % [2, с. 10].

Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», молодь та молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років. Законодавчо затверджені в нашій країні межі молодіжного віку від 14 років до 35 досить доцільні, адже саме в цей період свого життя молодь набуває політичні та громадські права, усвідомлює свій соціальний статус в суспільстві, у неї проявляється певний світогляд, і молодь вступає в продуктивне життя [1].

На думку М. Головатого, саме в процесі дорослішання молоді люди вчаться та починають створювати світ, тобто стають суб'єктом усіх соціально-економічних, політичних та суспільних перетворень. На жаль, українська молодь у своїй більшості залишається аполітичною та суспільно пасивною соціальною групою. Саме тому перед державою і суспільством постають актуальні завдання активізації суспільно-політичної діяльності молоді, її залучення до політичної діяльності та виховання політичної культури [6, с.18].

Для того, щоб визначити рівень залучення української молоді до політичних процесів, слід звернути увагу на дані соціологічних опитувань, результати яких свідчать, що лише 23% молоді постійно стежить за політичним життям в Україні, ще 40% – за головними подіями, тоді як другорядні залишаються поза їх увагою. У 21% молоді інтерес до політики проявляється

зрідка, а 12% взагалі не цікавиться нею. До політичного життя в Україні, а саме до участі у політичних партіях, заходах залучено лише 4% молодих людей. У той час, коли у США ситуація навколо політичної участі є абсолютно протилежною. Так, результати опитування американської молоді, проведеного у 2014 році колективом науковців Чиказького університету (University of Chicago) та Мілсівського коледжу, свідчать, що понад 40% молодих американців, віком від 15 до 35 років, взяли безпосередню участь у політичних акціях, і 44% – беруть опосередковану участь у діяльності політичних партій [10].

Серед держав-членів ЄС із загального сценарію вибиваються Польща, у якій явка молодих виборців складає понад 60% при середній явці по країні трохи більше 40%, та Румунія, де явка молодих виборців складає 70% проти 55% відповідно.

За статистичними даними Державної служби статистики України, близько 30 тисяч українців виїхало за територію нашої країни у пошуках кращої долі. Серед них переважною є кількість молодих людей, що свідчить про недостатній рівень навчання, виховання та залучення молоді до різноманітних владно-управлінських процесів [12].

У суспільних відносинах молоді люди, як і будь-який член суспільства, одночасно виступають об'єктом (коли прагнуть належати до певного соціуму) і суб'єктом (коли прагнуть активно взаємодіяти із соціумом, змінюючи його відповідно до власних потреб, уявлень). Саме ця особливість має бути врахована в державному управлінні при розробці й упровадженні державної молодіжної політики, зокрема, молодь має активно залучатися до цих процесів, а не бути тільки об'єктом у зазначених суспільних відносинах. Якщо зазирнути у минуле, то можна зробити висновок про те, що державна молодіжна політика в певний період була невід'ємною частиною партійної політики стосовно молоді. Бо, як вважає В. Барабаш, «історичний розвиток суспільства значною мірою залежить від того, наскільки використовується такий дієвий чинник суспільно-політичного функціонування, як молодь, її громадські організації. У

всі часи та у всіх народів молодь була в авангарді громадських рухів, своєрідним каталізатором суспільних перетворень» [4, с. 1].

Діяльність піонерської та комсомольської організацій в СРСР свідчили про те, що ці організації в перші роки свого існування не були під таким жорстким контролем Комуністичної партії і відкривали широкі можливості для вияву ініціатив самих дітей та молоді. Радянські вчені С. Алещенко та В. Луков вважають, що в СРСР молодіжна політика була і проводилася для свого часу не без успіху. Вона знайшла закріплення в законодавстві, у системі державних органів та інших атрибутивних для політики виявах. Перші піонери і комсомольці брали участь у комуністичних суботниках і самі вибирали конкретні справи і втілювали їх в життя. Проте, з часом всі дитячі та молодіжні ініціативи перестали підтримуватися, і їхні організації почали виконувати політичні функції за вказівками дорослих. Тоталітарний досвід влади цього періоду залишив дуже мало можливостей для реальної молодіжної участі, ініціатива не підтримувалась, що призвело до відчуження молоді, небажання брати участь у формалізованій діяльності. Саме тому, вкрай важливо повернути авторитет молоді та її бажання співпрацювати на рівні трьох гілок української влади, і тоді молодь повернеться в політику і зробить Україну справді демократичною державою [9, с 209].

Сьогодні у нашій державі спостерігається деяке "старіння" молодіжного контингенту у перерозподілі вікового складу молоді на користь порівняно старших вікових груп. Ці факти особливим чином впливають на активність, інтереси та сфери діяльності сучасної української молоді [12].

Визначення та подолання таких перешкод є передумовою залучення молоді до державотворчих процесів та, як наслідок, "використання" енергії, креативності, завзятості та позитивного настрою молодого покоління у справі розвитку демократичного суспільства та правової української держави. Слід наголосити, що потенційно молодіжне середовище може відігравати значно більшу роль у справі утвердження української державності та створення її дієвих інститутів.

Разом з цим, переглядаючи дану проблему через вказану призму, можна перейти до розгляду молодіжних рухів як виду політичної участі, яка, окрім, них, включає в себе голосування на місцевих та національних виборах і референдумах, участь у прийнятті рішень, участь у виборчих кампаніях, членство у політичних партіях, у групах тиску, у політичних демонстраціях, акціях протесту, інших формах громадянської непокори. До молодіжних партій належать: партія «Молода Україна», організація політичного розвитку «Молодіжна партія України». Ці політичні організації складаються переважно з молоді і заявляють про готовність захищати інтереси молодого покоління як першочергове завдання [3, 98-101].

Але наявність таких політичних партій та політичних рухів і їх дієвий механізм у державотворенні – це різні речі, адже мало одного існування партій, важливо, щоб вони працювали та приносили свої результати. Серед умов, які б сприяли бурхливому розвитку молодіжних політичних рухів, можна назвати: зміну законодавства у бік його динамізму, інтегративності з суспільними інституціями, демократичності, декларування принципів свободи і рівноправності, звільнення з політико-ідеологічних тенет комуністичного ладу, акумульованих протягом десятиліть української культури. Також треба визначити, що ефективна практична реалізація може відбуватися, насамперед, на рівні місцевих громад, що наближені до реальних потреб та участі молоді. Розбудова молодіжної політики “знизу до гори” має збалансувати державну політику та стати її пріоритетом [8].

Також головною перевагою української молоді у державотворенні є те, що вона не корумпована місцевими та державними елітами і ніколи не стикалася із корупційними схемами. Молодь України готова працювати у власній державі, але не готова до безпрецедентного рівня корупції, різноманітного підкупу і свавілля. Українська молодь не може бути заручником політичних ігор, адже вона не пов’язана з ними. І чим більше молоді потрапить до парламенту, тим менше буде розвиватись корупція на теренах нашої країни. Викорінення корумпованої поведінки, не даючи їй навіть шансу

зародитися у цих молодих людей, є найвірнішим способом досягти процвітання та дієвості парламентаризму в Україні.

Виходячи із вищесказаного, можна сформулювати наступні висновки:

1. Для того, щоб молодий контингент мав можливість співпрацювати із органами влади, необхідно покращити рівень навчання підростаючого покоління, адже важливу роль у цих державотворчих процесах відіграє система освіти. Більшість молодих людей виїжджають за межі України в пошуках кращої долі та не бачать перспектив в межах своєї рідної країни. Для успішної участі молодих людей у розбудові громадянського суспільства їм необхідні знання та навички у цій роботі, чого поки що українська молодь не має.

2. Вкрай необхідно звернути увагу на міжнародний досвід та встановити на законодавчому рівні квоту молоді у виборчих списках, щоб вона брала участь у політичних процесах, і, тим самим, демократизувала українську владу.

3. Підвищити авторитет молоді на загальнодержавному рівні, адже будь-яка політика та заходи повинні сприяти тому, щоб середовище поважало молодих людей, а також враховувало їх різні потреби, обставини та сподівання. Недостатня політична активність молоді у традиційних легітимних формах є чи не одним з найголовніших бар'єрів на шляху реформ в політичній сфері.

4. Необхідно збільшити політичний простір української молоді, адже існуючий на даний момент є досить обмеженим. **Молодь України не має своєї, досить могутньої політичної партії всеукраїнського масштабу, яка ставила б перед собою конкретні політичні завдання. Існування деяких політичних партій з молодіжним “забарвленням” не змінює суті справи.**

5. Важливою складовою успіху розбудови держави України є те, що молодь не може бути заручником корупційних схем, адже вона не пов'язана з ними. І чим більше молоді потрапить до парламенту, тим важчим буде розвиток корупції на теренах нашої держави.

6. Важливу роль у децентралізації та сприйнятті власної значимості у громадах відіграють представники молодого покоління, які готові до реалізації

державотворчих завдань. Необхідно створювати чим більше територіальних об'єднань на місцях та залучати молодь до різноманітних владних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»[Електронний ресурс]: Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 26.12.2002 року – (сайт Верховної Ради України) – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

2. The World Programme of Action for Youth. – Printed at the United Nations, New York, 2010. – 75 p.

3. Барабаш В. Інституціалізація молодіжного руху України // Політичний менеджмент. – 2004. – № 3(6). – С. 98-111.

4. Барабаш В.В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики[Текст] / В.В.Барабаш // Український соціум.- 2004.-№1(3).С.119-130.

5. Бутирська Т. О. Теоретико-методологічні засади державотворення в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / Бутирська Тетяна Олександрівна. – К., 2009. – 36 с.

6. Головатий Н.Ф. Социология молодежи: Курс лекций [Текст] / Отв. ред. И. В. Хронюк.- К.: МАУП.-1999.-С.18.

7. І. Требунських У чому сила громади? В молоді![Електронний ресурс]: У чому сила громади? В молоді! – (сайт Народне Слово) – режим доступу: <http://n-slovo.com.ua/2018/02/01/y-чому-сила-громади-в-молоді/>

8. Коновалов А. В. Участь молоді в процесі прийняття рішень і громадському житті на локальному рівні в контексті Європейської інтеграції / А. В. Коновалов [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/191.html>

9. Луков В. А. Знаки и символы молодежи / В. А. Луков // Знание. Понимание. Умение. – 2005. – № 3. – С. 209–211.

10.Опитування [Електронний ресурс] / Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/category/opinion-polls>

11.Семенов В. М. Сучасні аспекти змістовного наповнення категорії “державотворення” / В. М. Семенов // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Вип. 1 (20). – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2008. – С. 128–133

12.Статистична інформація/Дежавний комітет статистики України [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Науковий керівник: к.ю.н. викладач вищої категорії, голова циклової комісії юридичних дисциплін Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ» Лейба Є.В.

ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ

Станкович О.Ф.,

студентка 3 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Актуальність дослідження. У КК України 2001 р. встановлена кримінальна відповідальність за вчинення злочину «Експлуатація дітей», склад якого передбачено ст. 150 Кодексу. Утім, зазначена стаття не містить дефініції даного поняття, що створює певні складнощі під час визначення змісту описаного нею злочинного діяння та застосування цієї норми на практиці. Питання відповідальності за експлуатацію дітей регулюється на законодавчому та міжнародному рівні, охоплюючи низку нормативних актів. Щодо даної

проблеми було розроблено безліч наукових праць. Значний вклад у розробку обраної проблематики внесли такі науковці, як М.І. Бажанов, В.І. Борисов, Т.В. Варфоломєєва, В.А. Козак, М.Й. Коржанський, І.Г. Поплавський, С.І. Селецький, О.С. Сотула, С.Д. Шапченко, О.П. Шем'яков, М.І. Хавронюк, І.В. Хохлова.

Мета дослідження: з'ясувати поняття «експлуатація дітей», здійснити аналіз складу злочину, а також визначити кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки цього злочину.

Основний зміст. Ратифікація Україною Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Про права дитини» від 20.11.1989 року та Конвенції Міжнародної організації праці «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» №182 від 17.06.1999 року зумовила активний процес приведення національного законодавства до міжнародних стандартів у цій сфері. Не став виключенням і чинний Кримінальний кодекс України, в якому вперше було передбачено кримінальну відповідальність за експлуатацію дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування [1, с.163]. У ст.52 Конституції України зазначено, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [2]. Законом України «Про охорону дитинства», який встановлює основні засади державної політики у сфері забезпечення та реалізації прав дитини, гарантовано кожній дитині державний захист від експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють [3]. У ч.6 ст.150 Сімейного кодексу України міститься категорична заборона будь-яких видів експлуатації батьками своєї дитини [4]. Згідно зі ст. 19, 32, 36 Конвенції про права дитини, її держави-учасниці гарантують кожній дитині максимальний захист від усіх форм експлуатації, які завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини [5]. Як бачимо, на сьогодні існує ціла система чинних в Україні норм міжнародного та національного законодавства, яка гарантує кожній дитині державний захист від усіх форм та видів її експлуатації. Разом з тим, у жодному з зазначених нормативних актів не лише не міститься переліку форм або видів експлуатації дитини, але й узагалі відсутнє визначення

змісту цього явища. Іншими словами, українські діти мають право на комплексний державний захист від явища, сутність якого чинні в Україні нормативні акти не розкривають. Слід зазначити, що протизаконне використання праці дітей характеризується не лише суспільною небезпечністю, але й значною поширеністю в Україні та за її межами. Зокрема, за даними Міжнародної організації праці у всьому світі понад 250 мільйонів дітей віком від 5 до 14 років працюють, щоб вижити. Майже половина з них – близько 120 мільйонів – працюють щодня протягом усього року. Дослідженням, проведеним у 1999-2000 роках Державним комітетом статистики України у співпраці з МОП, було встановлено, що середньомісячна чисельність працюючих дітей в Україні становить 456 тисяч осіб, з яких 48 % – це діти у віці, в якому офіційно працювати заборонено, до того ж майже половина з таких дітей працюють у віці від 7 до 12 років [6, с. 5]. Згідно зі ст.150 КК України, «1. Експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 2. Ті самі дії, вчинені щодо кількох дітей або, якщо вони спричинили істотну шкоду для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини, або поєднані з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві, караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [7].

Об'єкт злочину – воля, честь і гідність, фізичне і психічне здоров'я дитини. Потерпілий – дитина, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування. Відповідно до трудового законодавства України допускається прийняття на роботу осіб, які досягли шістнадцяти, за

згодою одного з батьків або особи, що його замінює, - п'ятнадцяти, а за сукупністю інших, крім такої згоди, умов (щодо учнів певних навчальних закладів, для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час) - чотирнадцяти років.

Об'єктивна сторона: діяння – експлуатація дитини – це присвоєння матеріальних результатів праці дитини (зокрема, прибутку) власником засобів виробництва. Це – формальний склад злочину, він вважається закінченим із моменту вчинення діяння.

Суб'єкт злочину – загальний – фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел [8].

Кваліфікованими видами злочину (ч. 2 ст. 150) є експлуатація: 1) кількох дітей (двох чи більше дітей одночасно або в різний час); 2) дитини, якщо вона потягла істотну шкоду для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини (тілесні ушкодження, гальмування фізичного та розумового розвитку); 3) поєднана з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві (шахта, хімічне виробництво, будівництво). Особливо кваліфікуюча ознака – вчинення таких дій організованою групою.

Під заподіянням істотної шкоди здоров'ю дитини слід розуміти не лише заподіяння їй фізичної шкоди (тілесних ушкоджень, побоїв, захворювання на тяжку хворобу, втрату імунітету), а й шкоди моральної, яка полягає у втраті соціальних зв'язків дитини та, відповідно, деформації моральних норм. Заподіяння істотної шкоди освітньому рівню дитини – це неотримання мінімально необхідного об'єму змісту шкільної освіти, засвоєння якого приймається як норма освіченості її особистості, а також забезпечує їй рівність прав і можливостей при подальшому навчанні у вищому навчальному закладі, виборі професії і майбутньому працевлаштуванні [9, с.14].

Окремої уваги потребує питання психічного ставлення винного до наслідків експлуатації дітей у вигляді істотної шкоди їх здоров'ю. Воно може характеризуватися або передбаченням можливості настання істотної шкоди

здоров'ю дитини та легковажним розрахунком на їх відвернення, або не передбаченням можливості настання такого наслідку, однак обов'язком та можливістю його передбачення. В іншому випадку (якщо особа бажає завдати шкоду здоров'ю дитини або свідомо припускає її настання) це суперечитиме як загальній сутності явища експлуатації дітей, так і змісту діяння, передбаченого ст.150 КК України. Тому психічне ставлення винного до істотної шкоди здоров'ю дитини може бути лише необережним [10, с.378-379].

Чинниками, що зумовлюють економічну експлуатацію дітей, визначено: економічні перетворення на ринку праці у вигляді безробіття та попиту на дитячу працю, бідність, поблажливе суспільне ставлення до дитячої праці, психологічні особливості дитини, дитячу бездоглядність та безпритульність [9, с. 10-11].

Кримінальна експлуатація дітей як вид протиправної кримінально караногої діяльності становить не одноактну дію, а певний процес, який складається з кількох етапів: 1) підбір, вибір, вербування неповнолітнього; 2) поставлення неповнолітнього в залежність; 3) безпосереднє використання неповнолітнього.

Можливим є і наявність четвертого етапу у процесі експлуатації дітей, у межах якого вирішується питання про подальшу долю дитини, яка вже «відпрацювала» свою програму.

До кримінальної експлуатації дітей віднесено такі прояви злочинної поведінки: дії, пов'язані із трудовою експлуатацією дітей, тобто: використання неповнолітніх на роботах зі шкідливими умовами, підземних роботах; залучення зазначеної категорії осіб до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні; дискримінація неповнолітніх в оплаті праці тощо; дії, пов'язані із сексуальною експлуатацією дітей, а саме: залучення дітей до участі у створенні порнографічних творів; втягнення дітей у проституцію; дії, пов'язані із «іншими видами» експлуатації дітей, які проявляються у втягуванні неповнолітніх у злочинну діяльність, тощо [11, с.7-8].

Висновки. Експлуатація дітей – це суспільно небезпечне діяння, передбачене ст.150 КК України, яке полягає у незаконному використанні

дитячої праці. Формулювання назви ст. 150 КК України як «експлуатація дітей» є необґрунтованим кроком законодавця принаймні через дві обставини. По-перше, вживання зазначеного терміну в назві цієї статті є невиправданим, оскільки він через свою багатозначність не дає жодної конкретної інформації щодо забороненого цією нормою діяння. По-друге, наявність такої назви у ст.150 КК України створює ситуацію, за якої і без того складний та багатозначний термін «експлуатація» отримує ще одне значення (широке його розуміння, що міститься у примітці до ст.149 КК України). Найбільш правильним кроком є відмова від вживання у кримінальному законодавстві України терміну «експлуатація дітей». Наприклад, ст.150 КК України доречніше було б іменувати, як «Незаконне використання праці дитини», адже така назва, з одного боку, більш точно відображала б зміст диспозиції зазначеної норми, а з іншого, – не викликала б суттєвих розбіжностей серед науковців і практиків під час визначення змісту описаного нею діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Калмиков Д.О. Експлуатація дітей, що спричинила істотну шкоду здоров'ю дитини. *Форум права*. 2010. №3. С.163-171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_24 (дата звернення: 17.11.2018)

2.Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141.

3.Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001р. №2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №30. Ст.142.

4.Сімейний кодекс України від 10.01.2002р. №2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №21-22. Ст.135

5.Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 17.11.2018)

6.Праця дітей в Україні: тематична державна доповідь про становище дітей в Україні. / О.М. Балакірева. Київ, 2001. 127 с.

7.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст.131.

8.Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насилля». Коментар до статті 150 ККУ. URL: <https://rescentre.org.ua/zakonodavstvo-ta-pravoviy-pytannia/komentar-do-statti-150-kriminalnogo-koдексу-ukraїni-ekspluatatsiia-ditei> (дата звернення: 17.11.2018)

9.Доляновська І.М. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину): автореф. ... канд. юр. наук: 12.10.2008. Київ, 2008. 28 с.

10.Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. та доповн. Київ: Юридична думка, 2012. 1316 с.

11.Паньчук О.В. Кримінологічна характеристика експлуатації дітей: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 15.05.2008. Львів. 2008. 25 с.

Науковий керівник: старший викладач кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «УжНУ» Н. М. Реплюк

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Углей Г.М.,
студентка спеціальності «Право»
Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ»

Анотація. У статті розглядаються окремі правові та соціальні проблеми позбавлення батьківських прав, які, зокрема, пов'язані з невиконанням батьками своїх обов'язків перед дитиною.

Ключові терміни: позбавлення батьківських прав, порушення прав дитини, правові та соціальні проблеми позбавлення батьківських прав, відповідальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі захисту прав дитини присвячено значну кількість сучасних наукових досліджень, які допомагають більше проникнути в суть проблемної теми і зорієнтуватися на її специфіці. Це – роботи Головченко В.І, Красножон Т.В, Сіра І.І., Михайлова І.Ю., Філіпіна А.І. та інші.

Актуальність дослідження. В українському суспільстві, не зважаючи на всі складнощі сучасного періоду, зростає розуміння важливості та необхідності захисту прав дітей. Одним із основних компонентів державної політики України у сфері захисту дитинства є удосконалення нормативно-правової бази, у тому числі, імплементація норм міжнародного права. Результатом цієї діяльності є те, що на сьогодні Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини.

Свідченням наміру нашої держави забезпечувати захист прав дитини є, серед іншого, постійна робота зацікавлених органів влади з підготовки пропозицій про приєднання України до міжнародних договорів у сфері сімейного права. Слід відзначити, по-перше, що Конвенція ООН про права дитини, яка є основним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини, була ратифікована Україною ще 27 лютого 1991 року і набула чинності 27 вересня 1991 року.

По-друге, важливе значення має ратифікація низки міжнародних договорів у сфері сімейного права, розроблених в рамках Ради Європи і Гаазької конференції з міжнародного приватного права, що дозволяють вирішувати практичні питання, які стосуються здійснення прав дітей, регулюють відносини батьків і дітей, як матеріальні, так і особисті. Деякі з цих договорів були підписані Україною ще в 2002 – 2003 роках. У них ідеться про Конвенції прав дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої

порнографії та щодо участі у збройних конфліктах, які з того часу стали частиною національного законодавства.

Метою даної статті є формулювання основних аспектів соціальних та правових проблем позбавлення батьківських прав, а також аналіз цивільного, сімейного законодавства України і практики його застосування із вказаної у статті тематики.

Основний виклад інформації. В Україні ще не напрацьовано чіткого механізму забезпечення реалізації та контролю за виконанням норм сімейного законодавства, що стосуються виховання та захисту прав дитини [4, с. 89]. Серед нормативних актів, які регулюють права дитини в Україні, виділяють: ЗУ «Про охорону дитинства», ЗУ «Про Загальнодержавну програму “Національний план дій, щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року», ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Указ Президента України «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» та низка інших. Окрім того, 27 лютого 1991 р. Україна ратифікувала Конвенцію про права дитини, яка правомірно вважається міжнародною дитячою конституцією. **Конвенція містить повний перелік прав дитини:** на життя, на ім'я, на набуття громадянства, на піклування з боку батьків, на збереження своєї індивідуальності, право бути заслуханою у ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; право на свободу совісті та релігії; право на особисте та сімейне життя; недоторканість житла; таємницю кореспонденції; право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; благами соціального забезпечення; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на освіту; на відпочинок; на особливий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; право на вжиття державою всіх необхідних заходів щодо сприяння фізичному та психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину. Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом сімейно-правового

характеру, який застосовується до батьків, що не забезпечують належного виховання своїх дітей. Такий захід може застосовуватися тільки за рішенням суду. Конституція України гарантує дітям усі права, необхідні для їхнього розвитку і життя.

Щороку близько 8 тисяч дітей залишаються без батьківського піклування, зокрема, через складні життєві обставини, безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, вживання батьками алкоголю, наркотичних засобів, а також через їх жорстоке поводження з дитиною. В Україні дедалі частіше вживається термін «соціальні сироти» – це особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин zostались сиротами при живих батьках. До них належать і безпритульні та бездоглядні діти, тобто діти вулиці.

Підставою позбавлення батьківських прав є стаття 164 Сімейного кодексу України, яка встановлює:

1. Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:

1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;

3) жорстоко поведуться з дитиною;

4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;

5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.

2. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав з підстав, встановлених пунктами 2, 4 і 5 частини першої цієї статті, лише у разі досягнення ними повноліття.

3. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них.

4. Якщо суд при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки злочину, він порушує кримінальну справу. [10]

На думку вчених, для зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, держава повинна впроваджувати наступні заходи:

–забезпечувати своєчасне виявлення і облік дітей, які залишились без піклування батьків, та надання їм статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;

–активізувати роботу щодо пошуку кандидатів в потенційні усиновителі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки та батьки-вихователі;

–підвищувати рівень матеріального забезпечення населення, що можливе за умов створення робочих місць та адекватного життєвим потребам розміру оплати праці;

–реалізовувати соціальні програми, спрямовані на матеріальну та соціальну підтримку сімей з дітьми, молодих сімей, неповних сімей; соціальну політику, спрямовану на піднесення сімейних цінностей, формування культури сім'ї, виховання в батьків відповідальності за виконання батьківських обов'язків;

–боротися з алкоголізацією та наркоманією – суттєвими причинами поширення соціального сирітства.

11 серпня 2011 р. Указом Глави держави був запроваджений інститут Уповноваженого Президента України з прав дитини, на який покладено завдання сформулювати чітку концепцію діяльності та державної політики у сфері захисту прав дітей, їх законних інтересів [7, с. 5].

Значимість діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини яскраво підкреслюється основними його повноваженнями, зокрема:

–постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення

в установленому порядку Президентів України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень прав і законних інтересів дитини;

–внесення Президентів України пропозицій щодо підготовки проектів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини;

–ужиття заходів, спрямованих на інформування населення про права та законні інтереси дитини.

Отже, на сучасному етапі розвитку для України першочерговим завданням є створення юридичної бази щодо виховання дітей, яка б повною мірою відповідала міжнародним вимогам і забезпечувала реалізацію прав кожної дитини та передбачала механізм захисту цих прав у випадку їх порушення. Виховна державна політика, спрямована на розвиток сім'ї і захисту прав дитини в ній, потребує значних капіталовкладень, але забезпечує довготривалі результати, адже йдеться про молоде покоління, яке стане через десять-п'ятнадцять років рушійною силою суспільного розвитку, а, отже, закладені суспільні цінності та культурні надбання, засвоєні у їхньому світогляді, стануть мотивами активної суспільної діяльності та визначатимуть становлення і розвиток всієї держави. Аналіз українського законодавства дає підстави стверджувати, що стосовно дітей воно базується на гуманних принципах, закріплених у Конвенції про права дитини та інших міжнародних актах. Але в ньому ще не врахований принципово новий підхід до дитини як рівноправного члена суспільства, а також мають місце істотні прогалини щодо багатьох міжнародних стандартів прав дитини та відповідних процедур для здійснення низки проголошених і закріплених у законодавстві України прав дитини. Крім того, більшість нормативних актів, що стосуються прав дитини, мають декларативний характер, що потребує здійснення ряду заходів для подальшого реформування та вдосконалення в цій сфері [12].

ВИСНОВКИ

Отже, я дійшла до висновку, що з кожним роком в Україні збільшується кількість соціальних сиріт, до яких належать безпритульні та бездоглядні діти, які zostались сиротами при живих батьках. На мою думку, для зменшення кількості дітей-сиріт держава повинна:

- підвищувати рівень матеріального забезпечення населення;
- реалізовувати соціальні програми;
- забезпечувати своєчасне виявлення і облік дітей-сиріт;
- боротися з алкоголізацією та наркоманією;
- активізувати роботу щодо пошуку кандидатів в потенційні усиновителі.

Однак, разом з тим, я знайшла шляхи вирішення даної проблеми! Перш за все, це:

- розроблення концепції та державної програми поетапного реформування системи закладів усіх форм власності для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- розроблення нової системи фінансування утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- призначення і виплати державної соціальної допомоги дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, державної компенсації (грошової винагороди) за надання соціальних послуг за принципом “гроші ходять за дитиною”;
- створення нових моделей діяльності органів опіки й піклування – місцевих органів виконавчої влади – в інтересах кожної дитини;
- усвідомлення необхідності підвищення якості наявних та запровадження нових послуг для кризових родин з дітьми;
- створення служб підтримки сім’ї різного профілю, підпорядкування і форм власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_19188.
2. Закон України “Про охорону дитинства” від 08.06.2013 / Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
3. Указ Президента України “Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року” від 22 жовтня 2012 р. / Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.
4. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України від 11 серп. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13858.html>.
5. Головченко В. Правові засади виховання та захисту прав дитини / В. Головченко // Право України. – 2008. – №5. – С. 88-91.
6. Красножон Т.В. Соціальне сирітство в Україні як соціально-педагогічне явище / Т.В. Красножон // Вісник. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – 2009. – № 3. – С. 122-124.
7. Михайлова І. Ювенальна юстиція в Україні: проблеми становлення / І. Михайлова // Вісник прокуратури. – 2010. – № 7. – С. 99-104.
8. Сіра І. Становлення інституту Уповноваженого з прав дитини в Україні / І. Сіра // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2013. – С. 1-9. З доповіді “Дотримання прав дитини в Україні 2012 – 2015”, Коаліція “Права дитини в Україні”, 2015 <http://komspport.rada.gov.ua/komspport/control/uk/doccatalog/list?currDir=5040>.
9. З доповіді “Дотримання прав дитини в Україні 2012 – 2015”, Коаліція “Права дитини в Україні”, 2015 <http://komspport.rada.gov.ua/komspport/control/uk/doccatalog/list?currDir=50402> Наказ Мінсоцполітики від 19.08.2015 №857 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1068-15ort.rada.gov.ua/komspport/control/uk/doccatalog/list?currDir=50402>

10. Аксана Філіпішина: “Реалії, у яких сьогодні опинилася країна, потребують від держави створення цілісної системи сімейної політики”», 17.06.2015, сайт Уповноваженого ВР з прав людини <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/17615-ng-aksana-filipishina-realiii-u-yakix-sogodni-opinilasya-kraiina-potrebuy>

11. http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=937%3A251114-24&catid=109%3A1-1214&Itemid=135&lang=ru

12. <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/sku/87-sku/3359-165.html>

Науковий керівник: к.ю.н. викладач вищої категорії, голова циклової комісії юридичних дисциплін Природничо-гуманітарного коледжу ДВНЗ «УжНУ» Лейба Є.В.

ПРОБЛЕМИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ «ТОВАРНОЇ» КОНТРАБАНДИ

Шестак Н.В.,

студентка 3 курсу юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ»

У статті будуть розглянуті фактори, які сприяли декриміналізації, негативні та позитивні наслідки, і як це вплинуло на сучасний стан боротьби з контрабандою.

Ключові слова: контрабанда, декриміналізація, відповідальність.

Постановка проблеми. Після внесення змін до КК України від 2012 року, а саме до статті 201, перелік товарів, що переміщуються через митний кордон, значно змінився. Актуальність даної статті полягає у тому, що за 7 років рівень контрабанди товарів, за які у разі порушення особа несе адміністративну відповідальність, лише збільшився, як і зменшилася протидія

такому правопорушенню. Тому в даній статті запропоновані можливі заходи протидії, а також співставлення кримінальної та адміністративної відповідальності.

У XXI столітті сфера зовнішньоекономічної діяльності є дуже розвинутою, але разом з тим, як вона розвивається, збільшується також рівень злочинності та правопорушень. Прикладом є контрабанда, один із найпоширеніших злочинів, який у законодавстві України визначається як «переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю», що передбачається ст. 201 розділом VII «Злочини у сфері господарської діяльності» Кримінального кодексу України [1].

Об'єктом злочину, передбаченого цією статтею, є встановлений діючим законодавством України порядок переміщення культурних цінностей, предметів, речовин, зброї та припасів до неї (а з травня 2017 року – і частин вогнепальної зброї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації через митний кордон України, який є необхідною умовою стабільної діяльності митних органів України [2, с.226].

Об'єктивна сторона контрабанди виражається в діях, які полягають у незаконному переміщенні відповідних предметів через митний кордон України.

Під переміщенням через митний кордон слід розуміти ввезення на митну територію України, вивезення з цієї території або транзит через територію України товарів та інших предметів у будь-який спосіб, включаючи використання з цією метою спеціально тренованих тварин, трубопровідного транспорту та ліній електропередачі.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, у тому числі особа, яка користується правом дипломатичного імунітету. Відповідно, суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Але до 2012 року КК України, зокрема, ст. 201 містила зовсім інший перелік предметів контрабанди. Передусім, мова йде про зміни, внесені до цієї статті Законом України від 15 листопада 2011 року №4025 «Про внесення змін

до деяких законодавчих актів України, щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності», які набрали чинності вже з січня 2012 року [3]. Так, із диспозиції норми було виключено вказівку на переміщення товарів у великих розмірах, історичних цінностей, контрабанду стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України, тобто було звужено коло предметів.

Ще на стадії підготовки законопроекту про декриміналізацію економічних злочинів дуже ретельно були прораховані можливі ризики та наслідки для економіки країни. Декриміналізація такого виду злочину, як контрабанда, означає, що за переміщення товарів (в тому числі стратегічно важливих сировинних товарів) поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю кримінальна відповідальність наступати не буде [4, с. 408].

Згідно норм законодавства, що діє на даний час, різниця в кваліфікації між кримінально-карним діянням та адміністративним правопорушенням полягає у розмірі та вартості предметів правопорушення: кримінальна відповідальність настає, якщо вартість товарів складає не менше 470 500 гривень.

Раніше за переміщення товарів поза митним контролем або із приховуванням від такого контролю було передбачено штраф у розмірі від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 8500 до 17000 грн), або конфіскацію товарів, а також конфіскацію транспортних засобів, які використовувалися для переміщення цих товарів, а у разі приховування товарів від митного контролю – конфіскацію товарів зі спеціально виготовленими схованками.

Адміністративна відповідальність полягає в тому, що розмір штрафу становить 100% вартості товару плюс його конфіскація. За такі ж повторні порушення митних правил передбачається накладення штрафу в розмірі 200% вартості товарів.

Залишається норма про конфіскацію транспортних засобів, які використовувалися для переміщення цих товарів, а у разі приховання товарів від митного контролю – конфіскацію товарів зі спеціально виготовленими схованками [4, с. 409].

Відповідно, правопорушники, а це може бути: перевізник, імпортер, експортер або інші винні особи відповідають за порушення митного законодавства. Саме тому при прийнятті вантажу перевізник, як і раніше, зобов'язаний перевірити точну кількість вантажних місць, розмітку й номери, зовнішній стан вантажу і його упакування.

З урахуванням вимог чинного законодавства, остаточне рішення про долю вилучених товарів і транспортних засобів буде вирішувати суд.

Найбільш важливою із усіх ознак контрабанди є її суспільна небезпека, що виявляється в посяганні на суспільний та державний лад, систему господарювання, власність, особу, майнові й інші права громадян і правопорядок. Суспільна небезпечність, як матеріальна ознака злочину, полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, які охороняються кримінальним законом, або містить у собі реальну загрозу заподіяння такої шкоди [5, с. 282].

Таким чином, контрабанда завдає прямих економічних збитків державі, пов'язаних із несплатою мита, інших податків (платежів) як під час переміщення через митний кордон України, так і у зв'язку з реалізацією контрабандних товарів на території України, так і за її межами [6, с. 112].

Необхідність часткової декриміналізації діяння, передбаченого ст.201 КК України, з точки зору авторів Закону, обумовлена декількома факторами:

- ця процедура призведе до більш легкого досудового слідства, і на це будуть витратитися значно менші кошти;

- аналіз судової практики розгляду справ про контрабанду свідчить про те, що переважна більшість осіб, яких було визнано винними у вчиненні такого діяння, не засуджуються до реального позбавлення волі.

Тому саме ці фактори призвели до змін, які відбулися у 2012 році, але їх запровадження не призвело до якихось позитивних наслідків, навпаки, це стало точкою активації до вчинення ще більшої кількості порушень при переміщенні товарів через митний контроль [7, с. 157].

Зокрема, декриміналізація даного діяння призвела до таких негативних наслідків:

- на території України збільшилася чисельність осіб, які спеціалізуються на даному виді діяльності. Особливо це актуально на території Закарпатської області, яка межує з чотирма країнами, тому на її території рівень контрабанди є значно вищим;

- знизився рівень протидії такому діянню, оскільки оперативно-розшукова діяльність у таких випадках заборонена Законом [8, с. 254];

- збільшився рівень хабарництва на митницях, адже на меті тих осіб, що перевозять товари, які є заборонені Законом, або ж у кількостях, котрі перевищують дозволу, не є сплата штрафу за вчинене.

Якщо ж говорити про цифри, обсяг контрабанди товарів широкого споживання в Україні становить, за найбільш консервативними оцінками, 150 млрд гривень. Про це заявила Тетяна Острікова, голова підкомітету з питань митної справи та удосконалення Митного кодексу України Комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики. За її словами, Інститут соціально-економічної трансформації оцінив обсяг щорічної контрабанди в 75 млрд гривень, зіставивши дані Євростату про експорт та української статистичної служби про ввезення.

Великим кроком до подолання контрабанди стало те, що 20 червня на засіданні КабМіну була презентована програма "Україна без контрабанди", яка буде діяти до 1 січня 2019 року. Вона передбачає перекриття 10 основних схем контрабанди (Сірій імпорт палива, машини-"порожняки", використання жителів прикордонних сіл, банальне хабарництво на місцях, заниження митної вартості і так далі). За даними на кінець жовтня, податковою міліцією за цей час зареєстровано 87 кримінальних проваджень, судами накладено арешт на

майно вартістю майже 700 млн грн, припинено діяльність 9 злочинних груп, так званих центрів мінімізації митних платежів.

І все ж, найкращою протиотрутою контрабанді є не стільки суворе покарання, скільки контроль і створення передумов, які роблять нелегальні поставки економічно не вигідними.

Для цього потрібна політична воля і суворий контроль як на кордоні, так і всередині країни. Пропонується ввести більш суворе покарання для осіб, які працюють на митниці, щоб запобігти такому великому прояву хабарництва. Адже це призводить до зміни ставлення громадян, тому що, коли вони впевнені у неминучості покарання і неможливості від нього ухилитися, і кожен із нас буде впевнений у тому, що винних буде покарано, а, відповідно, зменшиться і рівень контрабанди.

Проблему треба вирішувати в комплексі. Починати треба з врегулювання законодавчої бази в питаннях захисту прав інтелектуальної власності, забезпечення ефективних правових механізмів контролю виробництва, а головне, обігу підакцизних товарів. Неможливість реалізації на внутрішньому ринку контрабандних товарів плюс сувора відповідальність (не обов'язково кримінальна, високі штрафи теж дієві) не знищать контрабанду, але зроблять її небезпечною і не вигідною. Або, принаймні, хоча б нерентабельною.

Тому, підводячи підсумки, неможливо точно сказати, до чого призвела декриміналізація даного діяння, оскільки, з одного боку, через штрафні санкції йде певний дохід у Державний бюджет України, але, з іншого боку, прояв корупції на контрольно-пропускних пунктах все ж таки бере верх над передбаченою законодавством процедурою сплати штрафів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1.Кримінальний кодекс України (станом на 08.02.2018 р.). Суми : Нотіс, 2018 р.

2.Науково-практичний коментар до КК України під керівництвом Литвинова О.М..Київ : Центр учбової літератури, 2017 р.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. № 4025

4. Кухар В.В. «Декриміналізація товарної контрабанди». Київ : Університетські наукові записки, 2013 р.

5. Дячкін О.П. «Суспільна небезпечність контрабанди і правова відповідальність за її вчинення» -Київ : Форум права- 2012 р.

6. Данишевська Ю.О. «Кримінальна відповідальність за контрабанду крізь призму законодавчих змін». Харків : Часопис Академії адвокатів України, 2012 р.

7. Передало Х.С. «Боротьба з контрабандою як один із методів забезпечення економічної безпеки держави» . Львів: Вісник ЛНУ, 2016 р.

8. Галочка Г.В. «Декриміналізація товарної контрабанди одне з основних завдань реформування діяльності митної служби України». Львів : Право, 2014 р.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та процесу УжНУ - Ступник Я.В.

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Шураєва Є.Ф.,

студентка III року навчання магістратури за спеціалізацією
«Державна служба»

В науковій літературі достатньо ретельно досліджено поняття, правові підстави набуття та припинення права державної (Спасибо-Фатеева І.В., Харитоновна О.І., Первомайський О.О. тощо) та приватної власності (Дзера О. В., Ромовська З.В., Харченко О.С. та ін.). Крім того, досліджено окремі

проблеми у сфері регулювання права комунальної власності (Устименко В.А., Волинець Т.В, Соловей Н.С. та ін.). Водночас, проблеми у сфері здійснення права комунальної власності територіальними громадами, управління їх спільною власністю залишаються малодослідженими.

Виникає питання: що ж таке право комунальної власності і як воно виникло?

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [1].

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є: рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, які є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, які перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Отже, відповідно до чинного законодавства, право і реальна здатність територіальної громади вирішувати питання місцевого значення з матеріального і фінансового боку забезпечується правом комунальної власності.

Розвиток поняття «комунальна власність» у законодавстві України бере свій початок із грудня 1990 року, коли основні засади формування даного виду власності вперше були визначені Законом Української РСР «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування». В даному законі було встановлено, що комунальна власність становить основу місцевого господарства, а суб'єктами права комунальної власності є адміністративно-

територіальні одиниці в особі сільських, селищних, міських, районних, обласних рад народних депутатів. До комунальної власності було віднесено майно, яке передається безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, майно, яке створюється і купується органами місцевого самоврядування за рахунок належних їм коштів, а також майно, перелік якого встановлено законом про власність [2].

Таким чином, в даному законі суб'єктом права комунальної власності було визначено не територіальну громаду, а адміністративно-територіальні одиниці в особі сільських, селищних, міських, районних, обласних Рад народних депутатів.

7 лютого 1991 року був прийнятий Закон Української РСР «Про власність», в якому, згідно 31 статті, комунальну власність як власність адміністративно-територіальних одиниць було віднесено до державної власності. У якості об'єктів права комунальної власності розглядалося: майно, яке забезпечувало діяльність відповідних Рад і утворюваних ними органів; кошти місцевих бюджетів, державний житловий фонд, об'єкти житлово-комунального господарства; майно закладів народної освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, побутового обслуговування; майно підприємств; місцеві енергетичні системи, транспорт, системи зв'язку та інформації, включаючи націоналізоване майно, передане відповідним підприємствам, установам, організаціям; а також інше майно, необхідне для забезпечення економічного і соціального розвитку відповідної території [3].

5 листопада 1991 року Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову №311 «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною власністю)», якою було затверджено перелік державного майна України, призначеного для передачі у власність адміністративно-територіальним одиницям (комунальну власність). Дана постанова встановлювала також порядок передачі цього майна та перелік учасників процесу його розмежування між радами різного рівня [4].

Відповідно до Закону України «Про оренду державного і комунального майна» від 10 квітня 1992 р. функції здійснення державної політики у сфері оренди щодо майна, яке перебуває у комунальній власності, покладалися на органи місцевого самоврядування [5].

У результаті прийняття у 1992 р. Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» у новій редакції ради були позбавлені державних функцій і перетворені в органи місцевого самоврядування, але виявилось, що ці заходи були не зовсім продуманими, а політико-правовий статус рад, особливо обласних і районних, було позбавлено будь-яких економічних функцій, у тому числі управління майном, яке належить до комунальної власності [6, с. 9].

У Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України розпорядження комунальної власністю було віднесено до компетенції органів місцевого самоврядування [7]. Саме у даному договорі комунальна власність вперше була виділена як самостійний вид власності, суб'єктом якої визначено територіальний колектив громадян, а не адміністративно-територіальну одиницю.

Порядок передачі у комунальну власність державного житлового фонду, що перебував у повному господарському віданні або в оперативному управлінні підприємств, установ та організацій, було визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 6 листопада 1995 р. № 891 [8]. Після затвердження Постанов № 222 від 19 лютого 1996 р. та № 1443 від 2 грудня 1996 р. розпочалася поетапна передача до комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури [9].

У прийнятій 28 червня 1996 р. Конституції України було визначено принципові правові засади функціонування комунальної власності і вказано на те, що комунальна власність запроваджується як самостійна форма власності, яка належить відповідній територіальній громаді. На державу покладаються

обов'язки забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальної спрямованості економіки, закріплюється принцип рівності усіх суб'єктів права власності перед законом.

Відповідно до Конституції суб'єктами права комунальної власності стали територіальні громади села, селища, міста, які безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що перебуває у комунальній власності [10]. На думку дослідників, на цьому етапі відбулося юридичне відокремлення комунальної власності від державної, але не було створено належного правового механізму врегулювання комунальної власності [11, с. 111].

Таким чином, саме норми Конституції України чітко визначили комунальну власність як окрему форму власності. З цього моменту відбувається подальший розвиток законодавчого регулювання комунальної власності.

Конституцією України було визначено, що органи місцевого самоврядування управляють майном комунальної власності, але за відсутності відповідного закону, який регламентував би порядок управління цим майном.

Тільки з прийнятим 21 травня 1997 р. Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» було вперше визначено коло суб'єктів та об'єктів комунальної власності. З ухваленням цього закону відбулося остаточне роздержавлення комунальної власності та зосередження її у руках єдиного суб'єкта – територіальної громади.

Стаття 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі

об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження [12].

Підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування у порядку, встановленому законом.

Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проєктів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи та служби. Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

Тобто, майно, яке належить до комунальної власності територіальних громад поділяють на об'єкти, які перебувають у безпосередньому управлінні територіальних громад та органів місцевого самоврядування, і об'єкти спільної власності територіальних громад, управління якими здійснюють районні та обласні ради або уповноважені ними органи [13, с. 141].

Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

У статті 327 Цивільного кодексу України, що набрав чинності 1 січня 2004 року, встановлено, що у комунальній власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить територіальній громаді. Управління майном, що є у комунальній власності, здійснюють безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування.[14]

Новий етап реформування комунальної власності в Україні розпочався у 2014 р., коли Урядом 1 квітня була схвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження КМУ № 333-р.) [15] та затверджено План заходів з її реалізації (розпорядження КМУ № 591-р від 18.06.2014 р.) [16].

Крім того, Верховною радою України ухвалено Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад (№ 157-VIII від 05.02.2015 р.) [17], а Урядом для забезпечення його реалізації затверджено Методику формування спроможних територіальних громад (постанова КМУ № 214 від 08.04.2015 р.) [18].

Саме ці акти визначають, яким чином має відбуватись об'єднання громад для того, щоб вони стали спроможними, в тому числі і завдяки ефективним методам управління комунальною власністю.

Таким чином, становлення законодавчого регулювання комунальної власності в Україні відбувається протягом всього періоду незалежності нашої держави, і умовно, на нашу думку, можна виділити такі етапи цього процесу:

I. 1-ий етап (1990-1991 рр.), під час якого відбулося прийняття першого документу (Закону Української РСР «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 07.12.1990), який законодавчо окреслив загальні риси комунальної власності в Україні, визначав суб'єктом права комунальної власності не територіальну громаду, а адміністративно-територіальні одиниці в особі сільських, селищних, міських, районних, обласних Рад народних депутатів;

II. 2-ий етап (1991-1995 рр.) – період законодавчого трактування комунальної власності як частини державної власності, яке закріплювалося у

Законі УРСР «Про власність» від 07.02.1991 р. Під час цього етапу відбувається активізація наукових досліджень проблем комунальної власності.

III. 3-ій етап (1995-2014 рр.) – законодавче виокремлення комунальної власності як окремої форми власності. На цьому етапі досліджують науковці вже не тільки правову природу права комунальної власності, але і проблеми управління комунальною власністю.

IV. 4-ий етап (з 2014 р., триває досі) характеризується реформуванням не тільки місцевого самоврядування на основі децентралізації, але і зміною законодавчого регулювання комунальної власності, яка має стати майновою основою спроможних територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР / Офіційний вісник України. 1997. № 25. С. 20.

2. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування : Закон Української РСР від 07.12.1990 р. № 533-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 2. Ст. 5.

3. Закон про власність: Закон Української РСР від 07.02.1991 р. № 697-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991 р. № 20. стаття 249

4. Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною власністю) : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 1991 р. № 311. *Зб. Постанов уряду України*. 1991. № 12. С. 124.

5. Про оренду державного і комунального майна : Закон України від 10.04.1992 р. № 2269-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 30. С. 416.

6. Плющ І. С. Концептуальні принципи управління територіями в Україні в сучасних умовах. *Актуальні проблеми управління територіями в Україні : М-ли наук. практ. конф.* (26-27 листопада 1992 р., м. Київ). К., 1993. С. 9-12.

7. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995 р. № 18, стаття 133.

8. Про затвердження Положення про порядок передачі в комунальну власність державного житлового фонду, що перебував у повному господарському віданні або в оперативному управлінні підприємств, установ та організацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.11.1995 р. № 891. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/891-95-%D0%BF>. (дата звернення 22.11.2018).

9. Про поетапну передачу до комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, які належать суб'єктам підприємницької діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.02.1996 р. № 222. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222-96-%D0%BF>. (дата звернення 22.11.2018).

10. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної ради*. 1996. № 30. С. 141.

11. Реферативний огляд чинного законодавства України / За ред. В. В. Цветкова, Є. Б. Кубко. К., 2000. 296 с.

12. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1997. № 25. С. 20.

13. Комарницький І. Ф. Економічна теорія. Чернівці, 2006. 334 с.

14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. С. 356.

15. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів

України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>. (дата звернення 22.11.2018).

16. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 р. № 591-р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80>. (дата звернення 22.11.2018).

17. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. С. 91.

18. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>. (дата звернення 22.11.2018).

Науковий керівник: Асланов С. А., доктор політичних наук, доцент
ДВНЗ «УжНУ».

ЗМІСТ

Вступне слово	3
Пленарне засідання	8
Бабич А.В. <i>Європейський суд з прав людини</i>	8
Білоусюк В.В. <i>Правове регулювання інформації: міжнародний досвід</i>	14
Ботош А.С. <i>Правозахисні організації та їх місце у реалізації прав і свобод людини та громадянина України</i>	19
Браславець І.В. <i>Проблема аудиту електронних коштів у банках</i>	26
Вовчук Д.С. <i>Співвідношення предмету адміністративного та адміністративно-процедурного права</i>	29
Гавриляк Д.С. <i>Стан і проблеми боротьби з наркоманією. Наркозлочинність</i>	34
Гартавер Г.Е. <i>Інформація як предмет злочину</i>	39
Гоблик Є.І. <i>Категорія волі як умова дійсності правочину</i>	45
Голінка Я.В. <i>Міжнародні суди – гарантії захисту інтересів України</i>	52
Гошовський Є.М. <i>Правове регулювання питань вакцинації в Україні та інших країнах світу</i>	60
Гусар Л.М. <i>Електронні докази в господарському процесі і проблеми застосування на практиці</i>	69
Густа Р.І. <i>Показання свідка в господарському процесі</i>	77
Дерев'янка А.О. <i>Проблема правового врегулювання категорії «Булінг»</i> ..	82
Зяць Р.І. <i>Право людини на життя крізь призму сучасності</i>	93
Ільницька Л.М. <i>Спеціальний суб'єкт в окремих злочинах згідно із Кримінальним кодексом України</i>	97

Копча Н.М. Система санкцій Організації Американських Держав, сформована пактом Ріо-Де-Жанейро.....	103
Костик Е.В. Питання нерегламентованості сурогатного материнства в Україні.....	111
Кухаревич А.В. Проблема співвідношення понять «інформація про фізичну особу» та «персональні дані».....	121
Лізніченко Є.М. Особливості захисту конфіденційної інформації.....	126
Мазар Р.М. Кримінально-правова характеристика злочинів, передбачених ст.307, 309 КК України.....	133
Мазур Т.І. Міжнародний суд ООН як гарант мирного розв'язання міжнародних спорів.....	140
Матяш О.О. Європейська Комісія «За демократію через право» і Україна.....	149
Мигалега Л.А. Міжнародні стандарти у сфері господарського судочинства.....	160
Огар К.М. Експерт із питань права в господарському процесі: новела законодавства України.....	164
Приставський О.В. Міжнародний кримінальний суд – засіб невідворотності від покарання за злочини проти людяності.....	170
Романець М. І. Торгівля людьми як проблема українського суспільства ...	183
Росул О. М. Молодь як суб'єкт державотворчих процесів.....	189
Станкович О.Ф. Експлуатація дітей.....	197
Угляр Г.М. Окремі правові та соціальні проблеми позбавлення батьківських прав.....	203
Шестак Н.В. Проблеми декриміналізації «товарної» контрабанди.....	211
Шураєва Є.Ф. Становлення права комунальної власності в Україні.....	217

Наукове видання

**СТУДЕНТСЬКИЙ ВИМІР ЩОДО АКТУАЛЬНИХ
ПРОБЛЕМ У ПРАВОЗНАВСТВІ**

*Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції
(11 грудня 2018 року, м. Ужгород)*

В авторській редакції

Підписано до друку 15.02.2019 р. Гарнітура Times New Roman.
Ум.друк.арк. 13,37. Формат 84*60/16. Тираж 200 прим. Замовл. № 339.

ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво Серія ДК № 5040 від 21 січня 2016 року.

С 88 **Студентський вимір щодо актуальних проблем у правознавстві:**
Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції /
Росоха В.В. , Рогач О.Я, Лазур Я.В. – Ужгород:РІК-У, 2019. 230 с.

ISBN 978-617-7692-30-9

Проведення XI-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Студентський вимір щодо актуальних проблем у правознавстві» є знаковим заходом як для нашого закладу, так і для науки й освіти в цілому. Ідея проведення конференції обумовилась одразу ж після відкриття спеціальності «Право» у Природничо-гуманітарному коледжі ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

УДК 340(082)